

První svazek kritického vydání Spisů Jiřího Wolkra podává tu část básníkovy díla, která nepochybně značí jeho jádro, t. j. básnickou žeň z období autorovy tvůrčí zralosti, od jara 1920 až k předčasnému sklonku jeho života, až do podzimu 1923. Zahrnuje tedy obě sbírky veršů, jež sám vydal, sbírku *Host do domu* z června 1921 a sbírku *Težká hodina* z října roku příštího, dále jeho básnickou pozůstalost, na jejíž knižní vydání z podstatné části pomýšlel; jako předchozí vydavatelé zařazujeme do ní i básně, které napsal už v době *Težké hodiny*, aniž je do té sbírky pojal. Obdobně však zařazujeme do tohoto svazku také verše, které napsal souběžně s básněmi *Hosta do domu*, aniž je vydal knižně, — a to proto, abychom podali úplný obraz o tomto období básníkovy vývoje a abychom nerušili princip časové posloupnosti, podle níž bylo Wolkrovo dílo v této edici rozvrženo na jednotlivé svazky. Nakonec připojujeme fragmenty, které se dochovaly z období básníkovy tvůrčí zralosti, takže náš svazek z něho přináší všechny práce veršem — až na jedinou výjimku: na hrstku veršů satirických a epigramatických, které pro jejich ráz zařadíme do druhého svazku ve spojitosti s Wolkrovou literární satirou v próze, jakož i s úvahami a posudky, ve kterých v téže době vyjadřoval své stanovisko k literárnímu dění.

Předchůdcem našeho vydání byla jednak první posmrtná edice Díla Jiřího Wolкера (Praha 1924) — v jejím prvním svazku, zasvěceném jedině veršům, byly však knižně nevydané básně z doby *Hosta do domu* zastoupeny jen škovným výběrem právě tak jako básníkovy mladistvá lyrika —, jednak a hlavně pozdější souborná edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930) za redakce Miloslava Novotného. Vydavatel tam však do prvního svazku pojal i vypravěčskou prózu a divadelní hry, literární úvahy a posudky i jiné práce ze zralého období Wolkrova vývoje, kdežto knižně nevydané verše z doby *Hosta do domu* zařadil až do svazku druhého, k básníkovým juveniliím. Po textové stránce přímou přípravou k tomuto svazku našeho vydání byla pak edice Wolkrových Básní v Národní knihovně (17. sv., III. vyd., Praha 1952), kde však nejen mladistvé verše, ale i verše z doby *Hosta do domu*, jež básník do té sbírky nezařadil, jsou zastoupeny rovněž jen ve výběru.

Při pravopisné úpravě textu se řídíme jednak zásadami České aka-

demie, stanovenými pro vydávání klasiků, jednak právě praxí Národní knihovny. Normalisujeme psaní předpon *s-* a *z-*, t. j. píšeme na př. *ztichneš*, *zpít* místo autorova *stichneš*, *spít* nebo naopak *scestovali*, *spropitné* místo autorova *zcestovali*, *zpropitné*. Neopravujeme však nikde, kde by se porušil zvuk verše: ponecháváme tedy nejen autorovo psaní *sesláblý*, *sešerí se*, ale i kolísání *svadlá* — *svadla*. Právě tak ponecháváme kolísání předložky *se* — *ze* ve vazbě *se všech stran* — *z obou stran*, zato v jedné a téže sbírce — v Hostu do domu — jednotíme psaní *z jedné*, *z druhé strany*, které tam má báseň *Koledy* v knižním znění i v jeho rukopisné předloze i v časopiseckém otisku s jedinou výjimkou původního rukopisu, kdežto báseň *Poštovní schránka* ve dvojím rukopise i v časopiseckém otisku zase s jedinou výjimkou, tentokrát naopak znění knižního. Obdobně jednotíme psaní *s kříže* (ve spojení se slovesy *sestoupit*, *sejmout*), zato ponecháváme předložku *z* — *ze* všude tam, kde buď lze její užití proti normě zdůvodnit povahou básnickovy představy, jejím patrným odstíněním, na př. v důsledném *z paluby* a v kontextu vazby *pad z něho*, t. j. z měsíce, v 5. v. básně *Moře*, nebo kde by se opravou rovněž porušil zvuk verše (na př.: *zvony... ze země na nebe vzletí*). Proto také ponecháváme autorovo psaní *prst* m. *prst*, *pout* m. *pout*, neopravujeme psaní slova *břečtan* (podle tehdejší normy) ani opačně slova *vyslečen* a rovněž ponecháváme tvary *aby jsi*, *abys se*. Napořád normalisujeme psaní příslivečných spřežek *vprostřed*, *zdola*, *ztad*, *zprvu*, *znenadání*, *zvečera*, *přisámbůh* atp. Psaní slova *Bůh* s velkou začáteční písmenou ponecháváme ve sbírce Host do domu a ve verších z té doby, kde je důsledné a kde nadto bylo ještě ve shodě s autorovým citěním; obdobně v tomto spojení píšeme slovo *Otec* s velkou písmenou na začátku jako slovo *Panna* (Maria). Zato později jednotíme psaní *bůh* a napořád psaní *Pánbůh*; proti autorovu *s Bohem* píšeme *sbohem* všude tam, kde má nepochybně smysl pozdravu. Opravujeme básnickovo psaní slova *podskaláci* s malou písmenou, třebaže nelze vyloučit možnost, že je cítil jako apelativum. A konečně v cizích slovech normalisujeme jak samo psaní (na př. *tramvaj*, *váza*, *procesí* — Wolker má také lidové *proceství* —, *suterén* místo autorova *tramway*, *vása*, *processí*, *souterrain* nebo opačně *email*, *lilí* místo autorova *emajl*, *liliji*), tak i vyznačení kvantity (píšeme na př. *tóny* místo autorova důsledného *tony*, *sirény* místo častějšího *sireny* atp.), a to až na výjimky, kde padá na váhu otázka výslovnosti: ponecháváme tedy autorovo psaní *blůza*, *na půltě*, *do Jerusálema*, *v lastůře* a kolísání *do Betléma* — *v Betlemě*.

Ale nejen při psaní slov cizího původu, nýbrž obecně se Wolker odchyluje často a charakteristicky od pravopisné normy právě v kvantitě. Pravděpodobně to způsobil vliv krajového původu, třebaže se v jeho básnické mluvě z této doby obráží jen pořádku, na př. hanáckým, vlastně prostějovskými hanáckým tvarem *v truhli* m. *v truhle*, slovem *lavečka*, moravismy *na ulic*, t. j. na ulici, a *napchnutý*, t. j. napichnutý, vazbou *podoben na někoho*, kdežto tvar *krají* v 2. pádu mn. č. je zřejmě licence, které užil pro rým a která mu vznikla patrně asociací se slovem krajina. Dojista není zvláštností krátkost ve slově *nezdvihá* nebo opačně délka ve slovech *vztýčily*, *drůza*, *růměnec*, ale ani ve slově *výkřičník*, kde ji — v Hostu do domu — redaktor knižnice, Jan Vrba, ponechal, protože jí sám užíval. Kdežto krátkost ve slově *cev* lze vysvětlit tehdejší normou, není neobvyklé ani kolísání kvantity ve slovech *děšt* — *dešt* a *dvěře* — *dveře*, kde se v období, zastoupeném v tomto svazku, jeví vývoj ke psaní s krátkým *e*; podle toho také na stránkách téže sbírky — v Hostu do domu — normalisujeme výjimečnou délku v druhém slově. Jinak ponecháváme jak toto kolísání, tak vytčené odchylky od nynější normy; jen ve slově *jméno*, kde se u Wolkra opětovně jeví bezděčné kolísání namnoze v jedné a téže básni, důsledně normalisujeme; podle větší frekvence v autorových textech píšeme *barkář* a *barkaři*. Nadto se však vyskytují u Wolkra případy, kdy labilní cit pro kvantitu se patrněji jeví právě jako důsledek vlivu, který mělo nářečí básníkovy rodného kraje, jež nezná dlouhého *i* a *ú* (*ü*): Wolker tomu podléhá, když píše *v měsícném*, *pod našim*, *na šňurách*, kdežto jako nadměrnou korektnost, plynoucí právě z reakce na nářeční krácení, lze pravděpodobně vysvětlit nejen délky *urvát*, *rozdáti*, *nedáti* (hanácky *rvat*, *dat*), ale i *chvílečku*, *lípový* (i *výkřičník*) a důsledné *ránou*; opětovně *beřeš*, *beře* přivodila asi kontaminace s domněle spisovným *béřeš*, *béře*. Ponecháváme i tyto odchylky jmenovitě tam, kde je základním textem rukopis, třebaže psaní *rozdát* si autor nechal v knižním znění Hosta do domu znormalisovat; ale *urvát* v tisku Těžké hodiny zůstalo.

Interpunkci opravujeme jedině tam, kde je to zcela nezbytné. Doplnujeme tedy čárky u vokativů, před podřadnými spojkami a také před spojkou *a*, kde za ní následuje rozvitý přechodník nebo vložená vedlejší věta a kde autor většinou čárku vynechává; zato ji škrtnáme před podřadnými spojkami, předchází-li spojka *a*, a před spojkou *jako*, kde jí autor občas užil z mechanického návyku, jenž ostatně časem u něho mizí. Jinak rovněž respektujeme básníkovu psaní. Pokud odchylky, kterými se text naší edice liší od autorových textů, at

tištěných nebo rukopisných, vyplývají z vytčených pravopisných úprav, zpravidla je v podrobných poznámkách neuvádíme. Bez poznámky rovněž opravujeme očividné tiskové chyby nebo takové autorovo přepsání, které je s pravopisného hlediska zcela nesporné.

Proti všem dosavadním vydáním Wolkrova díla je tato edice prvním kritickým vydáním v tom smyslu, že zachycuje dějiny textu a podává různocnění. Přihlíží přitom — vedle knižního vydání, autorem kontrolovaného — k původním časopiseckým otiskům, k rukopisům i k pracovním konceptům, které, pokud se dochovaly v hojnější míře, uvádí tak, aby se poskytl pohled na básníkuv tvůrčí postup. Z rukopisů se především dochovaly rukopisné předlohy perem pro sazbu obou sbírek veršů, jež básník sám vydal; k Hostu do domu však neúplně. Větší a podstatná část ostatních dochovaných rukopisů je v sešitech obvyklé školní podoby, do kterých si Wolker takřka pravidelně opisoval z konceptů načisto své literární práce, zejména veršem, a to v pořadí, v jakém vznikaly, třebaže pak jejich znění nejednou ještě měnil pro tisk ať časopisecký, ať knižní. Naleznou se v těchto sešitech také čistopisy téměř všech básní z tohoto svazku — až na verše z posledních měsíců — a rovněž u nich si tam básník zpravidla poznamenával, kdy a namnoze také kde byly napsány, a dodatečně tužkou i časopis, ve kterém je event. uveřejnil. Uvádíme ony údaje o datu a místě vzniku vždy v poznámkách při údajích o jednotlivých rukopisech; rovněž je citujeme u otisků, pokud takovými daty byly provázeny. Vedle rukopisů v sešitech se u několika básní z tohoto svazku dochovaly ještě čistopisy buď pro časopisecký tisk, nebo v korespondenci s přáteli; jiné rukopisy a zejména koncepty, z nichž mnohé jsou tu uveřejněny po prvé, vyskytují se ponejvíce v útržkových blocích nebo na jednotlivých listech. Pokud se v dalších poznámkách u citovaných rukopisů a dopisů neuvádí jinak, jsou psány perem, a pokud tam neudáváme jejich ráz a rozměr, jsou psány na půlarších kancelářského modře obdélníčkováného papíru o formátu 14,5×23, kterého Jiří Wolker užíval nejčastěji.

Většina rukopisů je nyní uložena v Praze na Hlavní správě vydavatelství, zejména takřka všechny rukopisné sešity, jež vydavatelé této edice sami chronologicky seřadili a pro přehled opatřili pořadovým číslem, s kterým je v dalších poznámkách také citujeme; pokud tam není udáno místo, kde je ten onen rukopis uložen, míní se vždy Hlavní správa vydavatelství. Z ostatních rukopisů, event. konceptů část má básníkova matka, paní Zdena Wolkerová v Prostějově (dále jen: v archivu ZW), část je v Městském museu v Prostějově (dále

jen: v MP) nebo je tam přímo vyložena v Pamětní síni Jiřího Wolkra (dále jen: ve WS) a několik jich zapůjčili jiní majetníci, jež jmenujeme v podrobných poznámkách. K několika básním se rukopisy nedochovaly, resp. nedochovaly se až na dnešní dobu; přitom u každého rukopisu, u něhož se to v poznámkách udává, nelze tomu rozumět tak, že ho už není, nýbrž že přes všechno úsilí se nebylo možno dopátrat jeho nynějšího majetníka, a to tím spíše, že ne jeden z těchto rukopisů byl z básnickovy pozůstalosti darován už před mnoha lety. Z korespondence, kterou citujeme, jsou dopisy adresované básníkovi téměř vesměs uloženy v Městském museu v Prostějově, kdežto Wolkrovy dopisy byly nám zapůjčeny jejich adresáty nebo jejich pozůstalými.

Rukopisy i tisky, ať knižní nebo časopisecké nebo jiné, označujeme dále zkratkami, jejichž výčet podáváme v úvodních poznámkách k jednotlivým oddílům svazku. Tam také konstatujeme, který text bereme v příslušném oddílu za základ naší edice; jen v oddílu fragmentů to pochopitelně zaznamenáváme u každého zvlášť. V údajích o různocteních uvádíme jenom odchylky od textu, který tiskneme, zpravidla ovšem shodného s textem, který jsme označili jako základní; postupujeme přitom tak, že za číslem verše zaznamenáváme rozdílná znění od mladšího k staršímu, oddělující je hranatou závorkou] a označující jejich původ příslušnou zkratkou. Jenom ve dvojím případě zaznamenáváme v údajích o různocteních, a to hned za číslem verše, také text, který tiskneme: Předně tehdy, když se místo textu, který jsme stanovili jako základní, výjimečně řídíme textem jiným; pak uvádíme nejprve tento text, na př. rukopisný, a to s příslušnou zkratkou jeho původu, po něm text jinak základní, na př. knižní, a potom v obvyklém pořadí event. texty ostatní. A po druhé tehdy, když se — rovněž výjimečně — naše znění liší, zpravidla v interpunkci, ode všech autorových textů; pak uvádíme nejprve toto znění, a to bez jakékoli zkratky, a po něm po řadě texty autorovy, počínajíc tím z nich, který je až na takovou výjimku textem základním. Přihlížejíce samozřejmě i k delším textovým variantám, všímáme si v údajích o různocteních nejen slovního znění, kvantity, rozdělení na verše i strofy, ale i interpunkce, a to všude tam, kde je důležitá nejen pro intonační členění verše, nýbrž i pro přednes celé básně, tedy také na konci veršů, kde na př. pomlkou nebo vykřičníkem přispívá k zdůraznění nebo pointování myšlenky. Rovněž hledíme k příznačným škrtnutím v rukopise, uvádějící škrtnuté znění zpravidla ve špičatých závorkách, kdežto tam, kde by přitom v rozporu se skutečností mohla

vzniknout domněnka, že škrtnuté znění bylo nahrazeno slovy za závorkou, používáme označení *vypuštěno*. Podle zásad už vytčených opravujeme pravopisně i texty variant a různočtení, ponechávajíc autorovo psaní výjimečně tam, kde se v něm charakteristicky jeví kolísání nebo vývoj. V poznámkách k jednotlivým básním jsou kursivou tištěny v úvodních údajích citace z autorových textů, kdežto v následujících (za pomlčkou) údajích o různočteních naopak zkratky a vysvětlivky vydavatelovy. Konečně upozorňujeme, že texty, které jsou v rukopise bez názvu a které z rukopisu tiskneme, nadepisujeme — jmenovitě fragmenty — citátem z úvodního verše.

Nakonec vydavatel děkuje všem, kdo mu laskavě a nejednou obětavě přispěli při práci o tomto svazku. Především těm, kdo zapůjčili rukopisy i dopisy dále citované, jmenovitě básníkovi matce paní Zdeně Wolkerové a dr. Janu Kühndlovi z Prostějova, kteří mu nadto pomohli při vyhledávání i luštění básnickových rukopisů. Děkuji rovněž zástupci ředitele Ústavu pro českou literaturu prof. dr. Felixu Vodičkovi a členům redakce Spisů Jiřího Wolkra, † prof. dr. Ant. Grundovi a dr. Miloslavu Novotnému; z jiných pracovníků Ústavu vděčím za nejednu radu a pomoc zejména dr. Miroslavu Heřmanovi, dále dr. Rudolfu Havlovi a Miroslavu Laiskemu, jakož i oběma spoluvydavatelkám Spisů Jiřího Wolkra, dr. Julii Štěpánkové a dr. Zině Trochové. Zvláště pak děkuji redaktoru Národní knihovny prof. Rudolfu Skřečkovi za mnohé přispění jak při kritice textu, tak při pravopisné úpravě — tu jsem zároveň zavázán díkem dr. Františku Váhalovi z Ústavu pro jazyk český — a doc. dr. Fr. Kopečnému za údaje dialektologické.

Str. 9 HOST DO DOMU.

Knižní prvotina Jiřího Wolkra, sbírka veršů Host do domu, vyšla na sklonku června roku 1921 s obálkou Jana Zrzavého jako třetí svazek básnické knihovny Bystřina, kterou za redakce Jana Vrby vydával nakladatel Karel Beníško v Plzni. S Vrbou se Wolker seznámil na jaře 1920 jako s redaktorem Pramene, plzeňského měsíčníku »pro literaturu, umění a práci kulturní«, vycházejícího od počátku roku u téhož nakladatele; mladý spolupracovník už dříve vzbudil pozornost redaktora listu, jenž mu — odpovídaje na zásilku Wolkrových příspěvků — píše dne 20. září 1920: »Je patrné z Vašich tisků (t. j. v jiných časopisech — pozn. vyd.), které pozorně sleduji, jako

všech mladých, že patříte k nejslibnějším — t. j. nejvíce *svým* talentům.« Vzápětí mu Wolker zřejmě už nabídl celou sbírku veršů, protože Vrba ho v dopise ze dne 13. října t. r. vybízí, aby napřed předložil její rukopis. Nato mu 13. ledna 1921 oznamuje, že je »rozhodně ochoten« ji vydat, a vracuje mu zároveň její rukopis, žádá Wolkra, aby jej už připravil pro sazbu a přitom v něm opravil některá nedopatření, zejména interpunkční; nadto mu doporučuje, aby ze sbírky vyňal tři čtyři slabší čísla a nahradil je některými z těch, které Vrba četl po časopisech a které v rukopise pohřešil. Wolker v dopise z Prahy ze dne 20. ledna slibuje dbát těchto rad a zejména oznamuje, že se o své újmě rozhodl upustit pro svou sbírku od původního názvu *Očista*, protože to heslo je »silně zprofanováno pochybnými letáky a nadpisy úvodníků«. Definitivní rukopis knihy potom odevzdal dne 10. dubna a v druhé půli května dostal obtahy sazby ke korektuře. Sběrka vyšla v počtu 1000 výtisků, honoráře za ni autor dostal — podle dopisu otci ze dne 23. února 1922 — pouhých 180 Kč, a rozebrána byla — ač se údajně o přesném datu různí — poměrně velmi brzy.

Dokladem pro původně zamýšlený titul sbírky je jednak poznámka *Z knihy Očista*, s kterou dne 20. listopadu 1920 uveřejnil báseň *Poutníci* v časopise *Den*, jednak o šest dní dříve v témže listě zpráva Co chystají mladí, kde se Wolkrova knižní prvotina ohlašovala s tímž názvem. A že také obsah sbírky podrobil revidi, vysvítá na př. odtud, že ze tří básní, které ještě v březnu 1921 uveřejnil v měsíčníku *Orfeus* pod společným nadpisem *Ze sbírky Host do domu*, pojal pak do ní jen dvě, *Koledy* a *Dnešek*, kdežto třetí, *V lese*, vypustil. Ale ani původní kompozice knihy nezůstala beze změny: na př. titulní báseň *Host do domu*, která zahajuje její třetí, stejnojmenný oddíl, měla zprvu sbírku uzavírat, a to pro svůj programový ráz, jak se o tom Wolker shodně zmiňoval ve svých dopisech jednak A. M. Píšovi dne 16. března 1921 (viz *Listy příteli*, 2. vyd., Praha 1951, str. 16 — dále jen *LP*), jednak o deset dní později Svatovi Kadlecovi: »Snažil jsem se v ní co nejstručněji a nejhutněji podat svůj vývoj, stav a cestu.«

Naše edice nepodává sbírku *Host do domu* v tom uspořádání, v jakém po prvé a za básníkovy života naposled vyšla, nýbrž tak, jak si ji autor výslovně představoval v případném dalším vydání a jak též vyšla již v první posmrtné edici *Díla Jiřího Wolкера* (I. sv., Praha 1924), v jejím čtvrtém vydání, i potom za redakce Miloslava Novotného v souborné edici *Díla Jiřího Wolkra* (I. sv., Praha 1930), v je-

jích všech vydáních, jakož i v edicích jiných. Pro další vydání sbírky si totiž Wolker předně přál uzavřít její první oddíl *Chlapec* novými verši *V parku před polednem*, a to právě proto, že už značily loučení s dosavadním chlapeckým laděním jeho lyriky ve jménu bojové mužnosti: sám je označil za charakteristické pro svůj tehdejší stav, za zpověď svého »přelomu« (LP, str. 25—27). A z téhož v jádře důvodu — protože v ní obdobně spatřoval »dílo loučení a přelomu« (tamtéž, str. 22) — chtěl Wolker do nového vydání Hosta do domu, a to jako další, čtvrtou část, pojmut skladbu *Svatý Kopeček*, třebaže si ji napřed ještě přál — jak vzpomíná Vítězslav Nezval v knížce Wolker (Praha 1925, str. 39) — vydat samostatně, »ve velkém formátu s fotografií míst«, která mu tolik přirostla k srdci.

Co do samého znění je základem naší edice původní vydání Hosta do domu (Kn), jehož korekturu — až na občasná interpunkční nedoplnění — dělal autor poměrně pečlivě. Jen u obou básní právě jmenovaných se řídíme jejich časopiseckým zněním; ale tam, kde je očividné, že samovolně setřelo charakteristický ráz autorova výrazu nebo psaní, uchylujeme se k rukopisu. Nadto se speciálně u *Svatého Kopečku* lze důvodně dohadovat, že tam St. K. Neumann, redaktor časopisu Červen, kde skladba vyšla, místy upravil autorovo znění, aniž však lze taková místa najisto stanovit, protože se rukopisu, který byl časopiseckému otisku předlohou, nebylo možno dopátrat; ostatně je pravděpodobné, že by byl autor Neumannovy úpravy respektoval.

Kromě Června (Če) byly ukázky z nynějšího pořadu sbírky Host do domu uveřejňovány autorem v časopisech Cesta (C), Právo lidu (PL), Kmen (K), Lidové noviny (LN), Den (D), Pramen (P), Orfeus (O), Čas (Č), Rudé právo (RP) a Lumír (L).

Jen kuse se dochovala rukopisná předloha pro sazbu knihy (R), psaná perem na listech (po jedné straně) autorova obvyklého papíru a formátu. 38 listů z této předlohy (počítajíc v to i listy s názvy tří původních oddílů sbírky), jež jsme sami očíslovali, protože autor čísloval jen celé básně, a to v každém oddílu sbírky zvlášť, — je ve zvláštním konvolutu, uloženém v M P. Mimo tento konvolut jsou dva listy z rukopisu R — s básněmi *Poštovní schránka* a *Svatodušní svátky* — vyloženy ve WS a jiné dva — s básněmi *Na svatého Mikuláše* a *Věci* — jsou v soukromém majetku; nedochovaly se listy s básněmi *K svátku mé milé*, *Pokojík v hotelu*, *Noční dešť* a *Dnešek*. Kromě autorových vlastních oprav nebo úprav perem nejednou se v rukopise R vyskytují zásahy tužkou, a to jednak opravy interpunkční a pravopisné, na př. v básních *Poutníci* (anděly m. anděle)

a *Ze soboty na neděli* (zesmutněli m. sesmutněli), jednak úpravy stylistické, na př. v básni *Host do domu* (povedou m. povede), i věcné, na př. v básni *Zamilovaný* (oddaně m. odevzdaně). Všechny takové zásahy jsou dílem redaktora knižnice, Jana Vrby, ale Wolker je přijal, ba zpravidla je dodatečně vypsál perem. Ostatně Jan Vrba sám nám o tom dne 3. července 1952 napsal: »V zadaných rukopisech Wolkerových jsem několikrát tužkou upozornil autora na věci, které jsem považoval za nedopatření — a to, když jsem mu posílal po vysázení rukopis s obtahem sazby ke korektuře — a v přiloženém dopisu jsem obvyčejně svá upozornění vysvětlil. Bylo tomu tak i v rukopisu *Hosta do domu* — avšak poslední rukou byl při vydání text, jak jej nařídil svou korekturou autor.«

Vedle rukopisné předlohy pro knižní sazbu se dochovaly ke všem básním sbírky *Host do domu* (s výjimkou básně *K svátku mé milé*) i k veršům *V parku před polednem* a k skladbě *Svatý Kopeček* ranější rukopisy perem v autorových obvyklých sešitech, kde se ovšem jejich pořadí řídí časovou posloupností jejich vzniku. Je to především sešit č. 31 (*S* 31) v tuhých žlutočerných deskách, označený ve štítku údajem *Od léta 1919 — do léta 1920*: má 150 stránek (autor tam psal i na sudých), zahrnuje Wolkrovu lyrickou žeň od 23. června 1919 do 7. června příštího roku a básně ze sbírky *Host do domu* se tam začínají teprve na str. 127 verši *Zmenšování*, které se potom — s novým názvem *Pokora* — staly též úvodním číslem Wolkrovy knižní prvotiny. V rukopisech bývají autorovy opravy nebo úpravy vyznačeny jednak perem, jednak tužkou, obvyčejnou i barevnou, z nichž tyto poslední je třeba zde i jinde lišit od oprav (zpravidla pravopisných) nebo úprav (podle potomního knižního textu), kterými do těchto sešitů zasahoval pořadatel básnickovy rukopisné pozůstalosti, profesor Jan Kamenář, někdejší Wolkrův učitel češtiny na prostějovském gymnasiu. A ještě v dalších třech sešitech se naleznou rukopisy básní z *Hosta do domu*: sešit č. 34 (*S* 34), rovněž v žlutočerných tuhých deskách, má 108 stran a obsahuje verše z doby vymezené ve štítku daty *16. VI. 1920 — 3. X. 1920*; sešit č. 35 (*S* 35) v modročerných tuhých deskách, nadepsaný ve štítku *Od podzimku 1920 do února 1921*, má jen 62 stran a Wolker do něho ukládal své verše od 16. října 1920 do 5. února příštího roku; konečně sešit č. 39 (*S* 39) v tuhých modrofiialových deskách, o 172 stranách (ale posledních 7 je nepopsáno), ve štítku s údajem *Od března 1921 — do ledna 1922* (přesněji od 14. března 1921 do 17. ledna 1922), přináší — na prvních 45 stránkách — už jen dvě pozdní básně z původního pořadu *Hosta*

do domu (jsou datovány dnem 14. a 15. března 1921) spolu se skladbou *Svatý Kopeček* a verši *V parku před polednem*. V *S* 34, 35, 39 psal autor jenom na lichých stránkách, kdežto na sudých nejednou zaznamenával opravy nebo doplňky k původnímu rukopisu na sousední liché stránce, někdy též jeho novou versi, a to perem i tužkou, jimiž ovšem vyznačoval opravy i v rukopisném znění původním.

Kromě rukopisné předlohy pro sazbu sbírky a rukopisů v těchto sešitech se k básním Hosta do domu jen výjimkou dochovaly rukopisy v básnickově korespondenci s přáteli a několik konceptů: ty i ony uvádíme v dalších podrobných poznámkách.

Str. 11 *Pokora*. Kmen IV, č. 21 (5. srpna 1920), str. 241 (*K*); rukopisy *R*, list 2, a *S* 31, str. 127: 5. *V*. 1920, s názvem *Zmenšování*. — 2 nejmenší *K*; 5 *Zašeptám*, — až se obejmu s ním: *S*; 8 <jak kapička> kapičkou *S*; 9 aby nespadlo!" *K*; v *S* *přípsán tužkou*.

Str. 12 *Žebráci*. Právo lidu ze dne 27. června 1920, příloha Dělnická besídka, str. 1 (*PL*); rukopisy *R*, l 3—4, a *S* 31, str. 139—141: 20. *V*. 1920. — 1 jedenkrát *PL*; 3 na seně; *S*; 4 z červnových polí; *PL*, *S*; 19 <dětský> chlapecký smích, *S*; 23 že On chodí *PL*; koupených růží; 9/10 syt, | vážně *PL*; 14 viděl, *PL* | viděl *Kn*, *R*, *S*; 16 v *PL* *nezačíná nová strofa*; 17 *Dvěře PL*; 18 bez límců, knih, *PL* | <s> z polí, *S*; *mezi 8 a 9 v PL verš*: koupenou vázičku 24 vím, že se brzy s ním shledám, *PL*, *S*; 27 na nároží, *S*; 28 nad hlavou: *PL*; 29 v *S* *nezačíná nová strofa*; 29/30 boží. | *Otevřte PL* | boží, — | *otevřte S*.

Str. 14 *Svatodušní svátky*. Rukopisy *R*, jeden list (ve *WS*, fotografie v knize Jana Kühndla, Wolkrovou síní, Praha 1949), a *S* 31, str. 143—144: 25. *V*. 1920, — 3 *Ve svatodušní svátky R*, *S*; 7 jako *R*; 8 už; *R*, *S*; 17/18 úsměv. | *Ale S*; 18—21 v *S* *nejprve jen*:

*Ale <matičce> mamince doma všeho krásného bude líto
a srdce dětinské zůstane nezalito.*

Místo toho pak tužkou:

*Ale ony přejely, nevzaly,
neřekly nic*

a zůstal jen svět v okovech černých kolejnic.

Upraveno (tužkou v tužce):

Ale ony přejely, nevzaly,
neřekly nic,
za sebou nechaly
jen svět v okovech černých kolejnic.

Str. 15 *Kamna*. Rukopisy *R*, 1 5, a *S* 34, str. 99: 16. IX. 1920. —
1—4 v *S* tužkou na str. 98, kdežto původně na str. 99:

Myslím, že všechna poledne
by mohla být květnově tichá a slavná,
kdyby na světě všechna kamna
mohla být jako louky na jaře.

14 vonící. *R*, *S*.

Str. 16 *Poštovní schránka*. Kmen IV, č. 28 (23. září 1920), str. 325
(*K*); rukopisy *R*, jeden list (ve *WS*), a *S* 34, str. 93: 7. IX. 1920,
 $\frac{1}{2}$ 1 v noci. — 6 ze dvou stran, *R*, *K*, *S*] se dvou stran, *Kn*; 7 z jed-
né smutná a z druhé *R*, *K*, *S*] s jedné smutná a s druhé *Kn*; 11 —
tam, kde jsou srdce *R*, *K*, *S* (*tam bez úvodní pomlčky*); 12 červené,
K] červené *Kn*, *R*, *S*; 13—16 v *S* na str. 92, kdežto původně na str.
93 jen:

které se jimi rozkvetou
buď smutně, nebo vesele.

14 v *K* a *S* nezačíná nová strofa.

Str. 17 *Žně*. Cesta III (1920—1921), č. 17, str. 245 (*C*); rukopisy
R, 1 6, a *S* 34, str. 43 a 45: *Sv. Kopeček* (mezi *Žákem* z 22. července
a *Bílými dveřmi*... z 1. srpna 1920). — 16 velká, *C*, *S*; 18 dva verše:
a jen cítím, | že jsem: *C*; 18 a 19 v *S*: a jen cítím, | že jsem: klas
v řadě; 21 vykřičník ! *C*.

Str. 18 *Žák*. Cesta III (1920—1921), č. 41, str. 621, dole s poznám-
kou *Z knihy Host do domu* (*C*); rukopisy *R*, 1 7, a *S* 34, str. 41:
Sv. Kopeček 22. VII. 1920. — 6/7 hlupáku! | Zabij *C*; 11 na tebe *C*;
15/16 do náruče! | Do srdce *S*, kde 16—17 až později tužkou na str.
40. V *C* jsou 1, 5, 7, 8, 9, 12, 14—17 odsazeny doprava.

Str. 19 *K svátku mé milé*. Rkp. se nedochoval. Vítězslav Nezval
vzpomíná (*Wolker*, str. 40), že básník napsal tyto verše své milé
vskutku k svátku, když na jiný dárek zapomněl.

Str. 20 *Háj*. Kmen IV, č. 21 (5. srpna 1920), str. 241 (K); rukopisy R, l 8, a S 31, str. 142: 20. V. 1920. — 3 jak dvanáct K, S; 4 v zeleném háji v S připsáno tužkou; 7 a modlit se čistýma očima; (a vypuštěno) S.

Str. 21 *Hoj! Den I*, č. 21 (3. prosince 1920), str. 10 (D); rukopisy R, l 9, a S 35, str. 7: 19. X. 1920. — 1 Dvě trumpety zazněly D] Dvě trumpety zazpívaly S; 4 v D nová strofa; na lov, půjdu-li D; 5 musím si sebou S; 7 oči a ruce, D, S; 10 a říct: D, S; 13 <znavený,> zraněný, R; 14 a 15 jeden verš: prosím tě, rodičko Boží, tenkrát sestup se stěny D] prosím tě, tenkrát sestup se stěny, rodičko Boží, (rodičko Boží připsáno dodatečně tužkou na konec řádky) S; 17 poslechl trumpety, chrty D, S. V D vysazeno obyčejně, nikoli na střed, jen 3, 7, 10, 16 odsazeny doprava.

Str. 22 *Vzdálená milá*. Cesta III (1920—1921), č. 41, str. 621, dole s poznámkou Z knihy *Host do domu* (C); rukopisy R, l 10, a S 34, str. 57 a 59: 7. VIII. 1920, 1/2 r s půl [noci]. — 2 všechny hvězdy] všechny hvězdy, Kn, R, C, S; 3 lenošky, — S; 12 klavíre, knihovno, stolku, S; 13 mi dlužen je C, S; 16 myslím, že <nedojdou tam,> se jim nepodaří S; 17 tam. C] tam. — S; 18 Musím si pro ni jít C] Musím <se podívat> jít S, kde nezačíná nový odstavec.

Str. 23 *Okno*. Rukopisy R, l 11—12, a S 39, str. 7 a 9: 15. III. 1921. — 1 loď,] loď Kn, R, S; 2 k břehu S; 5 chvíli S; 9 a 10 v S jeden verš; 13 s Indiány S; 14 nový světa díl, S; 16—17 v S nově na str. 8, kdežto na str. 9 škrtnuto původní znění:

ale nikde jsme nezakotvili,

předběhli jsme čas a čas nám nestačí.

21 nad starými, známými R, S; 22 vysychajícími S; 23 nejlépe uplatníš příhodu S; 26 — dáreček z cesty — S; 27 v S připsán tužkou.

Str. 24 *V parku před polednem*. Rudé právo ze dne 12. června 1921, příloha Dělnická besídka, str. 3: 21. V. 1921 (RP); rukopisy: v dopise ze Smíchova dne 1. června 1921 A. M. Píšovi (LP, str. 26), str. 3 (r), a S 39, str. 45: 21. V. v hlubošských lesích. — 1 Po zeleném trávníku S; 2 lodě r, S] lodi RP; 5/6 dítě | a mohu r, S; 6/7 rád. | Ještě S; 8 vykoupím smutek r] vykoupím bolest S; 8/9 domů, | ale r; 9/10 stromů, | pozítí, — r. V r začíná nová strofa v 5 a 10, nikoli v 12, kdežto v S je celá báseň běže strof; v grafické úpravě.

se řídíme podle obou rukopisů proti RP, kde je složitější, pravdě-
podobně nikoli podle autorových pokynů.

Str. 25 *Ukřižované srdce*. Rukopisy R, l 14, a S 35, str. 23 a 25:
14. XI. 1920, na str. 22 připsáno tužkou: *Recitováno Karenem*. —
13 Já jsem láska a kvetu S.

Str. 26 *Pokojík v hotelu*. Čas ze dne 5. června 1921, str. 5, příloha
Besedy Času, dole s poznámkou *Z knihy Host do domu (Č)*, rkp. Š
34, str. 81: 29. VIII. 1920, ráno o 1. hod., s názvem *Pokoj v hotelu*. —
4 a 5 v S chybějí; 6 je jako ta stará panna, S; 7 co mnoho viděla,
nemilovala, nebyla milována, S; mezi 7 a 8 verš: ustydla a zšedivěla.
S; 10 a <dlouho marně> usedavě S; 12 z tohoto S; 14 říct S; 16
tak, jak S.

Str. 27 *Rekruti*. Kmen IV, č. 36 (18. listopadu 1920), str. 421 (K).
Rukopisy R, l 15—16, a S 35, str. 3 a 5: 16. X. [1920], *Praha-Smí-
chov*; krom toho koncept k veršům 24—32 (r), psaný tužkou po
jedné straně lístku vytrženého z bloku (13×15, v majetku dr. Jiřího
Škracha v Prostějově), jehož druhou stranu básník popsal výpisky —
rovněž tužkou — k svému právníckému studiu. — 3 my, chlapi
dvacetiletí, K; 5 kasárna K, S; 6 dva verše: s rozbitými okny, | zídkou
studenou, K] s rozbitými okny, se zídkou studenou, S; 7 v S při-
psán tužkou na str. 2; 10 rakvičky — K; 11 jmena S; 15 krásných,
skleněných K; 16 láska, s mamčinými rukama. S; 17 dva verše:
Děvčátka smutná, | nechodte za námi, K; 18 dva verše: to není
pohřeb, | my se zas vrátíme K; 19/20 hvězdami, | my, K] hvěz-
dami, | my S; 20 vojáci, K; 22 přinesem ze svých ran červenou ky-
tici, K] přineseme vám ze svých ran červenou kytici, S; 23 červenou
kytici, K] červenou kytici, — S; krváci, S; 24 v K začíná nová
strofa; 24—29 v S nově tužkou na str. 4, kdežto na str. 5 původní
znění až do konce básně:

abyste nás vzaly do svých rukou jak do bílých postelí,
abyste, milé, věděly,
kde je naše tělo otevřené,
kam je třeba rty položit,
aby se v nás mohl <narodit> počítí nový život,
nový život — dítě růžové.

24 Vezměte nás do rukou, do bílých postelí, K] Vemte nás do rukou,
do bílých postelí, S, r; 25 abyste, milenky, věděly, K; 27 pro vaše

rty ranami otevřelo, K] pro vaše rty otevřelo, S, r; 28—29 napsal autor v r původně jako jeden verš: abyste do něho přišly té noci svatební, pak jej škrtil a na další řádku napsal a rovněž škrtil: v té noci svatební; 31 pod srdcem K. Poslední strofa má v r toto znění:

Dříve než se rozední,
počneme s duchem svatým a láskou vaší
pod srdcem nový dobytý život,
děťátko růžové.

V R ji básník napsal původně takto:

Dříve než se rozední
počneme s duchem svatým a láskou vaší
<pod svým srdcem nový, dobytý život,
děťátko růžové.>
pod svým srdcem radostné pachole, —
nový dobytý život.

Shodně je tomu v S; kde tento konec básně je rovněž napsán tužkou na str. 4 (viz poznámku k veršům 24—29); jen ve druhém z citovaných veršů je láskou boží, ve třetím a pátém pod srdcem. Druhé znění posledních dvou veršů je tam dodatečně vyznačeno těsnořisně perem v tužce.

Str. 29 Dláždění. Kmen IV, č. 41 (6. ledna 1921), str. 481 (K); rukopisy R, l 17—18, a S 35, str. 33 a 35: Prostějov 15. XII. [1920], o 1 hod. ráno. — 3 poděsilo střechy prapory tisíci K; 7—11 v S nově tužkou na str. 32, kdežto na str. 33 je kratší původní znění:

roste a roste jako každé poctivé semeno,
které je lidmi klečícími
ze srdce do země vloženo.

8 jako semeno K, S; 11 bylo ze srdce K, S; 14/15 odlétaly. | Domy R, S; 15 Domy <neměly se o co opřít> ruce zvedly, vzdaly se S; 16 tramvaje <zas> na náměstích S; 18/19 <zůstaly> umřely v popeli. | Nezůstal S; 20 vše K, S; 21 v K není nová strofa; dlaždičů, K; 22 pod svou vlastní prací pochované, K] pod kamennou kryptou pochované S; 23 vztýčily K] vztyčily S; 24—27 v K a S jsou jen tyto dva verše:

a šeptem se modlily
jako obilí.

Str. 30 Ze soboty na neděli. Cesta III (1920—1921), č. 34, str. 512 (C); rukopisy R, l 19—20, a S 35, str. 43 a 45 (mezi básní Koledy

z 26. XII. 1920 a básní *Zamilovaný* z 3. I. 1921). — 6 o týdenní klopotě. *S*; 7 *S* pokračuje odlišně od *Kn*, *R* i *C*:

Dnes vidí všechno trojitě
a proto je vše třikrát těžší,
ani sám Pánbu je nepotěší
ve třech osobách.
Zpívají <hrubé písničky> hrubou písničku
o štěstí a lásce
a jejich písnička kamenná
rozbíjí okna zavřená.

V den výplaty
peníze má, i kdo není bohatý.
Měsíc je jako panna bílý,
opilí se životem neopili,
oni jen zapili rumem a slivovicí
<svůj> život svůj — chorobu žaludeční
a srdce vyvrhli na ulici,
které jako <červené výstražné znamení> červená
výstražná svítlna
<v těle volalo nesměle.> varovalo v těle tíše a nesměle.

A přece:

<Zítřa> ráno bude neděle.

Verše 3—5 od konce napsal autor v S nově na str. 44:

a srdce vyvrhli na ulici,
červenou výstražnou lampičku,
která plakala nesměle.

A tužkou upravil na toto znění:

a srdce červenou výstražnou lampičku,
která plakala nesměle,
vyvrhli tady na ulici.

10 okna zavřená. C; místo 16—17 jsou v C verše:

a srdce
výstražnou lampičku
červeným petrolejem blikající
vyvrhli tady na ulici,
a pod ni si ulehli sami
do černé, hluboké jámy.

19 sesmutněli. C a pův. R; 20 Opilé oči vidí vše trojitě, C; 21 což tělo

pranic *C*; 22 protože je všechno *C a pův. R*; 23 Proto tou dobou v smutných tmách *C*; 24 ve třech osobách. *C*; 25 a 26 Ve jménu *C*; 27 dva verše: *A* ve jménu Ducha svatého | tiše je pohladí po čele *C*.

Str. 31 *Vězeň*. Den I, č. 27 (24. ledna 1921), str. 3 (*D*); rukopisy *R*, l 21—22, a *S* 35, str. 51 a 53: 18. I. 1921, Praha. Recitováno Kadlecem v *Písku*. V *D*, pravděpodobně tentokrát ranějším než *S*, jen datum a bez dedikace. — 2/3 proboden. | Krev *D*; 6 sedum *S*; 7 To je *D*; 10 a mým kamarádem zavřeným *S*] a mým kamarádem, kterého zamkli *D*; 11 protože měl *D*; 13/14/15 tu. | Šalebno je tu. | Úzkostno *D*; 17 jak ranění vojáci *D*; 18 ten lazaret je jako přepadená světnička doma (jako *vypuštěno*) *R, S*] ten lazaret je jako přepadená světnička u nás doma *D*; 19/20 těle, | maminky *D*; 20 ve svého Syna a Krista Spasitele, *D*; 21 rozdát. *R, S*; 24 sám, jako semeno v zemi. *R*] sám, jako semeno zamčené v zemi. *S*. *V Kn a S* *sázeno a psáno na střed, v D obyčejně*.

Str. 32 *Návrat*. Pramen II, č. 2 (10. února 1921), str. 62 (*P*); rukopisy *R*, l 23—24, a *S* 35, str. 17, 19 a 21: 11. XI. 1920 o 1. hod. s *půlnoci*. — 4 v barech a kabaretech u vína (a kabaretech *vypuštěno*) *S*; 5 kolik poslinali růžových děvčátek *S*; 6 v *S* *chybí*; 7 noci, *S*; básník psal redaktorovi *Pramene*, Janu *Vrbovi*, dne 20. ledna 1921 z *Prahy*: »Před ani po verši této noci nedělám schválně čárky, neboť spojuji jím verš předcházející právě tak jako následující, klada v čelo básně dlouhou smutnou a šedivou větu, jako je beznaděj návratů, které se nemají k čemu vracet.«; 11 mlha a <vichr a> mráz a vichřice *S*; 14 k ráji *S*; 21 <Sen> Nad <postýlkou> postelí *S*; 30 jest již souzeno, abych <byl nešťasten,> smuten byl, *S*; 31 protože myslím-li *S*; 32 jimž v <pochybách> mlhavém bloudivění *S*; 33 a 34 v *P* jeden verš; v *S* *zněl konec básně původně*:
musím si vzpomenout i oněch, kterým se nezjevil.

Ale autor jej na str. 20 napsal nově

musím si vzpomenout i oněch, kteří jej neviděli,
protože očima večeri zaplatili.

Str. 34 *Zamilovaný*. Pramen II, č. 2 (10. února 1921), str. 61 (*P*), rukopisy *R*, l 25—26, a *S* 35, str. 47 a 49: 3. I. 1921. — 8 sám, *S*; 11 slovo *S*; 12 bych položil, ženo, ti *P, S*; 13/14 prostě a odevzdaně, | tak, *P*] prostě a odevzdaně | tak, *S a pův. R*; 17/18 byla. | Dívala se *S*; 20 skříně,] skříně *Kn, R, P, S*.

Str. 35 *Nemocná milá*. Lumír XLVIII, č. 7—8 (27. července 1921), str. 218 (L); rukopisy R, l 27, a S 39, str. 3 a 5: 14. III. 1921, *Prostějov*. — 5 <obtížili> zatížili R; 9 <nalezne> navštíví S; 10 sedne a klobouk složí R, L, S; 13 rozstonala, L; 14 <průhledné> průsvitné R; 16/17 nejvíce, | ale L; 18 ani jednoho hladového S. V L a S sázeno a psáno na střed.

Str. 36 *Básníku, odejdi!* Kmen IV, č. 21 (5. srpna 1920), str. 241 (K); rukopisy R, l 28, a S 31, str. 149: 7. VI. 1920. — 2 vše, — R, K, S] vše — Kn; 3 a přeorej ten lán S; 6 jemuž by chyběli K.

Str. 37 *Host do domu*. Kmen IV, č. 51 (17. března 1921), str. 601 (K); rukopisy R, l 30—31, a S 35, str. 59 a 61: 5. II. 1921, dole autorova poznámka tužkou *Změněno*; stało se to tak podstatně, že se toto původní znění sluší pokládat za výtvar samostatný (viz str. 96). — 2 z kamenné sednice. K; 3 Radovali jsme se oba velice, K; 6 těžká jako bochník nerozkrojený K; 7 slavná jako bochník nerozkrojený. K; 11 na pouť k Svatému Světu. K; 12 Cestu už docela dobře K; 15 dobře nás <povede> povedou R] nás povedou K; od modrého měsíce, K; 16 protože na všech stranách se narodila K; 19 rostou květiny, K; 24 nasytiti, — R] nasytiti — Kn] nasytiti, K; 26 v Kn rozhraní stránky, v R a K není nová strofa; Do prázdných talířů své oči K; 27 z krve a ze sazí básničku postavíme, K; 28 básničku, K; svíci R, K; 29 bílou, svítící, potěšující R, K; 31—34 v K jeden verš; 33 dveře R, K] dvěře Kn; 35/36 do domu, — | — a R] do domu | a K.

Str. 39 *Poutníci*. Den I, č. 18 (20. listopadu 1920), str. 1, s poznámkou dole: *Z knihy Očista (D)*; rukopisy R, l 32, a S 34, str. 49 a 51: 3. VIII. 1920, *i s půlnoci*. — 1 cesta — D, S; 3 stužku S; 11 Svět je jenom chodník v poli. S. Mezi 11 a 12 jsou v S verše:

Kolem něho nebe zraje.

Od prvního máje

každý už se těší na červenec.

Kolem nebe <si je pěkně vedu> se jde pěkně.

12 nebe to je D] Nebe to je S; 15 v S není nová strofa; 16 anděle D, S a pův. R.

Str. 40 *Smrt*. Lidové noviny ze dne 31. srpna 1920, odpol. vydání, str. 1 (LN); rukopisy R, l 33—34, a S 34, str. 53 a 55: *Prostějov*

2. VIII. [1920] odp. — 2 na rozcestí v poli. LN, S; 12/13 z mléka. |
Srdce S; 16 v S *nezačíná nová strofa*; 16—23 v S *nově napsány*
na str. 54, *kdežto na str. 55 původní znění (až do konce)*:

Potom — to už ani ve snu není,
to je spíše probuzení, —
nad tebou a křížovatkou
políbí se
muž a žena.

Maminčin prs <na ústa tě políbí>
obejme a poví,
že jsi skoro jako nový,
teď že se ti poštěstí
cestu najít v rozcestí.

19 v R *rozhraní stránky, v LN ani v S není nová strofa*; 21/22
žena... | ...to LN; 22 v LN *není strofa*.

Str. 41 *Noční dešť*. Čas ze dne 5. června 1921, str. 5, příloha Be-
sedy Času, dole s poznámkou *Z knihy Host do domu (Č)*; rukopisy
S 34, str. 95 a 97: 10. IX. 1920, s názvem *Dešť v noci*, a koncept
veršů 1—8 bez nadpisu, psaný tužkou (r) po jedné straně lístku vy-
trženého z bloku (13×15, v majetku Emy Navrátilové v Nezvěstí-
cích). — 1 dešť nenadálý r; 2 bezútěšně zatřepe r; 3 a tu tři pout-
níci r; 4 co městem chodí a rádi by si povídali r; 6 se schovají do
dveří prvního domu r; 9 <tam> tak S; 10 musejí S; 13 jen: ale
jeden S; 14 a možná že S] a možná, že Kn, Č; 18 <třeba bydlí>
může bydlet S; 22 <si hověli> se poměli S; 25 v S *začíná nový*
odstavec; 26 možná, že S; 28 protože dlouho už S; 30 aby — až se
dveře otevrou —] aby, — až se dveře otevrou, — Kn] aby, až se
dveře otevrou — Č.

Str. 42 *Na svatého Mikuláše*. Kmen IV, č. 41 (6. ledna 1921),
str. 481 (K); rukopisy R, jeden list (v majetku MUDra Jaroslava
Veselského na Kladně), a S 35, str. 29 a 31: *Na Mikuláše, — ve*
vlak [1920]. — 1/2 Mikuláše | a já] Mikuláše, | a já Kn] Miku-
láše, | já K, S a pův. R; 3 kaše, K] kaše Kn, R, S; 5 na noviny,
hotely a velkoměstskou ulici K; 6 v tom šedivém kupé S (tom *vy-*
puštěno); 7/8 kteří srdci svému jedinému | odjíždějí — přijíždějí.
K; 10/11 za oknem, | a tak se modlím: Pane Mikuláši, K; 11/12
přijdi také sem | navštívit tyto neklidné děti R] přijďte také sem, |

navštívit neklidné děti *K*] přijďte také sem | navštívit tyto neklidné děti *S*; 12/13 na jejich pouti, | oni *K*] na <své> jejich pouti. | Oni *S* a pův. *R*; 15 Dejte jim slova *K*, *S*; 15/16 potěchy, | laskavě vložte jablka a zlaté ořechy *K*] potěchy | a laskavě vložte červená jablka a zlaté ořechy *S*; 17 do tohoto vlaku na trati Praha-Bohumín *K*; 18 světa! *K*.

Str. 43 *Koledy*. Orfeus I, č. 3 (březen 1921), str. 65 (*O*); rukopisy *R*, l 35—36, a *S* 35, str. 39 a 41: *Na Štěpána 1920, Prostějov*. — 7 a rozhodiv *O*] a rozhodil *S*; 8 tu, *O*; 9 narozený. *O*; 10 v *O* *chybí*; 12 tak ho dýcháním zahřívají, *O*] tak ho dýcháním zahřívají *S*; 13 s jedné *S*; 14 s druhé *S*; 16 přinesls *O*, *S*; 18 ale to jsou nejvděčnější *O*] to jsou nejvděčnější *S*; 20 pokrmu na černé míse přineseného, *O*] pokrmu na černé míse přineseného, *S*; 21 nejbliž *O*; *počínajíc 22, sněl konec básně v S zprvu takto*:

zatím co mlha, bláto a sníh
zpívají, zpívají o nebesích.

Str. 44 *Věci*. Kmen IV, č. 41 (6. ledna 1921), str. 481 (*K*), rukopisy *R*, jeden list (v majetku dr. Jana Kühndla v Prostějově), a *S* 35, str. 37: 15. *XII. 1920*. — 1 Miluji věci, | mlčelivé soudruhy. *K*; 2 Všichni nakládají *K*; 4 žijí, dívají se *K*; 5 jako *S*; 8 první nás oslovit, *K*; 9 mlčí — čekají — mlčí — *K*; 9 a 10 v *S* *jeden verš*; 12 <Miluji> Proto miluji *S*; 13 a také miluji maminku, milou a celý svět. *K*, *S*.

Str. 45 *Hřbitov*. Pramen II, č. 2 (10. února 1921), str. 63 (*P*); rukopisy *R*, l 37—38, a *S* 34, str. 77 a 79: 26. *VIII. 1920*. — 4 nemyslím. *P*; 5 tu, *S*; 6 v *S* *původně*: napsali do stromů, do květů | znamení; 9 dvě lavičky pro milence *R*, *P*] dvě lavičky pro milé *S*; 15 třemi čtyřmi *R*, *P*, *S*] třemi, čtyřmi *Kn*; 18 slzy, — *S*] slzy — *Kn*, *R*, *P*; 21 chodívám někdy *S*; 23 smrti, *S*. *V P* a *S* *není sázeno ani psáno na střed*.

Str. 46 *Dnešek*. Orfeus I, č. 3 (březen 1921), str. 67 (*O*), rkp. *S* 34, str. 105: 2. *X. 1920, o 1 h. s půlnoci*. — 3 jak velká bolest, jak velká láska — *S*; 4 — a hned nastalo *O*; 8 zůstat *S*; 10 do dále *S*; 12 *dva verše*: že pán Bůh se jim zjevil | jako člověk. *O*] že pán Bůh se jim zjevil | jako Člověk. *S*.

Str. 47 *Svatý Kopeček*. Červen IV, č. 7 (20. května 1921), str.

97—100: *Prostějov 17.—30. dubna 1921 (Če)*, rkp. S 39, str. 13—35 (jen na lichých): *Psáno 17. IV.—30. IV. na Kořečku a v Prostějově.* — 4 osada S; 7 od narození do let S; 8 zasety S; 12 věřící v sebe, aeroplán a Ježíše Krista, S; 16 chodba S; 18 vychrtlé ruce S; 19 *v Če nový odstavec*; jak dítě S; <tak> tož S; pomeranče S] pomeranče Če; 20 polámala, S; 27 jak těžká bolest S; 28 jsi. S; 29 *v Če nová strofa, v S rozhraní stránky*; 31 jako kamének S; 33 dnes budou z nich stříbrné hvězdy S; 34 chytit, —] chytit — Če] chytit, S; 35 — a to nejsou cesty, —] — a to nejsou cesty — Če] a to nejsou cesty, S; truhlice, plné S; 36 kouštíček S; 37 dnešního svatého odpoledne, S; 40 sní.k večeru, S; 41 Hle, zde Karel Šnajdr, S; 42 rámeček našemu přátelství vždy dělala S; 44 ztratil je následkem výluky, S; 45 příběhy ze života mezi ranami sekyrou S; 46 je jí zvláště zapotřeba, S; 47 tu asociací si vzpomínám, S; zapomněl S] zapomněl, Če; 49 v hedvábných <šatech> kornoutech S; 50 mezi nimi, S; 52 dnes však jsi radostný lovec a plaché laně jsou rány na tvém těle. S; 53 na vlastních svých slovech S; 57 bída je široké moře, však srdce jsou bezpečné přístavy, S; 62 <po vršcích> na vršky S; 66 stařence žebrající na konci města u nemocnice S; 70 druhý můj S; 71 kamnech S; 72 panímáma S; <teplou> pokojnou S; 76 neza-bije syna, S; 77 odejdem S; 78 panímámo, S; 80 neospalé lidi S; 81 hle, zde je S; 87 s rukami dvacetimi, S; 88 s radostmi a smutky do sebe vpletenými, S; 89 *v S nový odstavec*; v Marientálu, S] v Marientálu, Če; 92 na poli S; 97 domky a jeden z nich S; 99 dle tradice dědiny S; 102 každý zachází důležitě se svojí tváří, S; 103 se změnilo, —] změnilo — Če] změnilo, S; <studenší> chladnější S; 105 pokácená až k potoku, S; 109 a 112 je pták S; 111/112 světa, | housle S; 112 pouštím a on S; 113 *v Če není nová strofa*; 114, 116, 118 a 120 *v S na konci veršů čárky místo pomlky*; 120 <dekadent-skými> dekadentními S; 122 <mluvím> hraju S; 123 na každou mou strunu připadlo průměrně 5 S; 124 Světnice v prvním poschodí S; 125 chleba S; 126 v haluzích lip S; 128 a 129 *v S chybějí*; 131 moji přátelé ze všech stran přicházejí okusit S; 134 tyto spící dědiny, S; 136 než usnem, si na svoji milou vzpomeneme, S; 141 vystavíme. S.

Str. 55 Z OBDOBÍ HOSTA DO DOMU.

Jak už z názvu vysvítá, přináší tento oddíl našeho svazku soubor oněch dotvořených básní Jiřího Wolkra, které napsal v době Hosta

do domu, aniž je do té sbírky pojal. Kdežto první svazek posmrtné edice Díla Jiřího Wolkera (Praha 1924) podal z nich ve všech čtyřech vydáních jen skrovný výběr, vyšel jejich soubor knižně za redakce Miloslava Novotného ve druhém svazku jeho souborné edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930), a to ve všech devíti vydáních, — až na první, samostatnou versi básně Host do domu, kterou knižně uveřejňujeme po prvé. Shodně s Miloslavem Novotným vymezujeme počátek období Hosta do domu datem 5. května 1920, kdy byly napsány verše *Pokora* (původně pojmenované *Zmenšování*), co do vzniku první a spolu úvodní básně Wolkrovy knižní prvotiny: je to nejistější dělítko, třebaže má mechanickou příchut, poněvadž tóny, příznačné pro Wolkrovu lyriku z dob Hosta do domu, se namnoze ozvou v jeho verších již dříve. Proto jsme také v tomto oddílu (i svazku) ponechali, na témže místě, kde se vyskytnou v básnickových rukopisech, verše *Poutník usíná*, třebaže u nich autor poznamenal, že byly napsány o něco dřív, již v půli dubna 1920. Jinak řadíme básně tohoto oddílu podle časové posloupnosti jejich vzniku, jak ji autor sám v rukopise vyznačil.

Původně snad chtěl tu onu z nich pojmout do své sbírky, dojísta na př. verše *V lese* (viz úvodní poznámky k Hostu do domu, str. 223), ale při definitivní její redakci je vypustil. Sám na knižní vydání veršů do tohoto oddílu zahrnutých pak už, pokud známo, nepomýšlel, ať v jakékoli míře, přestáváje na tom, že klasobraní ze své tehdejší lyrické žně podal právě v Hostu do domu a několik jiných ukázek z ní uveřejnil hned tehdy po časopisech: v *Cestě* (C), *Prostějovském rozhledu* (PR), *Kmenu* (K), *Pramenu* (P), *Orfeu* (O), *Rudém právu* (RP) a *kladenské Svobodě* (Sv).

Rukopisy ke všem básním tohoto oddílu se dochovaly v týchž čtyřech autorových sešitech (S 31, 34, 35, 39), jež jsme už popsali (v úvodních poznámkách k Hostu do domu, str. 225) a na jejichž stránkách se v chronologickém pořadí střídají s rukopisy básní z Wolkrovy knižní prvotiny. V posledním z těch sešitů, S 39, je na str. 43 vyznačena druhá hranice tohoto jednoročního období, a to dnem 14. května 1921, datem veršů *Večer*, posledních v našem oddílu; po nich si tam — na str. 45 — napsal Wolker den nato básně *V parku před polednem*, kterou si ještě přál mít ve druhém vydání Hosta do domu, načež na další str. 47 už začíná rukopis básně *Kázání na hoře*, nejranější z druhé Wolkrovy sbírky *Těžká hodina*. Jen výjimkou se k básním tohoto oddílu dochovaly jiné rukopisy, jednak psané zřejmě pro tisk, pravděpodobně časopisecký, jednak v dopisech přátelům, a

krom toho několik průpravných náčrtů: obojí uvádíme v poznámkách k jednotlivým básním.

Pro verše, jež vyšly po časopisech, bereme jako základní text toto tištěné znění, které korigujeme rukopisem jen na těch místech, kde svémocně normalisovalo básníkův výraz nebo očividně zkomolilo znění předlohy: výslovně si na to Wolker stýskal u měsíčníku Orfeus, kde v březnu 1921 spolu s dvěma básněmi, pojatými pak do sbírky Host do domu, uveřejnil i verše *V lese*. Jinak tiskneme podle rukopisu; tam, kde se vedle rukopisu v sešitech dochoval ještě druhý, určený pro tisk nebo prostě pozdějšího data, řídíme se jím. V poznámkách k jednotlivým básním uvádíme základní text, i rukopisný, na prvním místě.

Str. 57 *Smích*. Rkp. S 31, str. 128: 5. V. 1920.

Str. 58 *Tři poutníci*. Rkp. S 31, str. 129: 7. V. 1920, *Král. obora*.

Str. 59 *Poslední květy*. Rkp. S 31, str. 130. — *Počátek další strofy, verš V tom černém okně seděl jsem já v S škrtnut.*

Str. 60 *Loučení*. Rkp. S 31, str. 131—132: 12. V. 1920. — 6/7 *původně*: Sekyrka krvavá stromeček zatne, | těžko je drvaři; S; 15 najít a v S *dodatečně tužkou*.

Str. 61 *Vojáčku na přední stráži!* Rkp. S 31, str. 133: 12. V. 1920. — *Název*: Vojáčku, na přední stráži! S; 1 a 4 Vojáčku na přední stráži,] Vojáčku, na přední stráži, S.

Str. 62 *Deštivý den*. Rukopisy S 31, str. 134—135: 17. V. 1920, a bez nadpisu koncept tužkou na str. 54—55 v školním sešitě v černých deskách (v archivu ZW), nadepsaném na titulní stránce *Rádl: Přírodní filosofie II*; Wolker si do něho za vysokoškolských studií v Praze zapisoval universitní čtení Emanuela Rádla. — *První strofa tam zní sprvu*:

Když tak prší jako dnes
a ráno je těžké jak provlhlý plášť,
myslím si na vás, dělníci v předměstích,
na stavbách, na vysutých lešeních
z ruky do ruky si předávající červené cihly
při stavbě bílého domu,
v němž bude sucho a teplo.

Potom:

Když tak prší jako dnes
<a život je těžký jako promoklý plášť,>
na dělníky myslím v předměstích,
na jejich lešení, stavby a provlhlý smích,
na cihly červené, které jak červené květy jdou
houpavě z rukou do rukou,
aby se postavil <suchý a bělounký> dům, bílý jak
růžový keř.

Druhá strofa:

Když tak prší jako dnes
a poledne těžké je jako provlhlý plášť,
s ženami vašimi chtěl bych za vámi jít,
v uzlíčku přinést vám oběd a na očích klid.
Opodál sednout a hledět, jak jíte,
a věřit v Boha, že se dosytíte,
říci, že Mařenka dnes už je zdravá,
<a Frantík že dostal petrolej koupit>
Frantík že dostal petrolej do lampy koupit za první plat,
že budem svítit dnes večer, než půjdeme spát.

Str. 63 *Neděle*. Rkp. S 31, str. 136—137: 18. V. 1920. — 4 A modlitbičkou tiše a nesměle (tiše a *vypuštěno*) S; 12/13 děti. | Jen jeden] děti; | <v ulici> Jen jeden S; 23/24 dubové. | Nebesa] dubové. | i nebesa (i *vypuštěno*) S.

Str. 64 *Poutník usíná*. Rukopisy S 31, str. 138: *Starší, asi z polovice dubna 1920*, a bez nadpisu koncept tužkou (*r*) na předešlý kvartového sešitu, do něhož si Wolker za universitních studií v Praze zapisoval čtení F. X. Šaldy o francouzské literatuře (v archivu ZW). — 3 u kamen. *r*; 4 Krb jí strásal zlato s hlavy do ramen. *r*; 5 Ta nic se mě neptala, *r*; 6 byla možná *r*; před 7 *škrtnuty v r dva verše*:

Zítřka se první v celém městě probudím.

Nebude ještě slunce

9 Jako bych šlapal prsy *r*; 12 jen zraku *r*; a odešel s ní spát... *r*.

Str. 65 *Ukřižovaná*. Rkp. S 31, str. 145—146: 27. V. 1920. — 17 <Bůh> <Kristus> Pán Ježíš S.

Str. 66 *Očista*. Rkp. S 31, str. 147—148: *Kolem 2. VI. 1920*. — 18 <nikdy> dřív S.

Str. 67 *Prorok*. Rkp. S 34, str. 3 a 5: 16. VI., Prostějov. — 4 za všemi, za všemi,] za všemi, za všemi S.

Str. 68 *Divka*. Rkp. S 34, str. 7: 17. VI.

Str. 69 *Chlapec*. Rkp. S 34, str. 9: 18. VI. 1920. — 9—14 v S na str. 8, s autorovou poznámkou Záměna posl. sloky. Původní znění na str. 9:

Maminko, — já jsem uvěřil
v Boha a v lidi.
Veliký zázrak stal se na zemi.
Mám srdce, — a srdce mi tluče,
mám oči, — a oči mé vidí.
Živote!

Str. 70 *Pořád si na vás myslím...* Rkp. S 34, str. 11 a 13: 21. VI. 1920, $\frac{1}{2}$ s půlnoci.

Str. 71 *Léto*. Rkp. S 34, str. 15 a 17: 21. VI., 2 h. po půlnoci.

Str. 72 *V hospodě*. Rudé právo ze dne 5. června 1921, příloha Dělnická besídka, str. 3 (RP), rkp. S 34, str. 19: 27. VI. 1920. — 1 <Při bouři> Před bouří S; 2 ke kartám, S] ku kartám, RP; 3 člověka ubili, — utekli do bezpečí] člověka ubili — utekli do bezpečí RP] — člověka ubili, — utekli do bezpečí S; 5 v S *nezačíná nová strofa*; 7 v S *pův. jen*: své oči až na dno nech vrůst; 9 aby — až blesk z nebe do toho praští, S] aby, — až blesk s nebe do toho praští, RP. V S jsou 1 a 5 psány bez zarážky.

Str. 73 *Prosba*. Kmen IV, č. 21 (5. srpna 1920), str. 241 (K), rkp. S 34, str. 21: 28. VI. 1920, $\frac{1}{2}$ 1 s půl[noci], s názvem *Modlitba*. — 3 navštív ve snu, náš Pane, S; 5 — aby oni ráno se vzbudivše S; 8 okno S] okno, K.

Str. 74 *Bílé noci*. Rkp. S 34, str. 23 a 25: 29. VI. 1920, $\frac{3}{4}$ 1 s půl[noci].

Str. 75 *Děšť*. Rkp. S 34, str. 27 a 29: 13. VII. 1920. — *Název v S původně* Dešť, *tužkou* Děšť; 12 *původně*: myslels, že budou se po tobě ptát. S; 13 <někdo> <jiný> druhý S.

Str. 76 *Park*. Rkp. S 34, str. 31—33: 14. VII., 1 s půl[noci]. — 3 <Chodí sem> Chodívá S; 9 pův.: Děti a chůvy S; 11 pův.: stařenky, bábovky z písku S; 28 můžeš si mě <sebou vzít> dát S.

Str. 77 *Loučení*. Prostějovský rozhled X, č. 30 (31. července 1920), str. 4 (PR), rkp. S 34, str. 35 a 37: Sv. Kopeček 20. VII. 1920. — 6 budem s sebou mít nebe i zem] budem sebou mít nebe i zem PR] budem mít nebe a zem S; 8 že svět je jenom kulatý, S; 12 hospod; S; 14/15 a v každé je jinačí filosofie. | Svět S; 16 Strážník jej nepostrčí. PR] v S nezačíná nová strofa, a původní znění Nikdo jej nepostrčí, které autor tužkou škrtil a upravil jako v PR, pokračuje dalšími dvěma verši, rovněž škrtnutými:

ani ten, kdo odchází východní branou
na neshledanou.

Str. 78 *Večer o žních*. Rkp. S 34, str. 39: Sv. Kopeček 23. VII. 1920. — 5 schovat se pod sukně <červené> <zelené> červené S; 6 dívanky jedné; <která tam kosí a kosí> S; 7 rty má jak <červený> krvavý srp, S; 12 Ženich v něm pláče sám a sám:] Ženich <je na něm sám a sám> v něm pláče sám a sám S.

Str. 79 *Bílé dvěře* ... Rkp. S 34, str. 47: 1. VIII. 1920. — V S bez názvu.

Str. 80 *Zlý večer*. Rkp. S 34, str. 61: 10. VIII. 1920. — 14/15 v S původně: Ze srdce andělé odletěli, | vyčítavé oči měli.

Str. 81 *Oblaka*. Pramen I, č. 10 (10. října 1920), str. 442 (P), rkp. S 34, str. 63 a 65: 11. VIII. 1920, 1 s půlnoci. — 7 na své ruce, S; 11 nebeští ptáci; S; mezi 11 a 12 jsou v S tyto dva verše:

to, co je staví,
to se v nich ztrácí.

A 12—14 zní v S takto:

Poutníci malí
na pout se dali
obejmout svět.

15 v S nezačíná nová strofa; 17 taková zázračná věc, S; 22 klekli a <složili ruce.> <pomodlili se.> modlili se. S.

Str. 82 *U nás*. Rkp. S 34, str. 67 a 69: 23. VIII. 1920. — 16 kdo <věří> miluje, S.

Str. 83 *Cesta na podzim*. Rukopisy S 34, str. 71 a 73: 24. VIII. 1920, a bez nadpisu koncept tužkou (*r*) na prvních třech stránkách přeloženého archu (v archivu ZW). — 1 cesta] cesta, S; 5 ale v lukách venku (v lukách *vypuštěno*) S. V *r* první strofa na str. 1:

Přes pole jdou bílé cesty,
— země už má bílé vlasy —
kroutily se mezi městy,
tu jsou však jak tetivy v luku,
lidi střílí do dálky.

Z druhé strofy na str. 1:

A já chodím a já chodím,
podzim, ten se musí přežít

Na str. 2:

dřív byli pod mezí skřivani,
ale teď jsou tam nože.
Bože,
proč když jdu přes pole do pole

Na str. 3:

Dřív bývali pod mezí skřivani
ale teď jsou tam nože.
Bože,
tento podzim všechno brousí,
mraky na poplach vyzvání,
a proč písničky v tomto kraji
nebesa na kousky rozřezávají,

Str. 84 *Zlá ulice*. Rkp. S 34, str. 75: 25. VIII. 1920.

Str. 85 *Podzim*. Rkp. S 34, str. 83: 30. VIII. o 2 h. s *půl[noci]*, a koncept bez nadpisu (*r*), psaný tužkou po jedné straně listu pravděpodobně vytrženého z bloku (10,5×14, v majetku Františka Vlčka v Brně). — 3 *pův.*: na všechny cesty, na celý svět. *r*; nevidět *r*] nevidět, S; 5—9 v *r*:

Po polích chodím a myslím si na to,
<a mluvím-li, mluvím o tom jen.>
Vždyť <zemi to musí bolet,> země pod tím tvrdě sténá,
zlato je těžké a krev je z ran.
Každému povídám,
že <svět> zemře tíhou udušena.

5 *pův.*: se strachem S; 10 Nikdo *r*; 11 nikdo neběží *r*; 12 zaprosit

ořechy, břízy *r*; 13 *v S pův.*: Kdyby je lidé políbili, třeba by se usmířily,] *v r jen*: Ony by se třeba usmířily,; 14—16 *v S na str. 82 tužkou, kdežto původní znění na str. 83*; 14 a rázem *S pův. a r*; 15 by zase jen padalo na zem *pův. S]* by zase padalo na zem *r*; 16 lehounké, setlé listí. *pův. S]* jenom lehounké, setlé listí. *r*.

Str. 86 *Noc*. Kmen IV, č. 28 (23. září 1920), str. 325 (*K*), rkp. *S* 34, str. 85 a 87: 31. VIII.; 1 hod. *v noci*: 1 a 2 rozbiju *S*; 8 tropí, — že je *S*; 14 oh, — ta *S]* ah — ta *K*; 15 až své srdce položím s jáсотem na ni *S*; 18 <všechny> že *S*; 21 <Pěkně si lehneš> Jak do lůžka lehneš do polí *S*; 22 den. *S*; 25 až s tebe bude věnec hvězd strhávat, *S*.

Str. 87 *Odpoledne*. Rkp. *S* 34, str. 89: 3. IX. 1920. — 10 <dnem> teď *S*.

Str. 88 *Raněný*. Rukopis po jedné straně listu, zřejmě psaný pro tisk (v archivu ZW), a *S* 34, str. 91: 3. IX. 1920, večer 1/2 12. — 5 *v S není nová strofa*; 6/7 udeřit. | *Raněný S*.

Str. 89 *Věci*. Rkp. *S* 34, str. 101: 23. IX. 1920. — 4 dělníků,] dělníků *S*. *Po jedné straně listku vytrženého z bloku (13×15, v archivu ZW) básník tužkou napsal fragmentární koncept původního znění (bez nadpisu)*:

tu náhle židle, stůl a obrazy
promluví lid sk ý m hlasem
<a tak dlouho mluví, a tak dlouho mluví>
a tak dlouho mi šeptají tichounce do uší,
až přijde na práh nějaký přítel
a srdcem mi na dveře zabuší

Str. 90 *Zima*. Rukopisy *S* 34, str. 103: 23. IX. 1920, a nenadepsaný koncept tužkou na téže stránce téhož listku jako koncept předchozích veršů *Věci (r)*. — 1 dva verše: Říkám vám, že zima | není žádný stářec, *r*; 2 v kožichu a s nůši, *r*; 4 v šestém poschodí střevíčky *r*.

Str. 91 *Rostu jako bílý den...* Rkp. *S* 34, str. 107—108: 3. X. 1920 — *v neděli odpol.* — *V S bez názvu*; 9 každé ráno na čelo políbí tě *pův. v S*; 23 houkají,] houkají *S*.

Str. 92 *Nemocnice*. Cesta III (1920—1921), č. 34, str. 512 (*C*), rkp. *S* 35, str. 9 a 11: 24. X. 1920. — 4 kvetou modré lidské oči *pův. v S*;

6 v *S* nezačíná nová strofa; 6—9 jsou v *S* připsány tužkou na str. 8; 10 v *S* nezačíná nová strofa; 17 v *S* původně chybí; 18 v *S* původně: vložte jim do srdce lásku, ale 17 a 18 jsou v *S* na str. 8 nově napsány tužkou: sestupte s nebes tento smutný večer, | vložte jim na srdce svoji probodnutou ruku (probodnutou vepsáno dodatečně).

Str. 93 *Večere*. Rkp. *S* 35, str. 13 a 15: 5. XI. 1920. — 13 v krvi, poseté prvosenkami, | v krvi poseté prvosenkami *S*.

Str. 94 *V naší ulici*. Rkp. *S* 35, str. 27: 30. XI. 1920.

Str. 95 *V lese*. Orfeus I, č. 3 (březen 1921), str. 66 (*O*), rkp. *S* 35, str. 55 a 57: 31. I. 1921, s názvem *Klíč*. Popudem básně byla noční vycházka do píseckých lesů, na kterou se básník dne 27. ledna 1921 vydal s přáteli po večeru mladé poesie v Písku, na němž byly recitovány rovněž ukázky z jeho lyriky (viz *LP*, str. 114 a 117). — 4 z černého města. *S* | z červeného města. *O*; 7 se udiví, *S*; 13 černý kabát *S*; paseky, | paseky *O*, *S*; 14/15 černější; | najdeš *S*; mezi 21 a 22 vepsán v *S* tužkou verš: dalekého města; 22 periferii: *S*; 27/28 zmrtvýchvstání | s železnou ránou | zmrtvýchvstání | s železnou ránou *O* | zmrtvýchvstání, | i my s železnou ránou *S*. Tiskneme na střed podle *S*, kdežto v *O* bylo vytištěno obyčejně, pravděpodobně proto, že sazba veršů na střed tam nebývala zvykem.

Str. 96. *Host do domu*. Rkp. *S* 35, str. 59 a 61: 5. II. 1921, dole autorova poznámka tužkou *Změněno*: ono později změněné znění, odlišné de facto do té míry, že vlastně značí novou, samostatnou báseň, vyšlo jednak časopisecky, jednak ve sbírce »Host do domu« (viz str. 37). Časopisecký otisk z pozůstalosti: *Kmen* I, č. 3 (leden 1927), str. 120.

Str. 97 *Velikonoc*. Rukopisy: v dopise z Prostějova dne 28. března 1921 A. M. Píšovi, str. 1 a 3 (*r*), kde se autor zmiňuje, že chtěl tyto verše původně pojmenovat *Dopis* (*LP*, str. 18—19), a *S* 39, str. 11: *V neděli velikonoční 1921*, t. j. 27. března. — 5/6 Aleluja! | Jistě *S*; 8 novinu, *S*; 9 »Můj nejmilejší příteli, *S*. V konceptu načrtnutém tužkou do školního sešitu v modrých deskách (*S* 25, str. 38 a 39), do něhož si Wolker psal verše již z léta 1919, shoduje se první a poslední strofa s naším zněním. Původní znění druhé strofy

Oblaka bílá a čistá
po nebi běží,

bílé psaní
na stole leží.

autor škrkl a napsal ji znovu:

Bílá oblaka po nebi běží,
bílé psaní na stole leží.

Z třetí strofy autor první verš Dnes jsou svátky velikonoční škrkl
a napsal ji znovu, jen fragmentárně:

Dnes je
Syn boží umřel a z mrtvých vstal

A čtvrtá strofa v konceptu zní:

Pastýři, zpívejte aleluja.
<veselou novinu neseme vám>
Neseme vám novinu, poslouchajte.

Str. 98 *V neděli odpoledne*. Rukopis na dvou stránkách, zřejmě psaný pro tisk (v archivu ZW), a S 39, str. 37, 39 a 41: 8. *V. 1921, Smíchov*. — 3 Na nebi S; 10 a kolem toho stolu S; 25/26 třináctého. | Oblak S; 27 bílý oblak jak kostelík S.

Str. 100 *Večer*. Svoboda XXXI, č. 124 (22. října 1921), příloha Klíčení, str. 1 (*Sv*). Rkp. S 39, str. 43: 14. *V. 1921*, a dvojí nenadepsaný koncept: jednak úplný (r 1), psaný po jedné straně lístku vytrženého z bloku (10,5 × 14, v majetku Bohuslava Bezecného v Ostravě), jednak jen k veršům 1—8 (r 2) na rubu dopisní obálky (12,5 × 15,5, v archivu ZW). — 1 Smutná žena S, r 1, r 2; 2 ale smutný chlapec S, r 1, r 2; 3/4 Neproplakaná bolest <tím více se rozbolí> večer se nejvíce rozbolí | i láska, S] Neproplakaná bolest tím víc se rozbolí | i <když je to> láska, r 1] jeden verš: Zamilovaným večer láska se rozbolí, r 2; 5 a 6 sedum S, r 1, r 2; 5 lehne si mezi ně, r 2; 6 z žuly a křemene. r 2; 7 v r 1 není nový odstavec; 7—8 zní v r 2:

Okna jsou příliš malá
a oči jsou příliš veliké

10 *přv.*: které podobno bílému oblaku r 1; soumraku,] soumraku *Sv*, S, r 1; 11 oblaku,] oblaku *Sv*, S, r 1.

Str. 101 TĚŽKÁ HODINA.

Druhá kniha Jiřího Wolkra, sbírka veršů Těžká hodina, vyšla — s podtitulem *Verše 1921—1922* — pět čtvrtí roku po jeho knižní

prvotinu, v říjnu 1922, s obálkou Josefa Čapka u nakladatelů Václava Petra a Karla Tvrdého v Praze v počtu 1000 výtisků. Autor sám na její vydání nijak nespěchal, ani nevyhledával sám nakladatele, nýbrž přijal naskytnuvší se nabídku. Přípravou sbírky se obíral již od července 1922; jak přitom vážně pohlížel na její uspořádání, zdráhaje se podat jen snůšku veršů dosud napsaných, vysvítá z dopisu, kterým z Prostějova dne 25. srpna odpovídal nakladatelům na reklamaci rukopisu, omlouvaje se právnickým studiem: »Nejde totiž jen o to sbírku sestavit, ale také doplnit ji, neboť všeho všudy našel jsem jen asi 15 čísel hodných tisku... Pustím se do toho plnou parou, ale ona to není věc tak mechanická, aby tím už byla vyhrána.« Už předtím, dne 16. července, psal příteli, že sbírá básně pro »Těžkou hodinu«, ale že jich má méně, než se domníval (*LP*, str. 63), a 15. srpna, v dopise ze Svatého Kopečku, dokonce praví, že je na věžkách, zda už ji má vydati, že shledal jen dvacet básní a že se mu to zdá na knihu málo. Píše, že nemá rád »sešitkové knížky«, jaké tehdy namnoze vydávali jeho vrstevníci: »Zavánějí mi nedočkavostí a upíplanou samolibostí. Kniha nemá být tenčí krajíce chleba.« (Tamtéž, str. 66.) Nicméně 6. září píše z Prostějova Jaroslavu Seifertovi, že téhož dne posílá rukopis nakladatelům, 27. září jim oznamuje, že bude od 1. října v Praze, aby mu obtahy poslali ke korektuře na jeho tamní adresu, a dne 21. října už dostal autorské výtisky. Necelý rok nato, dne 11. srpna 1923, vyslovuje V. Petrovi v dopise z Tatranské Poljanky potěšení nad tím, že kniha jest už rozebrána.

Přinášíme ji v témže složení, v jakém vyšla po prvé za básníkovy života i potom ve všech edicích posmrtných. Většinu jejích básní uveřejnil Wolker napřed v časopisech Červen (*Če*), Země (*Z*), Čas (*Č*), Host (*H*), Most (*M*), Rudé právo (*RP*), Proletkult (*Pro*), Kmen (*K*), Tribuna (*T*) a v publikaci Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (*SR*). Rovněž co do znění se řídíme prvním knižním vydáním (*Kn*), ač s nejednou výhradou, protože autor podle vlastního doznání (viz *LP*, str. 72) dělal jeho korekturu nepozorně, takže tam zůstalo mnoho tiskových chyb, zejména v interpunkci, ale nadto i takových, které porušují slovní znění, ba i smysl. Básník to sám zjistil, jakmile dostal autorské exempláře, a na jeho přání byl potom k výtiskům přiložen lístek s erraty, kde opravil aspoň nejhrubší tisková nedopatření (v básni *Těžká hodina*, 13: v prsou m. v prsu, obdobně v *Baladě o nenarozeném dítěti*, 92: na prsou m. na prsu, a v *Kázání na hoře*, 24: smrk m. smrt).

Kontrolujeme tedy text knižního vydání především rukopisem, jenž

byl předlohou pro knižní sazbu (R): dochoval se (bez titulního listu) na 57 listech básníkovy obvyklého papíru a formátu, popsaných po jedné straně. Rukopis je opravován i upravován tužkou jedniak obyčejnou, jednak barevnou, přitom jen výjimečně červenou. Zásahy barevnou tužkou — s výjimkou červené jsou nepochybně autorovy — škrtají nebo doplňují text, mění slovosled a upravují slovní znění, doplňují interpunkci, ač ne všude, kdežto zásahy obyčejnou tužkou, jež místy vzbuzují pochybnost, zda nejsou z jiné ruky než autorovy, ale jež básník autorisoval — opravují hlavně, ač ne důsledně, pravopis, neshodné vztahné zájmeno začasté nahrazují shodným a jen výjimečně rovněž škrtají v textu. Jak vidět, leckterá chyba knižního vydání v interpunkci nebo pravopisná nedůslednost měla původ přímo v jeho rukopisné předloze. Některé odchylky, kterými se od ní liší knižní vydání v samém slovním znění, bylo by lze zajisté vysvětlit autorovou dodatečnou úpravou při korektuře obtahů, kdyby ovšem nepozornost, s jakou ji dělal, nepodněcovala k domněnce, že vznikly sazečovým nedopatřením a že je autor přehlédl. Postupujeme zpravidla tak, že tyto odchylky ponecháváme tam, kde se k nim naskytuje analogie na jiných místech knižního znění anebo kde jsou doloženy v jiných textech, časopiseckém nebo rukopisném. Právě tak ponecháváme tu onu zvláštnost autorovy mluvy, na př. kvantitu *urvát*, jež podle dvojího rukopisu zůstala i v knižním textu, pravděpodobně proto, že při jeho redakci chyběl autorovi rádce, jakého měl u sbírky *Host do domu*.

Kromě rukopisné předlohy pro sazbu sbírky se ke všem jejím básním — až na *Tvář za sklem* — také tentokrát dochovaly původní rukopisy — většinou ranější než časopisecké otisky — v básníkových pravidelných sešitech, ovšem v chronologickém pořadí podle data vzniku. Je to nejprve sešit č. 39 (S 39), který jsme už popsali úvodem v poznámkách k *Hostu do domu* (str. 225) a kde se verše ze sbírky *Těžká hodina* začínají — jak už pověděno — na str. 47 básní *Kázání na hoře* a končí na str. 161—165 básní *Sloky*. Pokračují v sešitu č. 44 (S 44), jenž má 96 stran (psáno jen na lichých) — v polotuhých černošedých deskách — a zahrnuje podle nápisu na úvodní stránce autorovu básnickou žeň *Od února 1922 — do prosince 1922*, přesněji: od 10. února do 19. prosince t. r.; sešit se začíná *Baladou o očích topičových* a chronologicky poslední básní z *Těžké hodiny* jsou tam verše *Odjezd*. Kromě vytčených už zásahů Kamenářových vyskytují se v těchto rukopisech autorovy úpravy nebo opravy tužkou i perem a na sudých stránkách občas doplňky k původnímu textu na sousední stránce liché nebo jeho přepracované znění. Konečně se také tento-

krát dochovalo — jak uvádíme v dalších poznámkách — několik jednotlivých rukopisů v básnickových dopisech přátelům a tři fragmentární koncepty se našly v pozůstalosti.

Str. 103 *Těžká hodina*. Host I, č. 1 (říjen 1921), str. 1 (H). Rukopisy: R, 1 1—2; jako přílohy (po obou stranách listu) k dopisům A. M. Píšovi ze dne 2. září 1921 ze Svatého Kopečku (r 1) a Konstantinu Bieblovi ze dne 21. srpna 1921 z Prostějova (r 2); S 39, str. 83, 85 a 87. V r 1, S, a r 2 s údajem *Sv. Kopeček 14. VIII. 1921*, v S a r 2 bez dedikace. Rukopis r 2 byl pravděpodobně psán dříve než S. V prvním dopise Wolker psal, že se touto *»velesmutnou básničkou«* (viz LP, str. 43) vykoupil z krise, jejíž podstatu charakterisoval v druhém dopise, Konstantinu Bieblovi: *»Já zatím se sebou velmi trápím. Na Kopečku, v zelené samotě, bylo mnoho bojování, Neboť, vidíte, stalo se to, co napsal Hora. Strhávám iluze, abych mohl básnit život. Posílám Vám o tom básničku...«* Zmínkou o Horovi míní Wolker posudek Josefa Hory o knize *»Host do domu«* (v Rudém právu ze dne 7. srpna 1921, v příloze Dělnická besídka, str. 4, s názvem *Knihy veršů*). — 5 který bys všem lidem a milé dal H, r 1, S] který bys všem lidem jak milé dal r 2; 6 mužské srdce r 1, r 2; 8 alespoň stála H, r 1, S; 11 Růžové srdce H, r 1, S, r 2; je v rakvi H, r 1, S, r 2 a pův. i R; 12 trpě, — r 1; 13/14 počíná, | dnes je r 1, S] počíná, — | — dnes je H; 14/15 hodina, | protože jedno srdce H, r 1, S, r 2; 15/16 nemám. | Sosláblý úzkostí, sosláblý samotou H, r 1, S; 21 <víry a tepla> světla a víry, r 2; místo 22 a 23 v r 2 tento jediný verš: dnes třikrát mi věrnější buďte, když zůstal jsem na světě sirý;; 25 srdce statečné a k sobě nesmlouvavé, H, r 1, S, r 2; mezi 25 a 26 verš: a věřte, H, r 1, S, r 2; 26 v H nová strofa; 26 a 27 věřte dnes za mne, H] věřte dnes za mě, r 1, S, r 2; 27—29 sní v r 2:

věřte dnes za mě, že postavím stavení rudé
dle obrazu jeho
spravedlivého.

30 Já srdce ještě nemám, r 2; 32 — proto r 2. V H sázeno obyčejně, nikoli na střed.

Str. 105 *Balada o nenarozeném dítěti*. Červen IV, č. 20 (15. září 1921), str. 269—270, s mylným názvem *Balada o dítěti, které se mělo naroditi (Če)*; rukopisy: R, 1 3—8, a S 39, str. 57—73 (jen na lichých): 9.—10. VII. 1921, Prostějov, s názvem *Balada o dítěti, které*

se nesmělo narodit. Právě tak se báseň jmenovala v rukopise, poslaném do Června, kde si autor změnu názvu vysvětloval tiskovou chybou (viz *LP*, str. 35 a 49). Konstantinu Bieblovi psal z Prostějova v září 1921, že v sobě nosil tuto baladu půl roku, ale že ji pak napsal za dvě hodiny a potom bez nejmenších oprav poslal St. K. Neumannovi pro Červen: lituje toho, protože by ji nyní »stáhl a sevřel«. — 9 ruce, oči, prsa, ústa a boky. *Če*; 16 neshořely *Če*] nezhořely, *S*; 20 Po cestě šli a večer už byl, *Če a pův. R*] Po cestě šli a už večer byl, *S*; 21/23 neprosil; | i <chudí> mladí se smějí milovat, | i chudí se smějí milovat, *R*] neprosil, | i chudí se smějí milovat, | i mladí se smějí milovat, *Če*] neprosil, | i chudí smějí milovat, | i mladí smějí milovat, *S*; 24/25 narodil, | za město šli a <už> večer už byl. *R*] narodil. | Po cestě šli a večer už byl. *Če*] narodil, | po cestě šli a už večer byl. *S*; 28 ale nakonec se přece *Če*] posléze se ale přece *S*; 29 »Proč *Če*; 32 života?« *Če*; 35 v *Če začíná nová strofa*; »Rozřízl *Če*; 37 bílého!« *Če*; 39/40 k posteli. | Když *Če, S*; 40 v *Če a S začíná nová strofa*; nehřejí; *Če*; 46 nad městem visící *Če, S*; 47 třikrát has. *Če, S a pův. R*; 52 která by se ráda narodila. *Če, S*; 56 lidská hlava *Če, S a pův. R*; 59 Tiší byli a bledí byli, *Če, S*; 60 k lásce a zabití <je potřebí> sbírali *S*; 62 srdce — *Če*] srdce, — *S*; 63 a ostatních lidských srdcí *Če, S*; 65 zpíti jen červeným rtům. *Če*] zpíti jen zahořklým rtům. *S*; 68/69 z nich, | — ni naše] z nich | — ni naše *Kn, R*] z nich; | — i naše *Če*] z nich | — i naše *S*; 70/71 hřích, | to je bída.« *Če*] hřích, — | — to je jen bída.« *S*; 75 milenci oba. *Če*; 81 pohledem kosým *S*; 84 ruce z jodu a karbolu *Če, S*; 88 prsty jí <bubnoval na prsa> na prsa bubnoval *S*; 93/94 Teď zakřičel naposled. | Teď zhas. *Če*] Teď naposled zakřičel ještě | a zhas. *S*; 95 A on *Če, S*; stál, *Če, S*] stál *Kn, R*; 96/97 stál, | však jeho oči jej zradily a nezůstaly *Če*] stál. | Však jeho oči jej zradily a nestály *S*; 99/100 pohřebním. | Kola *Če, S*; 103 »Podej mi, člověče, ruku, *Če*; 104/105 dolů, | už *Če, S*; 105 statečná žena a budu *Če*; 107 mi v kapse *Če, S*; eunolu *Če, S*; mezi 107 a 108 jsou v *Če a S verše*:

a nic víc
na celém světě,

112 stojí jako dvě svíčky,] stojí, jako dvě svíčky *Kn, R*] stojí jako dvě voskové svíčky, *Če, S*; 115/116 jinačí, | i žena pláče, *Če a pův. S*] jinačí, — | a žena pláče, *S*.

Str. 110 *Slepi muzikanti*. Země II, č. 10—11 (25. srpna 1921),

str. 285 (Z). Rukopisy: R, 1 9—10, po obou stranách listu jako příloha k dopisu A. M. Pišovi ze dne 1. července 1921 z Prostějova (r) a S 39, str. 53 a 55. V S dole údaj 25. VI. 1921, Smíchov, v Z a r jen datum. — 5 Na kamenných dvorcích města, r; 6 u plotků vesničky, Z, r, S; 18/19 víc, | aby z té velké krásy Z, r] víc, | to aby z té veliké krásy S; 22 dva slepí žebráci, Z, r, S; 23 a 24 v S jsou z původního znění, shodného s Kn, R a s tím, které přinášíme, upraveny tužkou takto:

sto očí lidem vyhráli,
po krejcaru dostali.

Str. 111 Čepobití. Sborník Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí 1921, str. 26 (SR). Rukopisy: R, 1 11—12; rukopis poslaný Josefu Horoví (v majetku Zdeny Horové v Praze) pro Rudé právo (r), odkud jej však Wolker odvolal, aby mohl vyhověti žádosti St. K. Neumanna o příspěvek do sborníku Sovětské Rusi, kam však zřejmě poslal jiný rukopis básně; S 39, str. 75—81 (jen na lichých): 2. VIII. 1921. — 2 v kasárně za městem, SR, r, S; 7 zatím co za okny, na černé ulici, SR] zatím co za oknem na černé ulici r, S; 8 pod zeleným měsícem krvácí SR; 9 zelený měsíc a zamilování vojáci, r] <zamilování vojáci> zelený měsíc a zamilování vojáci S; 10 do srdce střelení plechovou polnicí, SR, r, S a pův. R; 11 ranění rozkazem r; 16 prsů nebo ve zraku SR; 19 Na dvoře kasárny za městem r] Na dvoře kasárny S; 19—23 znění vcelku shodné s Kn, R a s tím, které přinášíme, je v S tužkou nově napsáno na str. 76, kdežto na str. 77 je znění původní:

Na dvoře kasárny
čtyři trubači stojí,
všechny muže volají k boji,
i já od tvých prsou a očí musím odejíti

21 k boji, SR, r; 22 já také r; 23 prsou S; 24 na rozkaz čepobití. r] na rozkaz <božího> čepobití. S; 25 <Odejdu> Odešel jsem R, S; 27 <vrátím> vracím S; 29 jiná jsi — i já jsem SR] <budeš> jsi jiná a i já <budu> jsem S; 31 v r nová strofa; 32 položím <jako> <co> jako <plechovou> kovovou R] přiložím jako kovovou SR; 33/34 silnici | na všechny strany, r; 36 rádi se mají S; rozloučení, R, r, S.

Str. 113 Tvář za sklem. Rudé právo ze dne 26. února 1922, příloha Dělnická besídka, str. 1 (RP); rkp. R, 1 13—14. — 1 a právě tak dále

»Belle vue« *R, RP*; 7 úsměvem, *RP*; 8 v hudbě a plyši *RP*; 10 přes tyto *R, RP*] přes ty *Kn*; 15 stalo — ne zcela náhodně — *RP*; 19 a pohledem chladným a čistým jak nůž *RP*; 22 peněženky,] peněženky *Kn, R, RP*; 23 a zůstal v nich vězeti čepelí, *RP*; *mezi 25 a 26 je v RP a R (ale tam škrtnut) verš*: na jednu vteřinu staly; 31 před okny byla ulice, bláto a sníh, *RP a pův. v R*; 32 za okny truhly a mohly *RP*.

Str. 115 *Kázání na hoře*. Červen IV, č. 18 (18. srpna 1921), str. 245 (Če); rukopisy *R*, l 15—17, a *S* 39, str. 47, 49 a 51: 9. VI. 1921, *Trenčanské Teplice*. — 2 mrtvý, Če] mrtvý *Kn, R, S*; 4 zelená, Če] zelená *Kn, R, S*; 6 veselý, Če, *S*; 8 mrtví ještě Če, *S*; 10 <svě> ostatky své *S*; *za 13 následoval v S původně hned 19, ale pak škrtnuto a na str. 48 napsáno nynější znění*; 15 že vás ulice za živa na věky Če] že vás <ulice> za živa ulice na věky *S*; 19 někde má Če; i když s sebou je] i když sebou je *Kn, R*] i když je s sebou Če] i když je sebou *S*; 22/23 nevěstka, | vrah, — *R*] nevěstka, | vrah, *Kn*] prostitutka | a vrah, Če] <prostitutka> nevěstka | a vrah, *S*; 29 čistého, — Če, *S*; 30 v <haluze> jehličí, *S*; 34 po oblacích na nebe vzestoupíte Če] <a> vzestoupíte na nebe po oblacích *S*; 35 a zapomenete svých mrtvých v údolí. Če, *S*; 37 *v Če začíná nová strofa*; Raději Če; 38 raději tu s námi zůstaňte, Če, *S*; 40 <ve> z vyhaslých <očích> očí <rozkvěte> vyrazte *S*; 42/43 a dubových bojovníků, | — hurrá! Če; 45 ve vsích Če, *S*.

Str. 117 *Oči*. Rudé právo ze dne 25. prosince 1921, příloha Dělnická besídka, str. 1 (*RP*); rukopisy *R*, l 18—19, a *S* 39, str. 155, 157 a 159: 19. XII. 1921, *Prostějov*. — 3 pluje, *RP*; 4 květiny, hvězdy a ptáci, města, fabriky, lidé, *RP, S*; 8/9 <co> jež pro vzdušnost nikdy neztroskotaly. | Viděl *R*] co pro vzdušnost svoji nikdy neztroskotaly, | viděl *RP*] co pro vzdušnost svoji nikdy neztroskotaly. | Viděl *S*; 10 <odlétali,> přelétali, *S*; 11 lodi *RP*; 12 <co> jež do očí šťastně vždy veplují *R*] co do očí šťastně vždy veplují *RP, S*; 13 — to bylas i ty, milenko, — lodice s bílým plachtovím; *RP a S (tam bez úvodní pomlčky)*; 14 přišlas — a odešlas, — viděl jsem tě, *S*; 17 co marně *RP, S a pův. R*; 18 předměstí <a>, lidi, které bůh *S*; 19/20 ztroskotají, | znám *RP, S (znám připsáno v S tuškou)*; 21 znám vraky, vězně *RP*] <znám> a vraky, vězně *S*; 23 dva verše: a do očí vepluly mi, | aby v nich utonuly. *RP, S*; 28 aby tam v hlubinách

kotvilo *RP*, *S*; 29—33 v *S nově* na str. 158, kdežto původní znění na str. 159:

v <strašlivé svojí> jiné a strašlivé kráse,
v té kráse, která nejsilnější je,
protože nelaská, ale nabíje
<člověče, —> všechny tvé smysly nesmělé

34 střelami z ohně *RP*, *S*. Kromě *RP* všude psáno a sázeno na střed.

Str. 119 *Jaro*. Rudé právo ze dne 23. dubna 1922, příloha Dělnická besídka, str. 1 (*RP*); rukopisy *R*, l 20—22, a *S* 44, str. 29—35 (psáno na lichých): 26.—28. III. 1922. Znění v *RP* je tentokrát ranější než v *S*. — 4 hbití, větrní *S*; 10 ulice, bláto, led, sněhových mraků rám, *S*, *RP*; 13/14 holý. | Čím *RP*; 14/15 jeden verš: čím krásnější dívka jde okolo, tím více bolí. *S*; 16 tady, *S*, *RP*; 18 dnes jsi *RP*; 20 světa, *RP*; 23 a stříbrnou pěnu, *S*, *RP*; 25/26 Zatím však stojíš | s miznotou touhou kol rozříznutých úst, *RP*; 28 a náhle poznáš, že stromem jsi s rameny rozpřaženými, *RP*; 31 zjeví se polární smutek rodných tvých krají, *S*] se zjeví polární smutek rodných krají, *RP*; 34—35 zní v *RP*:

se ocitáš v předměstských jizbách vychladlých,
spatříš statisíce srdcí

37 A poznáš, *RP*; 38 a tyto *S*, *RP*; 40 deroucích, *S*] deroucích *Kn*, *R*, *RP*; 42 v *RP* bez pomlky; 43—47 zní v *RP*:

pro jiný březen jiného bojování,
pro jiné jaro jiného milování,
jež vyroste ve květy mírné a veselé
na hrotech mečů, na stvolech z ocele.

44 jež <čeká> teprve čeká *S*; 46 a 47 tvoří v *RP* a *S* jeden verš; 48 <Ó> Jaro nebeské, vím, *R*] Ó jaro nebeské, vím, *S*] Ó jaro nebeské — vím, *RP*; 49—56 v *S nově* na str. 34, kdežto původní znění na str. 35:

letos jsi jenom podobenstvím,
na rohu ulice poznal jsem znamení tvá,
jaro 1922!

50 jako jsi bylo — a budeš vždy, *S*] jako jsi bylo — jak budeš vždy, *RP*; 51 když v člověku poroste svět. *S*, *RP*; 52 ulice *R*, *S*; 55 a 56 ó jaro roku | 1922! *S*] jeden verš: jaro 1922! *RP*.

Str. 121 *Báseň milostná*. Most I, č. 2 (listopad 1921), str. 18 (*M*); rukopisy *R*, l 23, v dopise Konstantinu Bieblovi v druhé půli září 1921,

str. 2, s názvem *Proč? (r)*, a *S* 39, str. 123 a 125: 17. IX. [1921], *Prostějov*. — 1 že v očích tvých je celý svět, *M*] že jsem jenom v tvých očích, *r*; 5 dva verše: ptáci zpívají | a poletují. *M*, *S*; 8 Se strašnou bolestí *r*, *S*; 9 znovu *M*, *r*, *S*; 11 objímá — *M*, *r*; 13 dnes v poledne *M*, *r*.

Str. 122 *Balada o smu*. Proletkult I, č. 2 (18. ledna 1922), str. 18—19 (*Pro*); rukopisy *R*, 1 24—29, a *S* 39, str. 125—141 (jen na lichých): *Dokončeno 2. XII. 1921 na Smíchově*. V *S* bez dedikace. V dopise z Prostějova psal Wolker dne 4. ledna 1921 Svatovi Kadlecovi, že nyní je třeba tvrdosti, že nespasí lidi jenom srdce, nýbrž hlavně vůle: »*Chtít a chtít a rvát se o to, aby svět byl tak dobrý, jako si přejeme... A proto do boje! Ne srdcem, ale kladivem a nožem. Nejen s láskou, ale i odvahou...*« Dále tam Wolker praví — zřejmě narážející na předchozí období svého vývoje, vyznačené lyrikou ze sbírky *Host do domu* —, že má právo to říkat, protože v tom, v čem teď vidí »*slabost a chybu*«, sám vězel téměř dva roky, kdežto nyní »*buduji něco jiného, co částečně i zabije předešlé*«. A ohlašuje, že ve 2. čísle Proletkultu bude jeho *Balada o smu*, kde »*chtěl jsem složit vše, co mě mučilo a oč jsem v těchto problémech bojoval*«. — 2 jménem *Pro*] jmenem *Kn*, *R*, *S*; 8 jež všecko *Pro*] co všechno *S*; 12 diktátoři, *Pro*; 12—13 v *S*:

zde úpějí vězňové, — zde velí diktátoři,
jedni jsou chudí, druzí bohatí
a všichni jsou choří.

16 umírá. *S*; 17 Jan, *Pro*; 22 aby vždy stával se tím, *Pro*, *S*; 23 pokrmem, — *Pro*, *S*] pokrmem — *Kn*, *R*; 25 a 26 Po městě chodil, | v ulicích bloudil, *Pro*, *S* (*zde jeden verš*); 28 sednici *Pro*; 30 uleh bludný Jan, *Pro*] uleh <těžce Jan> znavený Jan *S*; 34—38 v *S* *sprvu*:

Těm, kterým přes den <úsko> těžce je,
v noci srdce jak semeno puká
a roste ve vzdušné naději;
Janu té noci se rozkvetly po těle
krajiny <smutné> šťastné a veselé.

Potom nové znění tuškou na str. 128:

Sotva se oči zavřely,
srdce jak semeno puklo
a rozrostlo se mu po těle
v krajiny šťastné a veselé.

39 Neviděl paláců ani podkrovní, S; 40 žebráci, nuzní Pro; 41—44 v S:

svět nestál už z bídy a chamtivosti,
lidé byli <jak děti prostí> chlapecky prostí
a stateční jako moudří inženýři,
co staví mosty z básní a tónů

49 jat, S; 50 chtěl všechno jak svou milou Pro] chtěl tento svět jak milou S; 51—57 v S tužkou na str. 130, kdežto původní znění na str. 131:

však oči — rány nezhojené
náhle roztrhly se,
zřel šálek černé kávy, činžáků střechy lysé,
ubledlé jitro, <chlad a kamení.> skutečnost z kamení.
To krásné byl jen sen a liché mámení.

Poslední verš této verse autor upravil:

To krásné byl jen sen a
mámení.

51/52 však — běda, l oči, rány nezhojené, S; 55 se v oči probíla mu Pro, S; 57 slabostí, klamu. S; 60 předvěcírem R, S] předvěcírem Kn, Pro; 63 věší, Pro, S] věsí Kn, R; 67 jménem Pro] jmenem Kn, R, S; 71 dva verše: když večer s hvězd se utrhl a v černé město pad. Pro, S (zde z hvězd); 73 a <řekl,> povídal, S; 77 a 78 jeden verš: Jan hlavu měl svěřenou a propadlý hlas. S; 79—91 zní v S:

Dnes v noci, Marie, zdál se mi sen,
jenž <krásnému> dobrému životu byl podoben.
Když ráno se rozbřeslo — neumřel,
jak líbezný strašidlo přede mnou šel.
Vše otrávil, co jsem do rukou vzal,
i obě ruce mé, když jsem je pozvedal.
<V krajích, kde> Ti, kterým slunce nesvítí,
sny slunečné musí zabít,
sic umrou na ně sami.

Vedle na str. 134 tužkou napsáno a škrtnuto:

Dnes v noci, Marie, zdálo se mně
o spravedlivém životě lidí a země.
Však nebyl to život, — byl to sen.
Jsem jím až k smrti nemocen,
neb neumřel s námi,
jak strašidlo líbezný přede mnou šel,
otrávil všechno, nač jsem pohleděl.

Nám slunce přes den nesvítlí.
Proto sny slunečné musíme zabít,
sic bychom na ně umřeli sami.

83 přede mnou *Pro*] přede mnou, *Kn*, *R*; 85 <průsvitné,> průsvitný, *R*] průsvitné, *Pro*; 86 skrže <ně> něj *R*; 90 zabít, *Pro*; 94 Jane, *S*; 100 — ne za odměnu, — *S*; 101 *v Pro nová strofa*; *v S sprvu jen*: Nakonec ze snu vždy se probudíš, *škrtnuto a místo toho dva verše*:

Nechceš-li spát jen, ale též žít,
nakonec ze snu vždy se probudíš

A konečně tužkou po straně:

Žít-li chceš, ze snu vždy se probudíš

102 a 103 *jeden verš*: a já se probouzela na loži čtyř holých stěn, *S*; 104 ošálena: *S*; 105 muž, *S*; *mezi* 105 a 106 *škrtnut verš*: a <láskou zrazená> opuštěná žena, *S*; 110 a 111 jmenem *R*, *S*; 111/112 Jan. | Obtěžkal ruce *Pro*, *S*; 115 <tíha> tvrdost *S*; 116 tíhu jejich *Pro*; 117 vtesají do skaly, *S*; 119 zabijí *Pro*; 121 vrou, na světě *Pro*, *S*; 121/122 staví štěstí, | z fabrik *S*; 125/126 <mužové> muži kladiva a meče. | Když *S*.

Str. 127 *Sloky*. Host II, č. 1 (říjen 1922), str. 17—18 (*H*); rukopisy *R*, l 30—31, a *S* 39, str. 161, 163 a 165, s názvem *Sloky intimní*: 17. I. 22, *Prostějov*. — 8 co hořem soukromým jsi kdesi poraněn. *R*] co hořem soukromým jsi kdesi nemocen. *H*, *S*; 10 lásku i nenávisť, *S*; 12 bolestí *H*, *S*; 14 ranách smrtelných. *H*; *mezi* 14 a 15 *je v S škrtnuta strofa*:

Zde najdi cestu svou, svou hvězdu a svou zbraň,
pěst máš-li v rukou svých a ne chlapeckou dlaň,

15 tu, — *H*, *S*; 16 vítězit, — *R*] vítěziti, — *Kn*] vítězit, *H*, *S*; poražen, *S*; 17 bolest svou a nepřezvykuj ji, *H*] bolest svou — a nepřezvykuj ji, *S*; 21/22 rozletí, | neb *H*, *S*.

Str. 128 *Pohřeb*. Čas ze dne 28. srpna 1921, příloha Besedy Času, str. 1 (Č); rukopisy *R*, l 32—34, a *S* 39, str. 113—119 (psáno na lichých): 19. VIII. 1921. *Psáno v Prostějově o pohřbu. Do tohoto sešitu zanešeno až po otisknutí v Čase z 28. VIII. 1921, čís. 201*. V Č a *S* dedikace *Mamince*, jež v *R* škrtnuta. — 1 Skládalo *S*, Č; 6/7 kolem kostela, | za kostelem *S*] podél zdi kostela, | za kostelem Č; 7 a u nich *S*, Č; 11 Po dlouhé ulici *S*, Č; 13 nejvíc *R*; 14 do očí prolomilo *S*, Č; 17 neboť zde mrtvá Č; 18 na bílých stuhách *S*, Č a

pův. *v* *R*; 19 jmeny *R*, *S*; 25 už je do <sýpek> stodol *S*] je už do sýpek *Č*; 35 jak voják s bodlem a ručnicí,] jak voják s bodlem a ručnicí *Kn*, *R*, *Č*] jako voják s bodlem a ručnicí *S*; 40 Neslaď, kněže, řeč svoji *S*, *Č*; 46 Trpím-li, — *R*, *S*, *Č*] Trpím-li, *Kn*: 47/48 pochováváme. | Jen jméno pochováváme *S* (*sde* jmeno), *Č*.

Str. 130 *Muž*. Proletkult I, svazek 2, č. 4 (30) ze dne 23. srpna 1922, str. 54–55 (*Pro*). Rukopisy: *R*, 1 35–36, *S* 44, str. 65, 67 a 69: 26. VII. 1922, *Prostějov*, a koncept bez nadpisu k veršům 1–28 (*r*), psaný tužkou po jedné straně listu (v *MP*). — 2 do jeho lože *S*, *r*; 3 a dřív než *r* a *pův.* *S*; zvadlá, *S*, *r*; 4 počala *S*, *r*; 6 se sedumdesáti čtyřmi roky — sedumdesáti *R*] se sedumdesáti čtyřmi roky, sedumdesáti *S*, *r*; 10 na podlaze bezmocně ležel, — a přece ještě muž, *r*; 11 nevdychl, nezakřik, nezavola, *Pro*, *S*] nevdychl, nezakřikl, nezavola, *r*; 13 neprobudila — a nepolekala. *r*; 15/16 mrtvicí, | ráno *r*; 16 našli, — *S*, *r*; 17 a tak přece se naposled sešli, *Pro*] a tak jsme se naposled sešli, — *S*, *r*; 19 něco říci, *r*; 21 pro ptáka, co nad oblaka *R*, *Pro*, *S*; 22 a přece jsem stiskl *S*] a přece jsem stisknul *r*; 23 přelával, *Pro*, *S*, *r*; 25 abys se *Pro*, *S*, *r* a *pův.* *R*; 27 nedaly, *r*] nedaly *Kn*, *R*, *Pro*, *S*; 28 krve mé, a já *Pro*] krve mé — a já *S*] krve mé, — a já *r*; 29 poznal, kdo život *S*; 30 brala tu, — *S*; 38 Až noční vichřice *Pro*; 40 zda <zachovám sílu tu, kterou> sílu zachovám, kterou *S*; 42 do noci nesmírné, tak záhadné *Pro* a *pův.* *i R*] do noci nesmírné <a>, záhadné *S*.

Str. 132 *Fotografie*. Rudé právo ze dne 27. srpna 1922, příloha Dělnická besídka, str. 1 (*RP*); rukopisy *R*, 1 37–38, a *S* 44, str. 75, 77 a 79: 21. VIII. 1922, *Sv. Kopeček*. — 1 skříni *R*, *RP*, *S*] skříni, *Kn*; 9 Gubernie smrti stavěné *RP*; 10 mrtvolek dětských *RP*; 11 zatatě v pěstě, *RP*; 12 zemřeli, *S*; 14 <a kteří> kteří však *S*; 16 co v rakve žaludků své bratry *R*, *S*] co v rakve žaludků svých bratry *RP*; 19 přes celou Evropu se protáhlo až sem *RP*] přes celou Evropu se protáhly až sem *S*; 21 pod <bezkrevnými> prsty *S*; 23 v *RP* není nová strofa; 27 vřejte *R*, *RP*, *S*; 28 v porculán *RP*; 33 musil *RP*.

Str. 134 *Dům v noci*. Proletkult I, č. 17 (3. května 1922), str. 261 (*Pro*); rukopisy *R*, 1 39–41, a *S* 44, str. 21–27 (jen na lichých): 18. III. 1922, *Prostějov*. — 2 propadlých snům, *Pro*] propadlo černým snům, *S*; 3 oken, — *S*; ne, *Pro*] ne *Kn*, *R*, *S*; 4/5 vsazené | a za ním *S*; 6 tisknou, do očí si hledí, *S*; 8–13 v *S*:

Tenkráté za okny ostatními,
co ze tmy a zimy rostou do tmy a zimy,
lidé vstali.
Rozbitá těla v postelích zanechali,
tiše a tiše
na cestu se dali.

12 tichounce <tiše> vstali *R*] tiše a tiše vstali, *Pro*; 14—27 *v S*:

Nejprve zádušný uhlíř v podsklepi vstal,
zádušný uhlíř, co život prokašlal,
a za ním domovnice,
kterou muž vždycky v sobotu bije,
s švadlenkou, jež u ní bydlí
a z chorých plic brokáty sije,
pak přišel ten úředník bledý,
co v zimě ztratil svou ženu,
za ruce vedl šest dětí,
šest dětí ze suterénu,
dělníci z Ringhoferovky,
olejem pomazání,
ženy s vyschlými prsy,
bezdětná paní
a všechny ty partaje bídy a kamení,
všichni ti mrtví a ranění
v zástupu bledém, tajíce dech,
vzdušným krokem jdou po schodech
a rostou a rostou, čím stoupají výš,
celý dům v průvodu uvidíš,
a všichni po stupních černých jdou
tiše jak měsíc nad vodou.

14 a 15 Zádušný uhlíř z podsklepi, <domovnice,> | a domovnice, *R*]
v Pro jeden verš; 16 a 17 *v Pro jeden verš*; 17 bledé své líce, *Pro a*
přv. v R; 18 ztratil ženu, *Pro*; 21 bezdětné *Pro*; 22 všechny *Pro*; 23
všichni *Pro*; 24 *v zástupu bledém, tajíce dech, S*] *v zástupu bledém*
tajíce dech Kn, R, Pro; 36 Tu všichni, jimž bylo tak těžko *S*; 37
ve dvou verších: do těl milenců vstupují | s rukama sepjatýma, *Pro,*
S, kde do <bílých> těl; 38 do bílých těl, do teplých kaplí *S*; 41 *ve*
dvou verších: On horoucně zašeptá: | »Jak jsme tu sami!« *S*; 42 klín,]
klín *Kn, R, Pro, S*; 43 holýma, *Pro*] holýma *Kn, R*; 43—47 *v S*:
a vážíc rukama holýma

tu velikost <šťěstí> lásky, — ty tisíce, které v něm objímá,

hořící v jednom nesmírném plameni,
zmatena z toho,
složí svou hlavu na jeho rameni,
zavzlykne štěstím:
»Jsme sami, — a je nás tak mnoho!«

44 je větší *Pro*.

Str. 136 *Setkání*. Kmen V, č. 2 (duben 1922), str. 17—18 (*K*); rukopisy *R*, 1 42—43, a *S* 44, str. 15, 17 a 19: 5. *III. 1922, Praha II.* — 6 kde na dně ulice v červených lampách plane *K*] kde na dnu ulice v červených lucernách plane *S*; 8 kavárna *Finale*. *S*; 10 víno mi přinesla, *K*; 12 vlasy *K*; 14 a na tebe, má milá, podobná byla. *R*] a na tebe, má milá, podobná byla. *Kn*] *dva verše*: a tobě, má milá, | podobná byla. *K*] a na tebe, má milá, | podobná byla. *S*; 17 tvé oči to byly, tvé ruce a řas tvých lem, *K*; 18 tos byla ty, — jen prostoupená šerem, *K*] tvá ústa <to byla,> a rty, <jen prostoupená> vše prostoupené šerem, *S*; 19 ale když tu jsi je otevřela, *S*; 20 nebyl to *K*, *S*; 23—39 *v S nově tuškou na str. 16 a 18, kdežto původní znění na str. 17 a 19*:

Člověče, ženo,
má milenko čistá,
kdo ví, zda život svůj žijeme sami,
kdo ví, zda hvězdy nad hlubinami
z bahenních kořenů nerostou?
Žiješ-li úsměv svůj, — kdo žije tvůj pláč?
Jak tebe jsem nevěstku líbal
a nevěděla zač.

Ale já, který v ní tebe jsem potkával,
té noci víc než tebe jsem ji miloval,
protože tady, — na dně života v prokletí
za výsostné štěstí tvé tak strašně musí trpěti.

26 Kdo ví, *K*] kdo ví, *Kn, R, S*; 28 bahenných *R, K, S*; 35 *v K zaciná nová strofa*; vždyť ani neví, *K*; 36 dosti měl *K, S*; 37 milá, — *K. V K a S je báseň psána a vysazena zčásti na střed, zčásti obyčejně.*

Str. 138 *Mirogoj*. Tribuna ze dne 2. července 1922, str. 11, příloha Nedělní besídka (*T*); rukopisy *R*, 1 44—45, a *S* 44, str. 41 a 43: 15. *V. 22, Baška.* — 5 kříže ty *S*; 7 ruce, *T, S*] ruce *Kn, S*; urvat *T*; 11

těla, jež ve válce světové padla, S; 12 <propadal.> propadal, R] propadal. T] propadal S; 13—16 v T a původně rovněž v R (kde však škrtnuto a místo toho nynější znění):

Každý mrtvý svůj hlas úpěnlivý
přitiskl na mě a stejně se ptal:
Pověz mi, živý,
proč jsem zabíjel a umíral?

Mezi 16 a 17 škrtnuty v S dva verše:

Na záhřebském hřbitově, na Mirogoji
mezi smutnými hroby zelené stromy stojí.

18/19 pad. | Pro krále, S; 19 vlasti, — T, S; 22 hrobů S; 23 já nad ním se modlím, ať v pěstích S; 26 co možná S; 27 z rozkazu božího živý, s živými žít budu ji, T] <a> z rozkazu božího <sám> živý, <s tisíci živými> žít budu ji, S; 28 <živoucí> žívou otázku S; světa. T, S.

Str. 139 *Nevěrná*. Rudé právo ze dne 16. července 1922, příloha Dělnická besídka, str. 1 (RP); rukopisy R, 1 46—48, a S 44, str. 45—51 (jen na lichých): 18. V. 1922, *Baška*. — 14 <smutná> bledá žena S; 17 a 18 jsou v RP a v S přehozeny; 26 zrovna jí RP; 30/31 vzal,] čtvrtou RP, S; 31 a 32 zní v S původně a škrtnuto:

na dvou bílých vlnách
námožník smavý spal.

34 příboji R, RP, S] příboji, Kn; 43 tož RP, S. — Do kapesního kalendáříku na rok 1922 si Wolker vedle jiných konceptů z Bašky načrtl tužkou dva verše, zřejmě úryvek z prvotního konceptu této básně:

okolo domu v noci sýček oblétal,
to na jejím srdci milý umíral.

Str. 141 *Odjezd*. Host II, č. 1 (říjen 1922), str. 7 (H); rukopisy R, 1 49, a S 44, str. 81 a 83: *Svatý Kopeček* 23. VIII. 1922. — 3 a proto ta krajina v očích <smutek> svých chová R; 10 tvé srdce mám schováno H] tvé srdce mám <láska má> schováno S; 16/17 není,] ve chvílích S; 17 dávno už <rozloučení> rozloučení (už vypuštěno) R] dávno rozloučení H, S.

Str. 142 *Milenci*. Proletkult I, č. 24 (28. června 1922), str. 374 (Pro). Rukopisy: R, 1 50, rukopis (v majetku O. Girgala v Praze) poslaný St. K. Neumannovi pro Proletkult (r) a S 44, str. 53 a 55: *Baška* 2. VI. 1922. — 8 by mohl Pro, r, S a pův. R; <ležeti> se složit S; 10 do noci nejtišší polnice zní, Pro, r, S.

Str. 143 *Balada o očích topičových*. Host I, č. 6 (březen 1922), str. 111—114, dole s údajem *Z »Knihy balad«* (H), a přetisk v Revolučním sborníku Devětsil (Praha, na podzim 1922), str. 19—21. Rukopisy R, 1 51—54 (faksimile vydal knižně V. Petr, Praha 1933), a S 44, str. 3—13 (jen na lichých): 10.—12. II. 1922, Praha. Do kapesního kalendáříku na rok 1922 (v MP) si básník poznamenal: *Staň se tím, po čem toužíš*. 12. II. *Motto Balady o očích topičových*. — 4 oči svých nezavřel H, S; 11 dvaceti pěti H; 15 nad ocel ztuhly, H; 21 v kavárnách, v divadlech, nejvíc však nad stolem rodiny H; 24 mám! H; 30 teď prý jak v talířku prázdném] teď prý, jak v talířku prázdném Kn, R, S] teď prý, jak v talířku prázdném, H; 33 a uprostřed nocí s hvězdami elektrickými S; 34 na ženy svoje H, S; 37 zas, jak před lety dvaceti pěti, H] zas jak před lety dvaceti pěti Kn, R] zas, jak před lety dvaceti pěti S; 42 příkládá, neví snad o tom, — spíš musí, R] příkládá, neví snad o tom, spíš musí, Kn] příkládá; neví snad o tom, — spíš musí, H] příkládá, — neví snad o tom, — spíš musí. S; 46 lásky i úrody S; 49 nůž, — H; 53 jsem, S; 57 jej domů S; 59 stená, H; 62 »Ó Antoníne, S; 65 v tyto hodiny? H, S] v tyto hodiny. Kn, R; 69 s ohněm H; 71 dvě lásky vždycky má, H, S; 76 to srdce statečné z hrudi H] to srdce raněné z hrudi S; 77 hledat si jinačí rány a obvazy, H; 81 nejjasněj svítily R] nejjasněj viděly H; 83 díváš, — S; 88 »Ženo má, ženo má, H. *Poslední dvě strofy jsou v R a S napsány na střed.*

Str. 147 *Moře*. Rukopisy R, 1 55—57, a S 44, str. 57—63 (na lichých): *Baška — Prostějov. Dokončeno 15. VII. [1922]*. — 1 z kamení, S; 3 jsem nenašel, —] jsem nenašel — Kn, R, S; 6 mezi kameny, S; 12 stála, S; 15 do <očí nemocných,> chorých očí svých, S; 18/19 <a přece vprostřed nich zůstal jsem cizincem> a přece zůstal jsem slepcem a cizincem, | nestačí S; 22 a v břehy S; 24 moře jsem <očima> hledal celých šest smutných dní R; 26 rukám <zbabělým> <cizáckým> <zbabělým> rozměklým S; 30 <jak> já opilec S; 31 host, — R, S] host — Kn; 36 barkaři R, S] bárkaři Kn; 38 tuto zem, R, S; 42 s pěti světa díly, S; 45 barkář Kn, R] barkář S; 47 ne jedněma, tisíci rukama moře <buduji> se zmocňuji, R] ne jedněma, — tisíci <rukama> očima moře se zmocňuji, S; 49 chraplavý R, S] chroplavý Kn; 50 <aby z něj> by z něho živi byli, R] aby z něj živi byli, S; 51 my dělníci zvlněných svalů R] my dělníci zvlněných svalů, S; 52 my, skutečnost jediná, skutečnost nejskutečnější. R] my, skutečnost jediná, — skutečnost nejskutečnější. S.

Kromě uvedených rukopisů se dochoval dvojitý fragmentární koncept bez nadpisu. První, zřejmě průpravný, na listu vytrženém z bloku (v majetku Břetislava Švába ve Slaném), vztahuje se k úvodní partii básně a otiskl jej už Miloslav Novotný ve druhém svazku (Mladistvé práce a zlomky) své edice Díla Jiřího Wolkra, a to hned v jeho prvním vydání (Praha 1930, str. 286):

Moře je modrý pták,
co celý den letí přes mlhy, vlny a pěny,
co s večerem na měsíc sedá unavený
a zpívá písničku mámení
nad pobřežím plným kamení.
Proto ta píseň je krásná,
proto též smutná je,
že nedojdeš, půjdeš-li za ní,
že v rukou ti roztaje.

Šest nocí jsem, ptáku, slyšel tě zpívat,
šest nocí jsem, moře, tebou smuten byl,
v sedmý den, sváteční, jsem pochopil.

Druhý fragment, psaný tužkou po jedné straně listu rovněž vytrženého z bloku (13 × 14,5, ve WS), je konceptem dalších veršů básně, z její třetí a zejména čtvrté sloky, a má již blíže k jejich konečnému znění:

Na břehu ostrova Krku, na břehu z kamení
moře jsem nenašel za těch šest smutných dní,
až sedmého dne v hospodě ti mola
skutečné moře jsem uviděl dokola,
když přes stoly dřevěné hleděl jsem do tváří
<námořníkům, barkařům a vám, rybáři,>
vám, námořníci, barkaři a rybáři,
co v uzlatých pěstích, v trikotu roztrhaném

Str. 149 Z POZŮSTALOSTI.

Tento oddíl našeho svazku shrnuje — podle časové posloupnosti jejich vzniku — básně vlastně dvojího druhu, přihlédneme-li k jejich původu. Jsou to jednak verše, jež vznikaly zároveň s básněmi sbírky Těžká hodina, aniž je tam autor pojal, jednak jeho básnická pozůstalost ve vlastním toho slova smyslu, t. j. dotvořené básně,

kteře napsal již po vydání své druhé a zároveň poslední sbírky veršů. Co se prvních tkne, básně z období Těžké hodiny, vymezeného daty jejich veršů časově prvních (*Kásání na hoře*) a posledních (*Odjezd*), tedy dny 9. července 1921 a 23. srpna 1922, končí se jejich řádka básně *Úskost*. Důvody, pro které básník na př. právě tuto nebo jiné z nich nezařadil do Těžké hodiny, byly dojistá dílem komposiční, dílem i hodnotičí — zejména u raných veršů z toho období —, nehledíc ovšem k oběma baladám, jež si ponechával pro projektovanou Knihu balad. Že však pomýšlel — alespoň ve výběru — na knižní vydání básně zahrnutých v tomto oddílu našeho svazku, je zřejmo z přání, které o své literární pozůstalosti vyslovil — obáváje se již katastrofy — v dopise z Tatranské Poljanky dne 5. listopadu 1923 (*LP*, str. 112): výslovně uváděje jen »dlouhou baladu o námořníku, poslední větší a cennější práci«, psal tam, že sice nemá tolik nových veršů od Těžké hodiny, aby stačily na celou knihu, ale »přece jsou tu věci, které by nemusely zapadnout«; a o nich si přál, aby buď se jimi rozšířilo druhé vydání Těžké hodiny, nebo aby knižně vyšly spolu s jeho pohádkami z let 1921—1922. Již vydavatel první posmrtné edice Díla Jiřího Wolкера (Praha 1924) se však neodvážil vztáhnout ruku na komposiční celek Těžké hodiny a zařadil — v prvním svazku — Wolkrovy verše napsané po té sbírce do zvláštního pozůstalostního oddílu, a to zároveň s básněmi z období Těžké hodiny. Pokládáme toto řešení nadále za účelné, už proto, že je těchto básně jen poskrovnu.

Přinášíme tedy verše tohoto oddílu v témže pořadu, v jakém vyšly už v oné první edici, až na to, že tam byly za Baladu z nemocnice zařazeny dva epigramy (*Devětsil* a *Napomenutí mladým básníkům*) a verše *Kterési ženě ctihodné...*, nadepsané tam Bez názvu; zato chyběly úvodní verše *Poutník si říká*. Jimi doplnil básníkovu pozůstalost teprve Miloslav Novotný v prvním svazku své edice Díla Jiřího Wolkra, hned v prvním jejím vydání (Praha 1930); shodujeme se s jeho uspořádáním i v tom, že oba epigramy zařadíme do jiné souvislosti, a to v druhém svazku naší edice, ale připojíme tam k nim i literární satiru *Kterési ženě ctihodné...*

Sluší se ještě připomenout, že se v této básnické pozůstalosti Jiřího Wolkra tají torsa dvou knih autorem zamýšlených. Byl to především baladický cyklus, z něhož se tu k trojici balad pojatých do Těžké hodiny druží další tři: podle dopisu Lvu Blatnému ze dne 19. prosince 1921 hodlal jej Wolker dopsat a vydat již do roka, podle dopisu otci ze dne 23. února 1922 jej připravoval až na rok 1923. Chtěl jej prostě pojmenovat *Kniha balad*, jak vysvítá jednak z poznámek, jimiž

provázel časopisecké otisky balad »o očích topičových« a »o ženě, bohu a muži«, jednak z opětovných zmínek v korespondenci, jež zároveň prozrazují, jak mu přirostl k srdci ten záměr, plynoucí z jeho zásadního úsilí o epiku veršem. Když napsal *Baladu o námořníku*, oznamuje dopisem z Prostějova nakladateli V. Petrovi dne 14. února 1923, že budou-li další balady rovněž tak dlouhé, postačí jich do knihy deset a pak že je spolu vydají »s nějakými pěknými obrázky«. Ale básníkovo onemocnění udělalo škrt přes tento rozpočet: již 6. května píše, ještě z Prostějova, témuž adresátovi, že »s těmi baladami nebude už letos nic«, nato dne 15. července, již z Tatranské Poljanky, slibuje sobě i jemu: »Až se mi polepší, napíši nějaké balady,« ale v dopise ze dne 11. srpna znovu odkládá jejich vydání. »Možná k jaru. Nesmím dosud literárně pracovat a na takovou práci se nesmí spěchat. Chtěl bych, aby kniha balad byla knihou elitní.«

Ale sama nemoc, vlastní i cizí utrpení, které při ní prožíval, její sociální podmínky, které si charakteristicky uvědomoval, podněcovaly básníka v jiném záměru, posléze ještě důtklivějším, ale ani ten už neuskutečnil. V jednom z jeho rukopisných sešitů (*S* 47), už z Tatranské Poljanky, je na úvodním listě nápis *Tuberkulosa* a podtitul *Leták* — tak se měl jmenovat a vskutku jako leták, pro nejširší čtenářské kruhy, měl vyjít cyklus veršů, o němž Wolker sám pověděl v dopise St. K. Neumannovi ze dne 18. října 1923, posílaje mu ukázkou z něho do Proletkultu, báseň *U roentgenu*: »Je kletbou nemoci, že se člověk zabývá tuze sám sebou. I já jsem neodolal, ale přece to chci jaksi krásně využít. Roste mi pod rukama menší sbírečka, kterou chci z jara u Rejmana vydat... Představuji si to ve formě letáku, obyčejný tisk a nejprostší papír.« (Proletkult II, č. 39, str. 619.) Podrobněji ráz a poslání projektované sbírky objasňují jednak vzpomínky M. Kubíkové na styk s básníkem v Tatranské Poljance (viz Zdena Wolkerová, Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky, II. vyd., Praha 1951, str. 209), jednak jiný jeho dopis odtamtud ze dne 21. října (*LP*, 107 až 108); z něho je zároveň zřejmé, že koncepce sbírky vytanula básníkovi již před nemocí, v lednu 1923, ještě doma v Prostějově, když tam spatřil film o tuberkulose: »je už mým osudem, že nejdřív napíši to, co později žiji.« Z dotvořených básní měly být ve sbírce *Tuberkulosa* nepochybně verše *Stud* a *U roentgenu*, z dřívějších snad — podle dopisu právě citovaného — *Nemocný*, *Hoře*, *Rekonvalescent*, nehledíc k fragmentům. Zmínkou v témže dopise, že si již doma (na léčení do Tater se odebral 15. června 1923) začal přímo skizzovat motivy té sbírky, sotva však lze uspokojivě vysvětlit rozpory mezi

daty, kterými byl provázen otisk veršů *Nemocný a Hoře* ve sborníku *Život*, a údaj v jejich rukopise: zvláště nevěrohodné je březnové datum u otisku básně *Nemocný*, uvážíme-li, že se Wolker roznemohl až v dubnu 1923, ale že ty verše působí jako zpověď údelu právě prožívaného a že motiv jejich poslední strofy se u básníka v rozličných obměnách příznačně ozývá teprve později, na př. i v dopise St. K. Neumannovi, nahoře citovaném. Básně *Nemocný, Hoře* a *Rekonvalescent* uveřejnil ve Výtvarném sborníku *Život* pod společným názvem *Verše z nemoci*.

Dvě třetiny z básní v tomto oddílu našeho svazku publikoval básník sám jednak v časopisech *Niva (N)*, *Pramen (P)*, *Host (H)*, *Rudé Právo (RP)* a *Proletkult (Pro)*, jednak v Komunistickém kalendáři na rok 1923 (*Kal*), v Revolučním sborníku *Devětsil (D)* a ve Výtvarném sborníku *Život (Ž)*. V časopisech *Host* a *Kritika* vyšlo po básníkově smrti — tu i tam pod společným názvem *Z netištěných básní Jiřího Wolkera* — několik ukázek z jeho lyrické pozůstalosti, ale vesměs už podle cizího opisu básníkových rukopisů: proto také, uvádějíc tyto otisky v podrobných poznámkách, nepřihlížíme tam k jejich znění. Verše, jež sám autor uveřejnil, přinášíme podle jejich časopi-seckého znění; jen tam, kde o své újmě normalisovalo nebo kde je důvodné podezření na sazečské nedopatření, dáváme přednost rukopisu. Ostatní básně tiskneme podle rukopisu, pokud se dochoval, a je-li dvojitý, řídíme se zněním psaným pro tisk nebo pozdějším; úvodem v poznámkách k jednotlivým básním uvádíme základní text, tištěný nebo rukopisný, na prvním místě. A verše, k nimž se nyní nebylo lze už rukopisu dopátrat (*Květiny, Na nemocniční postel padá svět...*), přinášíme ve znění, ve kterém naposledy vyšly v prvním svazku *Díla Jiřího Wolkra* za redakce Miloslava Novotného (14. vyd., Praha 1948, dále *Nov I*) a které jsme srovnali s jejich textem jednak v dřívějších vydáních téže edice, jednak v prvotní edici *Díla Jiřího Wolkera* (Praha 1924).

Z rukopisů, jež se k básním tohoto oddílu dochovaly, většina se zas nalezne v autorových sešitech. Ve dvou, *S 39* a *S 44*, jež jsme už popsali úvodem v poznámkách k *Těžké hodině*, střídají se v chronologickém pořadí s jejími básněmi; ale ke konci druhého z nich, na str. 85, se už začíná pořad veršů napsaných po *Těžké hodině*, a to *Dvojpěvem noci*. Pokračuje pak — *Baladou o námořníku* — v sešitu č. 45 (*S 45*), nadepsaném ve štítku *Verše z roku 1923*: z jeho 78 listů — v tuhých žlutočerných deskách — je však už popsána sotva polovina, naposled básní *U roentgenu*. Další sešit, *S 47* — nelinkovaný, v polo-

tuhých šedočerných deskách — přináší na stránkách 5, 7 a 9 jenom báseň *Stud* v prvním znění (na několika stránkách od konce je tam fragment prózy *Nákaza*), kdežto na stránkách sešitu č. 48 (*S* 48) — v modrých tuhých deskách — jsou napořád už jen koncepty: básník si tam — vesměs tužkou — vedle rozličných zlomků veršem i prózou načrtl koncept básně *U roentgenu* a několik veršů z básně *Rekonvalescent*. Mimo sešity se dochovaly rukopisy tří básní, psané pro časopisecký tisk, a porůznu několik konceptů, takřka vesměs fragmentárních.

Str. 151 *Poutník si říká*. Rukopisy: *S* 39, str. 81: 3. VIII. 1921, a koncept tužkou (*r*) na autorově oblíbeném papíru (14,5 × 11,5, v archivu ZW). — 5 kamení na cestě, *r* a *přv*. *S*; 7/8 *v r* nyníjší znění těsnopisně, kdežto původně: Svítí <mi> od rána až do večera | mně na cestu.

Str. 152 *Balada o ženě, bohu a muži*. Komunistický kalendář na rok 1923, str. 55—56 (*Kal*). Rukopis perem (nyní v majetku Fr. Rysa v Praze), z něhož se tento časopisecký tisk sázel, byl poslán redaktoru kalendáře, Josefu Horovi, jehož perem je tam pro sazeče připsán pokyn *Kursivou*; má 7 listů (13 × 14,5), popsaných po jedné straně a zřejmě vytržených z bloku (*R*). A rkp. *S* 39, str. 89—101 (na lichých): 24.—26. VIII. 1921, *Sv. Kopeček*. V *Kal* a *R* jsou dole údaje: *Sv. Kopeček 1921* a (*Z knihy balad*). — *Název*: *Balada o ženě, bohu a člověku přv. v S*; 19 *Krev je těžká a láska S*; 23 jen slovy, *S*; 25/26 že musí se modlit | i rukama, nohama, rty, *S*; 25—27 *v sešitu S* 36, *prvním ze tří, do nichž básník psal tužkou koncept hry Hrob, načrtl si, rovněž tužkou, na str. 32 verše*: modlí se celým tělem, | vším, co má.; 42 neval ve světlici, *S*; 45 rozdáti, *R, S*] rozdati, *Kal*; 47 nedáti. «*R, S*] nedati. «*Kal*; 48 kupci a opilí studenti, *S*; 49 králové šťastí hledající, *S*; 50 a 51 v Betlémě *S*; 58/59 že jsme syti | a že se tu veselíme. *S*; 67—88 *zní v S*:

v bordelu hoří deset panen,
aby každé srdce,
i to, co je jako kámen,
radost svoji našlo.

Člověk přichází k člověku,
i když je zatracený.
Rozestoupily se čtyři stěny,

když do nich uhodilo
kladivo kovářovo.

»Vystup na mě
a sejmi mě s kříže, člověče,
než <láska> život z těla mi uteče.
Ti, kdo mě pomilovali,
na kříži dál mě zanechali,
protože slabí byli.
Miluji tebe, miluj mě ty,
můj milý!«

Tenkrátě stal se
veselý zázrak.
Neboť muž na kolena vystoupil
a objal ženu.

91 Mým <rukám> pěstím <sílu> srdce dej, ať těžší jejich síla, R
(*první oprava, tužkou, pravděpodobně pochází spíše z redaktorovy, t. j. Horovy ruky*) J Mým rukám srdce dej, ať <větší> těžší jejich síla,
S; 93 k překutí škvarků od rezi. S.

Str. 156 *Píseň o Daliboru*. Po básníkově smrti vyšly tyto verše v Československé samostatnosti ze dne 16. března 1924, v příloze Hodina, str. 1 (ČS), s názvem *Píseň o aristonu, jménem Dalibor*, provázeny touto poznámkou: Zapomenutá báseň Wolkerova, psaná na podzim 1921, uveřejněná v Klíčení, příloze kladenské Svobody. — O příspěvky do této přílohy, která začala vycházet od října 1921, požádal Wolkra jeho mladý vrstevník Jiří Balej dopisem ze dne 2. září toho roku. Že Wolker žádosti vyhověl, vysvítá odtud, že hned v říjnu 1921 byly v Klíčení uveřejněny jeho verše *Večer* (viz str. 245); avšak ani tehdy ani později tam nebyla otištěna tato »píseň o Daliboru«, pokud jsme aspoň mohli zjistit prohlídkou několika dostupných exemplářů těch ročníků Svobody, v nichž příloha Klíčení vycházela. Lze si tedy tvrzení citované poznámky vysvětlit leda tak, že básník spolu s verši *Večer* vskutku poslal do Klíčení i tuto »píseň o Daliboru«, a že se tedy onen neznámý spolupracovník Československé samostatnosti, který ji tam po Wolkrově smrti uveřejnil (pravděpodobně majetník rukopisu), pamatoval na to, že měla v Klíčení rovněž vyjít, ale nevšiml si nebo zapomněl, že se tak nestalo. Že nadto nešlo o »zapomenutou báseň«, je očividné z toho, že nechyběla už ani v první posmrtné

edici Díla Jiřího Wolкера (Praha 1924), kde byla v prvním svazku, v oddílu Pozůstalost, otištěna — právě tak jako později v *Nov I* — podle rukopisu *S* 39, str. 103, 105 a 107: 29. VIII. 1921, *Sv. Kopeček*. Krom tohoto původního rukopisu se nyní v básnickově pozůstalosti našel rukopis další, s názvem *Veselé píseň o Daliboru*, psaný na lichých stránkách dvojlistu (*r*): autor jej poslal do Lidových novin, odkud mu jej 8. září 1921 vrátili. Lze se tedy domnívat, že rukopisné znění, poslané pak do Klíčení, bylo poslední, a přece se na př. ve v. 16 shoduje s původním, tedy nejranějším zněním v *S*, kdežto rukopis *r* se v témže verši naopak shoduje s novým zněním v *S*, již upraveným. Ačkoli si autentičnost v *ČS* nebylo lze ověřit podle jeho rukopisné předlohy, přihlížíme k němu v údajích o různoctení; jako základním textem se však výjimečně řídíme rovněž rukopisem *S*, protože jej po autorově další úpravě, vyznačené škrtem poslední strofy, lze pokládat za definitivní. — 9 chlap, *r*; 16 písničkou s tvrdé stráně. *ČS*] <písničkou> jak ptáka z tvrdé stráně. *S*] jak ptáka s tvrdé stráně. *r*; 17 pod věží, *ČS*; 19 jasnou píseň *ČS*; 20 za pěták nebo za šesták. *ČS*] Za pěták, neb za šesták *r*; 32 jak <utek> prchlo *S*; za 32 v *ČS* i v *r* další strofa, kterou autor v *S* škrtil:

Znavený vozka k pivu sed.
 »Dalibore z kouta výská. ,
 »Dalibore ztich. On vstal a jde
 a po cestě si píská.

Str. 158 *Noc*. *Niva IX*, č. 9 (září 1921), str. 178 (*N*), rkp. *S* 39, str. 109 a 111: 30. VIII. 1921, *Sv. Kopeček*, s názvem *Noc na kopci*. — 4/5 Na zemi, | zamčeny mezi čtyři stěny,] Na zemi | zamčeny mezi čtyři stěny *N*] Na zemi, | zamčené ve čtyři stěny, *S*; 14 přeteče, *S*] přiteče, *N*; 15 nepřišel a neukradl *S*] nepřišel a neukradl *N*; 21 a 25 v *S* není nová strofa.

Str. 159 *Balada z nemocnice*. *Pramen III*, č. 2 (10. února 1922), str. 61 (*P*), rkp. *S* 39, str. 143—153 (na lichých): 11. XII. 21, *Prostějov*. Kromě toho si básník v rukopise *Pohádky o milionářovi, který ukradl slunce* (rukopis nese datum 20. VI. 1921) bezpochyby později tužkou načrtl, na rub jeho třetího listu, první dva verše balady; zároveň si tam, rovněž tužkou, zaznamenal jednak její metrický vzorec, jednak latinský název choroby, kterou stůně vrahova obět, a to v korektním přepise: *phthisis gallopans*. — 5/6 stmívá | od okna nejdál v jizbě té, *S*; 10 do všech loží, mimo mé. *S*; 22 v <kruh> okruh *S*;

23 kde chudák tak lehko nezahyne. *S*; 27 <Chci-li> Mám-li *S*; 33 Však počkejte, — *S*] Však počkejte — *P*; 35 ten pozítřku se dočká stěží *S*; 44 ale ten je <stále> ještě živ. *S*; mezi 44 a 45 v *S* tato strofa, vypuštěná v *P*:

Slunce na pelest mu padá
jako motýl, který vzlét,
vadne, ale neuvadá
v jeho očích smutný květ.

48 <ale ten je ještě živ.> kdo ví, dočká-li se živ. *S* (opraveno těsnopisně); 49 sedmá, —] sedmá — *P*] sedmá, *S*; 50/51 muž. | V očích *S*; 51/52 má. | Čekal *S*; 56 fthisis gallopans čís. 3. *S*; 59/60 »Musím žít, kamaráde! | Proto *S*; 62 mrtvé tělo, — čís. 3, *S*; 66 blíž: *S*; 67—68 v *S* původně:

»Bože, dej ať nezahynu,
na srdci mám černou tíž!«

Potom nově na str. 152:

Ty znáš, bože, jeho vinu,
zda, mu, bože, odpustíš?

Str. 162 *Samota*. Rkp. *S* 44, str. 37 a 39: *Velký pátek 1922* (t. j. 14. dubna), *Prostějov*. Časopisecký otisk z pozůstalosti: *Kritika I* (1924), č. 1, str. 2. — 9 <Všichni, kdo žili> Svět na vše strany *S*.

Str. 163 *Úzkost*. Rkp. *S* 44, str. 71—79: 28. VII. 22. Časopisecký otisk z pozůstalosti: *Host III*, č. 4 (únor 1924), str. 74.

Str. 164 *Dvojspěv noci*. Revoluční sborník *Devětsil* (na podzim 1922, Praha), str. 134—135 (*D*), rkp. *S* 44, kde každá z obou částí je zapsána jako samostatná báseň: nejprve II. s názvem *Milenci na ulici* na str. 85—87: 15. X. 1922, Praha, pak I. s názvem *Kdybych byl hulánem*... na str. 89 a 91: 16. X. 1922, Praha; tu ani tam nejsou označení mluvčí jako ve znění otištěném v *D*. — 5 by ses *S*] bys se *D*; 17 tak jako koníčka] tak, jak koníčka *D*] tak, jako koníčka *S*; 24 dnes jako včera, milá má, *S*] dnes, jako včera, milá má, *D*; 31/32 vem, | jak srdce je *S*; 33 do ní ji zasejem. *S*; 34 budeme *S*; 35 domů *S*] domů, *D*; 37 jak šli by *S*] jak by šli *D*.

Str. 166 *Posdě k ránu*. *Host II*, č. 9 (květen 1923), str. 255—256 (*H*), rkp. *S* 44, str. 93 a 95: 19. XII. 22, *Prostějov*. — 3 běželi, běželi <koníčky> bělouši spanilí, *S*; 10/11 neviděl | a proto tu život je

k smrti ospalý, S; 16 znaveně spali, S; 19 prosáklé sazemi, <kouřem>
bídou a bolestí. S; 23 aspoň ty, — S; 24 nemusil S; 26 koníčku bílý,
za nás, za všechny spal. S.

Kromě rukopisu S se dochovalo několik nenadepsaných konceptů
tužkou. Na rubu úředního formuláře (22 × 29, v archivu ZW) si
básník načrtl toto znění první strofy:

Dnes po půlnoci, když jsem domů šel,
pár běloušů jsem uviděl,
koníčky bílé, bělouši spanilí
<jak květina krásná se v ulici rozvili,>
jak květina krásná se rozvili
v kamenné ruce ulice, v níž orchestrion hrál,
opilec se potácel a já se ptal:
Koníčky — proč nespíte?

Čtyři verše z druhé strofy autor v tomto konceptu škrtl:

Oči nevěstek jsou jako zapadlé lokály,
protože po celý život nespaly,
a my všichni, kteří tu jdeme po kamení,
probdělým životem jsme k smrti unaveni,

K druhé strofě se však našly koncepty ranější; první z nich, frag-
ment napsaný po jedné straně na zeleném lístku, vytrženém z bloku
(11 × 13,2 v archivu ZW), má jen tři verše:

Když po půlnoci městem jdeš,
k domovu, znavený, nedojdeš,
nebudeš spát,

Další úryvkovité náčrty se dochovaly v útržkovém bloku, do něhož si
Wolker psával poznámky při studiu k druhé právnícké státnici (12,5 ×
× 15, v MP). Po verších na str. 7:

Když ulicí po půlnoci znaveně jdeš,
sta znavených věcí zahlédneš,
co probdělý den a probdí noc
a celý svůj život ospalý,

o kus doleji, aniž na ně navázal, načrtl si tam básník tuto fragmentární
pasáž:

kavárny. —

Má víčka jsou těžká jak ruce dělníka z továrny,
když noc mi je zavře — a sen mi je zdvihá,
vždy na nich zůstane železná tíha

Nato se na str. 9 s nepatrnou obměnou opakuje první verš se str. 7:
Když ulicí po půlnoci znavený jdeš, — A pak až na str. 15 jsou škrť-

nuty tyto verše, pravděpodobně psané dřív než škrtnuté verše v konceptu, který jsme uvedli nejprve:

Když po půlnoci dnes jsem městem šel,
nikoho spát jsem neviděl,
nevěstek tváře jsou jako zapadlé lokály,
jak nikdy bych v životě nespal, — život můj k smrti je ospalý,

Konečně na lístku vytrženém rovněž z bloku (12,3 × 15, v MP) je další koncept, jenž zřejmě navazuje na předchozí versi a má už blízko ke konečnému znění:

Když po půlnoci dnes jsem domů šel,
nikoho spát jsem neviděl,
kdo po celý život nespal, má život ospalý,
nevěstek oči jsou zapadlé jako podzemní lokály,
svět, který do brv přivřených jak motýl sedával kdysi,
dnes v tíže strašlivé do víček zaťatý visí,
a kdybych třeba i usnul a znavený spal,
<i ve snu bych> jak bdělý bych s tebou, ulice, šel dál,
neboť mé sny jsou jako karlínské předměstí,
prosáklé sazemi, hnisem a bolestí.

Str. 167 *Balada o námořníku*. Z pozůstalosti otištěno v Rudém právu ze dne 10. února 1924, příloha Dělnická besídka, str. 1—2 (RP), a to podle rukopisu (R), který básník poslal roku 1923 A. M. Píšovi a který se nedochoval. Další dva rukopisy jsou bezpochyby ranější: jeden z nich, jež básníková matka darovala, není dostupný (r 1), druhý je v S 45, str. 3—45 (na lichých). V S i v RP je text provázen údajem: *Prostějov 24.—29. I. 1923*. V S jsou namnoze vyznačeny jednak původním vydavatelem Wolkrova díla, A. M. Píšou, odchylky R od S in margine rukopisu, jednak básníkovou matkou, Zdenou Wolkеровou, nejpodstatnější odchylky r 1 od S, a to na zvláštních lístcích, do S vložených. Tiskneme podle znění v RP, jen tam, kde je důvodné podezření na tiskovou úpravu nebo chybu, řídíme se rukopisem S. Krom něho se k mnohým částem básně dochovaly bez nadpisu koncepty tužkou (r 2), a to jednak v školním sešitu o 38 stranách v měkkých modrých deskách (v archivu ZW), jednak na listě ze sešitu vytrženém (v majetku Jaroslava Krejzlíka v Ostravě); na prvních 8 stránkách onoho sešitu je koncept k aktovce *Nejvyšší oběť*, kdežto na str. 16—38, popsaných odzadu, básník si postupně načrtával jednotlivé pasáže z *Balady o námořníku*. Sám o ní pověděl v dopise z Prostějova dne 9. února 1923: »Před 14 dny napsal jsem jednu předlouhou

baladu o námořníkovi. Na týden nechal jsem práva (t. j. právnického studia k druhé státní zkoušce — pozn. vyd.) a psal a psal.« (LP, str. 87—88.)

P ř e d z p ě v (str. 167): 1 širé S] širě RP; 3—4 *zni v r 2 původně*:

a každá vlna rodí zas
touž vlnu zelenou.

3 hrob vlny jedné r 2; 5 <Kdo první vlnu vytvořil,> Kdo první vlně život dal, r 2; 6 *pův.*: poslední stvořil též. r 2; 7 Hlubinou srdce, vichře, zni! S] Hlubinou srdce, vichřice, zni! RP] <Vichřice, zaduj ze všech sil> Vzbouřeným srdcem, vichře, zni! r 2; 8 a Bůh buď nade mnou! *pův. v r 2*.

Z p ě v p r v n í (str. 167): 3 *pův.*: v očích svých lásku r 2; 5—6 *pův. v r 2*:

i když je moře vzbouřené,
námořník musí odejít.

9 snad zemřeš dřív, než se sejdeme, r 2; 10 nejedť, —] nejedť — RP, S] nejedť, r 2; 13 a už na moře jdeš a v cizí zem. r 2; 15—20 *v r 2 zprvu jen*:

»Na srdce nasadť prsten ten,
prstýnek věrnosti,
dřív než se nadáš, přijde den
a já se <navrátím.> vrátím sem.«

17 svou láskou a krví každou noc r 2; 23 *v RP není nová strofa*. — Koncept veršů 23—30 není *v r 2*, nýbrž *v r 3* tužkou na rubu bankovního formuláře růžové barvy (16×21, *v MP*). Autor si tam nejprve načrtl tyto dva verše:

Prstýnek věrnosti jako z ledu je
a pranic nehřeje,

potom verše:

prstýnek chladný jako led,
prstýnek nehřeje,
pro milující ženu však
noc jako oheň je.

Obojí škrtl a napsal celou strofu takřka shodně s nynějším zněním. — 24 jak led je, — nehřeje, — S] jak led je — nehřeje — RP] jak led je, — nehřeje, r 3; 29 líbat mě S, r 3] líbat mne RP; 31—38 *v dochovaných konceptech chybějí, od 39 pokračuje koncept r 2*; 44 a »z lásky« srdce na něj vyryla, r 2; 45 abys když daleko chléb budeš krájeti, *pův. v r 2*; 46 musel si na mě vzpomeněti. *pův. v r 2*;

48/49 přivezu. | Teď *r 2*; 53 a věz, — *S*] a věř, *RP*] a <věz>
pamatuj, *r 2*; dát!« *r 2*.

Zpěv druhý (str. 169): 6/7 a potom dál a dál. | Svět *r 2*;
7—8 *v r 2* pův.:

Plné tři roky Mikuláš
svět kolem pasu objímal.

9 Svět <kolem pasu> místo ženy *r 2*; 10 a <líbal> zpíval *r 2*; 18
co na nebesích *r 2*; 21 *v RP* začíná nová strofa; *v r 2* pův.: Ta
hvězda <byla daleka> plála z daleka; 22 má sílu všechněch hvězd.
r 2; 23 Pod ní spí tiše *r 2*; 27 Kdybys ty, hvězdo, mi zhasila, *S*]
Kdybys ty, hvězdo, zhasila, *r 2*.

Zpěv třetí (str. 170): 1 V námořnické krčmě v Marseilli *r 2*;
5—8 *v r 2*:

Všechny jsou veselé, jen jedna ne,
a když zazvoní sklenky skleněné,
<všechny jsou> jsou všechny za frank, je jedna <je>
draž. —

Do krčmy vstoupil Mikuláš:

10 budu už v překrásné zemi. *r 2*; 11—14 *v r 2*:

Týden jak víno uplyne
a žena mě k srdci přivine.«

Děvče mu víno nalívá,
děvče mu v oči se zadívá.

15 šedé vlasy už *r 2*; máte *S*, *r 2*] máte, *RP*; 16 a tolik známý mi
připadáte. *r 2*; 17 a 18 léty *S*, *r 2*] lety *RP*; 18 léty — *r 2*; 20/21
prolez — nevím sám. | Možná, *r 2*; 23—26 *v r 2*:

Za týden však budu v překrásné zemi,
šedý vlas žena vyčeše mi.«

Děvče mu víno nalívá,
děvče mu v oči se podívá.

25 *v RP* nezačíná nová strofa; 29—30 *v r 2*:

na noc, kterou jste tady spal
a s děvčetem se miloval?«

31 »Vzpomínám, děvče, vzpomínám... *S*] »Vzpomínám, děvče, --
vzpomínám, *r 2*; 32 líbal, — *r 2*; 34 mně byla každá holka vhodná.
r 2; 37—38 *v r 2*:

Dívka mu víno dolívá,
dívka si líce přikrývá:

»Což nevpomenete, Mikuláši,
na tu noc velké lásky naší,
kdy jste mi srdce moje vzal
a své mi za ně sliboval,
kdy jste mi řekl, že přijde čas
a vrátíte se pro mě zas
<Při loučení jsem plakala>
<a sedum let>
<abych jen věrně čekala>

»Mikuláši, zda vzpomenete,
jak odcházel jste od děvčete
a srdce její s sebou bral
a čekati jí přikázal.

»Zda můžete si vzpomeněti,
jak srdce [vzal jste] děvčeti,
když pro své srdce plakala,
by na vás marně čekala,

»Zda můžete si vzpomeněti,
<jak srdce vzal jste děvčeti>
<jak kdysi jste srdce vzal děvčeti>
že srdce zde kdys jste vzal [děvčeti,]
a když ráno pro ně plakalo,
jak řekl jste, aby čekalo,
čekalo marně na ten čas,
kdy pro ně vrátíte se zas?«

»Zda můžete si vzpomeněti,
že před dávnými časy jste děvčeti
v hospodě této srdce vzal
a své jí za ně sliboval?
Když ráno pro vás plakala,
řek jste jí, aby čekala,
<čekala věrně na ten čas> že v čas, kdy jabloň rozkvetě,
si pro ni navždy přijdete.«

43 <»Vzpomínám, na to však nevpomenu,> »Na to si, milá, ne-

vzpomenú, r 2; 45—56 *zní v r 2*:

Na tato slova proklatá
klesla dívka jak podřtata
a družky její milené
ji zvedaly s dlažby kamenné,
s kamenné dlažby zvedaly
a námořníkům říkaly:

»Ženicha čeká sedum let,
o jiném nechce uslyšet.
Sedum let věrnost — sedum let žal,
kdo tě, kdo tě, panenka, oklamal!«

Táž pasáž v r 1:

Na tato slova proklatá
klesla dívka jak podřtata
a družky, které ji zvedaly,
tak k sobě smutně říkaly:

»Ženicha čekala sedum let,
o jiném nechtěla uslyšet,
sedum let věrnost, sedum let žal,
kdo tě, panenka, — oklamal?

49 pod nohama S] pod nohama, RP; 53 »Sedum S; 56 můj život S;
57 — Tak S] Tak RP; 57—62 *zní v r 2 nejprve*:

<Běží> Odběhly družky pro vodu,
Mikuláš opouští hospodu,
zatím co v hospodské světnici
dvě slzy se řinou po líci,
a <otevřeným> ze světnice oknem do světa
zlá věštba jak havran prolétá:

V druhé versi místo posledních dvou veršů je znění rozšířené:

v přístavních uličkách nechápe štěstím svým opilý,
že oči dvě rozbité do vln se rozlily,
<neslyší, neslyší, kouzlem domova jat,
nad vlnami sudbu jak havran krákorat:>
opilý štěstím vrávorá,
havran nad vlnami krákorá:

63 v RP *nezačíná nová strofa*; 64 poslals r 2; 65 krvavý hrobe srdce
mého, r 2; 66 komu, ach, <komu> budeš kolébkou?« S; 63—66
v r 2 původně:

»Zradil jsi slib a lásku naši,
zabil jsi věrnost, Mikuláši,
do světa poslal jsi bolest zlou,
přijde jak vlna za tebou

Zpěv čtvrtý (str. 172): 4 tiché lampy r 2; 5 Za přístavem
r 2; 7 malý, bílý r 2; 9 černou stezkou r 2; 12 dojíždím — r 2. Ze
strofy 13—18 jsou v r 2 nejprve verše:

Však na tato jeho slova
plamen a oheň náhle zhas, —

Potom:

<Sotva tato slova děl>
Uslyšel však tato slova
jen Fidelio, — věrný pes,
jen on vyběh vstříc Mikuláši
a pánu k nohám vroucně kles.

A celá strofa tam zní:

Neslyší nikdo však tato slova, — jen <Fidelio> věrný pes
vyběhl z vrátek a pánu k nohám kles,
o kolena se otírá, pro radost neštěká ani:

»Fidelio, — můj věrný pse, — jak hlídal jsi moji paní?«
19—20 v r 1 a r 2 přehozeny; 21 a na dně r 2; 22—28 v r 2:

zí <bílá> zlatá ňadra dvě a retы Eviny,
a ňadra ta svítí a retы žhnou
pod cizí rukou srstnatou,
jež chtivě a úlisně <okolo> kol bílých boků pluje
a tělo ženino jak krásnou lampu rozsvěcuje.

Od okna oči odpadly jako dva kameny,
strašně sám zůstává námořník zrazený,
jedna noc venku hoří a druhá hoří v něm,
v obou dvou tříletá věrnost lehá popelem.

Místo 29—32 jsou v r 2 verše:

Nepadá z nebe hvězda,
to nůž se blýskl tmou:

»Špatněs, pse, hlídal ženu mou,
nejprve tebe — a pak ji
zabiji!«

33—36 zní v r 2 nejprve:

Nepadá z nebe hvězda,

to tmou se blýskl nůž,
<psa jediným úderem přibil
ku prahu zoufalý muž,>
ku prahu přibit je pes,
ku srdci přibit je muž,

Potom:

A jako hvězda padající
nůž zablýsk se tmou,
ku prahu přibit věrný pes
je ranou zoufalou,

Zde se koncept r 2 v rukopisném sešitu (v archivu ZW) končí.

Tytéž verše 33—36 znějí v S původně:

Jak hvězda z nebe padající
tmou noční nůž se blýsk,
ku prahu ranou zoufalou
psa přibil námořník

Potom, na str. 32, tužkou konečné znění:

Jak hvězda nebem padající
se <s nožem mihla páž,> mihl nůž a páž —
<ku prahu rukou zoufající> zoufalou ranou ku prahu
psa přibil Mikuláš

34 páž, —] páž — *RP, S*; 36 Mikuláš *S*] Mikuláš, *RP*; 41 <Mikuláš>
Námořník ke psu zhýbá se — *S*; 42 psí, — *S*] psí — *RP*; 44 <přichází dvě oči> přicházejí oči *S*; 51 nožem je anebo ranou je *S*]
chyba: nožem je, anebo vánek je, *RP*; 52 ze všeho, *S*] ze všeho *RP*;
61 a 62 lodě *S*] lodi *RP*; 63 ze všech *S*] se všech *RP*.

Z p ě v p á t ý (str. 175): 18 jednou v roce *S*] jednou za rok *RP*;
od 23 se dochoval po obou stranách listu (v majetku Jaroslava Krejzlíka v Ostravě) vytrženého z linkovaného školního sešitu (viz str. 270) rovněž koncept tužkou (r 2); 23 *Z* paluby družné námořníci
S, r 2, kde celý verš zněl pův.: Z paluby padesát námořníků hledí po
moři,] *Z* paluby družní námořníci *RP*; 23/24 po moři | a k padesáti
r 2; 25 »Hola, — *S*] »Hola — *RP, r 2*; 26 *v r 2* původně jen *zlo-*
mek: na majáku ční černý prapor, —; 26/27 dokonal, — | na tomto
místě *r 2*; 29 stojí tu jak *r 2*; 29/30 v lese, | <však> a žádný *S*;
30 nevystoup *r 2*; počínajíc veršem 31 si básník *v r 2* postupně načrtl
tyto čtyři verše dalších veršů, jež vesměs škrtl a jimiž se tento kon-
cept zároveň končí:

Hola, stateční námořníci, — zda mezi vámi je
někdo tak strašně samotný, že nikdy se nesměje, —

zde jeho je místo, by prokletý svůj žal

Hola, — stateční námořníci, zda mezi vámi dlí,
ten, <komu> jemuž <bolest> bol a neštěstí hrud'
mužnou probodly,

zde jeho místo je
nad vlnobití zoufalství jak maják vyrost zas

Hola, stateční námořníci, zda mezi vámi jest,
ten, jehož krutě zradil svět, srdce

Hola, stateční námořníci, zda mezi vámi jest,
někdo, jež v světě zradilo srdce, víra i čest?
34 ve světě, —] na světě — *RP*] ve světě — *S*; 40 vzal, — *S*]
vzal — *RP*; 41 slyší to, — *S*] slyší to — *RP*; 42 místo to, — *S*.

Do zpěv (str. 177): 5—8 *zní v r i*:

Nad mořem maják co věrný pes
nejvěrnějším zrakem bdí
a v jeho věži Mikuláš
sám s Bohem vévodí.

5 maják — věrný pes *S*] maják — věrný pes, *RP*.

Str. 178 *Šťastnému děvčeti*. Rkp. *S* 45, str. 47—49: 14. *III*. 23. —
12/13 v led. | A proto] v led. | a proto *S*.

Str. 179 *Nemocný*. Výtvarný sborník *Život III* (Praha 1923), str.
20: *Březen 1923* (*Ž*), rkp. *S* 45, str. 51—53: 23. *VI*. 1923, *Hotel Kohlbach*,
Vysoké Tatry. — 4 zem, *S*; věci, *S*; 7 Oproštěn *S*] Opuštěn
Ž; 8 jak hvězda temnotou k těm lidem,] jak hvězda temnotou, k těm
lidem, *Ž*] jak hvězda temnotou <oblohou> k těm lidem, *S*;
10 zapomnět — *S*; 12/13 rozbolí. | Ve hrobě *S*; 19 jdou <a neví
kam> neznámo kam, *S*.

Str. 180 *Hoře*. Výtvarný sborník *Život III* (Praha 1923), str. 21:
Červen 1923 (*Ž*), rkp. *S* 45, str. 55: 13. *VII*. 23, *sanatorium Poljanka*,
a koncept celé básně tužkou (*r*) po obou stranách lístku vytrženého
z bloku (12,5 × 15, v archivu *ZW*), dole s datem: 13. *VII*. — 1 Kdy-
bych byl děvčetem, —] Kdybych byl děvčetem — *Ž*, *S*] Kdybych dnes
ženou byl — *r a pív. v S*; 2 v ruce <položil> vložil dnes a *S*;
4 pláč srdci uleví, *S*] pláč v srdci uleví, *Ž*] pláč srdce uzdraví, *r*;

7 tvrdá je S, r] hrdá je Ž; 10 a v krvi rozpustiti S] a v krvi rozpustit jej r; 12 do zubů stiskni, — ať ztuhne v rudý nůž!] do zubů stiskni — ať ztuhne v rudý nůž! Ž] do zubů stiskni <tak>, — až ztuhne v rudý nůž. S] do zubů stiskni, až ztuhne v rudý nůž. r, kde pův.: v zaťaté zuby stiskni jako nůž!; 13 muž: — S; 14 — čas. S] <čekání> — čas. r.

Kromě rukopisu S a konceptu r se dochovaly nenadepsané koncepty tužkou v útržkovém bloku o 54 stranách (12,3 × 15, v archivu ZW), jen skrovně popsaném, do něhož si básník za pobytu v Tatrách vedle finančních výpočtů psával též verše. — Na str. 7 je tam první náčrt úvodních veršů:

Kdybych dnes ženou byl — tak v koutě světnice
do dlaní hlavu složil bych a zaplakal.
A proudem teplých slz, pod září měsíce
má hlava odplula by v dál.

A předtím, na str. 6, je původní koncept veršů 5 a 6:

půl bolesti jí slza vynese,
půl bolesti jí život odplaví.

Na str. 9 je už koncept celé první strofy:

Kdybych dnes ženou byl, — tak v koutě světnice
bych hlavu v ruce <složil> položil a plakal.
Spí v oknech pomněnky okolo měsíce,
plač, děvče, plač, pláč srdce uzdraví,
půl hoře slza unese,
půl život odplaví.

Po nové úpravě zní tam čtvrtý verš: pláč srdce uzdraví, plač, děvče, plač si jen, kdežto dva poslední verše se zcela shodují s nynějším zněním. Na str. 9 si básník načrtl první dva verše z druhé strofy:

Že mužem jsem a plakat nelze mi,
tak ztichnu jen — a v ticho ponořen

Konečně na str. 13 je už větší fragment druhé půle básně:

Že mužem jsem, tak plakat nelze mi
a osvobodit se a jako z lázně vstát.
Muž musí strávit bol. A zůstat na zemi.
Kamením, hochu, oblož nejdříve
své srdce zraněné a hořem blátivé
a znovu

Str. 131 *Rekonvalescent*. Výtvarný sborník Život III (1923); str. 21: Srpen 1923 (Ž), rkp. S 45, str. 57—59: 25. VIII., *Tatranská Pol-*

janka (dále S), a koncept tužkou v S 48, str. 150 a 148, s názvem *Rekonvalescence* (dále r): 1—3 v r *zprvu*:

Na pasece mezi třemi smrky,
včera a dnes a každý den
v lehátku

Potom 1—4 v r *právě tak, jak tiskneme ve shodě s Ž a S, ale vzápětí tam na ně navazují* 14—17 v tomto znění:

»Oblaků bílé rafije,
orlojem nebes pospíchejte,
ať už ta hodina ožije,
co řekne: Vstaň a choď!«

14 v Ž *nezačíná nová strofa*.

Str. 182 *Stud. Rudé právo* ze dne 30. září 1923, příloha Dělnická besídka, str. 1 (RP). Rukopisy S 45, str. 61, 63 a 65 (dále S), a dřívější S 47, str. 5, 7 a 9 (dále r), upravovaný tužkou; v obou rukopisech údaj: *Tatranská Poljanka* 1.—2. IX. 23. — 2 se třepí ve zlatý plyš *pův. v r*; svatební S, r] svatební, RP; 3 <osmahlý den> den osmahlý r; 4 beře S, r] bere RP; 5 ve zlatém písku viděl jsem dívky *pův. v r*; 6 jak démanty v prstenu jiskřící svými těly, S; 9 Jak bylo krásné jim za krásná prsa se stydět, S, r; 11 jak krásné bylo ty poklady vzpurné ukrývat, S] jak krásné bylo poklady vzpurné ukrývat, RP] jak bylo krásné ty vzpurné poklady ukrývat, r; 12 uzrávat růměncem a vědět: r; 14 že lze jej <nejkrásněji> nejkrásněj darovat. r; 16 — kde r; 18 o lásce, —] o lásce — RP, S, r; 19 — v té zemi S] — v této zemi RP] v té zemi r; 32 a na tomto voru sbitém z vlastních svých kostí S, r; 33 jinam, daleko S, r] jinam daleko RP.

Str. 184 *U roentgenu*. Proletkult II, č. 34 (7. listopadu 1923), str. 537 (Pro): *Z letáku »Tuberkulosa«*. Rukopisy: S 45, str. 67, 69 a 71: *Tatranská Poljanka* 12.—13. X. 23 (dále S), a trojí koncept tužkou, vesměs bez nadpisu: úplný v S 48, str. 113—116 (dále r 1), neúplně v útržkovém bloku (13×15, ve WS), str. 1—4 (r 2), a na dvojlistu (ve WS) básníková obvyklého papíru a formátu (r 3). — *Z první strofy (v r 2 není) je v r 3 nejprve tento fragment úvodních veršů:*

To není Faustova jizba a duše se zde neotvírá,
zde mezi křivulemi a baňkami

1 a duše se zde neotvírá, r 3; 2 s magickou krásu dvacátého věku, r 3; 7—10 v r 2 není, v r 3 zní shodně s r 1:

»Pane doktore, — tak těžko je mi,

jistě mám v <těle> hrudi cosi z olova.

Otevřte tělo mi paprsky zářivými
a povězte, co mezi nimi!

Z třetí strofy (11—17) jsou v r 3 jen verše:

Co vidím, dělníku, to plíce jsou,
to smutné plíce jsou, dýchající stěží,
které v tobě jako mrtvý v truhle leží,

a v r 2 původně rovněž jen fragment, jež autor škrtl:

Co vidím, dělníku, to plíce jsou,
smutné plíce, dýchající stěží,
které v tobě jako mrtvý v truhle leží,
a jejich otevřené rány povídají,
že je hlad, bída

11 plíce jsou, | fabrika r 2; 12/13 sazemi, | slyším r 2; 13 stroje, jež
řvou, r 2; 14/15 že chudý má dřinu jen na zemi, | to, co vidím, r 1 |
že hlad a bída je na zemi, | to, co vidím, r 2; místo 17 v r 2 verše:
Tuberkulosa těžká nemoc je.

Umřeš.

Verše 18—22 v r 3 nejsou, v r 2 sprvu jen zlomek, autorem škrtnutý:

Nemoc a smrt těžké věci jsou,
však cosi ještě těžšího v těle musím mít.
Paprsky dejte tělo moje hlouběji prosvítit
a řekněte

18 smrt — to těžké břímě jest, S] smrt, to těžké břímě jest, r 1]
smrt, to těžké věci jsou, r 2 a pův. r 1; 19 však těžšího cos ještě
musím v sobě mít. S] <však cosi těžšího já musím v sobě mít.>
<však těžšího cos ještě musím v sobě mít.> však těžšího cos ještě
v sobě musím mít. r 1] však cosi těžkého já musím v sobě mít. r 2;
20 <Hlouběji a prudčeji dejte> Lékaři, dejte hlouběji r 2; 23—28
v r 2 (29—31 iam chybějí):

»Co vidím, dělníku, to tvoje srdce jest,
semeno dychtivé, které chce růst a kvést
do světa zdravějšího, do lásky a žití,
<na prostém stole chleba mít, na který slunce svítí,>
a ženu mít a děti mít,
své ruce v spravedlivý chleba proměnit,
jenž voní na stole, na který slunce svítí.

24 zdupané semeno, jež strašně touží kvést r 1] semeno <zašlápnuté>
zdupané, jež <chce růst a> strašně touží kvést r 3; 25 do
světa zdravějšího, do lásky r 3; 28 a jíst ho se stolu, S, r 1, r 3]

jíst tu se stolu, *Pro*; 30 <nad smrt je tížeji marnou lásku snést>
<a srdci nad smrt těžší jest> A srdce lehčeji smrt dovede snést *r 3*;
31 než marnou lásku. *r 1, r 3*; *strofa 32—36 zní v r 3 zprvu:*

»<To břímě> Tu tíhu marné lásky znám,
však ještě hlouběji tělo prosvětte mi.
Snad ještě větší břímě naleznete tam,
jež těžší člověka je, třese celou zemí

Poslední dva verše autor změnil:

Snad ještě větší tíhu naleznete tam,
tíhu, jež vypadne a rozkymácí zemí,

*V r 1 a v r 2 původně znějí první dva verše jako v r 3, kdežto druhá
půle sloky v r 2:*

snad ještě větší břímě naleznete tam,
jež jednou vypadne a rozkymácí zemí,

a v r 1:

Snad ještě větší tíhu naleznete tam,
<s níž dnes se musím vléci celou zemí,>
s níž dnes se musí chudý vléci zemí,

*Konečné znění strofy 32—36 se v r 1 shoduje s nynějším, v r 2 až
na tyto odchylky: 32 »Tu tíhu marné lásky znám. r 2; 33 Však ještě
hlouběji, až ke dnu r 2; 37 »Nejhlouběji S; místo 37 jsou v r 2 i v r 3
verše:*

Hluboko svítím, dělníku,
hluboko hledím, dělníku,
a vidím: — nenávist:

V r 1 zprvu:

»Hluboko svítím, hluboko hledím
a vidím: nenávist.«

Pak škrtnuto a napsáno nově:

»Hluboko svítím, chudý, do těla tvého,
bych našel břímě těžší světa všeho,
a vidím: nenávist.«

*Na zadní straně dopisní obálky, adresované mu z Prahy do Tatranské
Poljanky a nesoucí v razítku datum 8. X. 1923, načrtil si autor
tužkou toto vysnění básně, kde výsledné poznání kladl do úst samému
dělníkovi:*

Ještě něco je ve mně,
jsem si tím jist:
Nenávist.

Str. 186 *Umírající*. Dochoval se dvojitý rukopis tužkou. Ten, jež

básník poslal A. M. Píšovi v dopise z Tatranské Poljanky dne 5. listopadu 1923 (R), je psán na dvou stránkách básníkovy obvyklého papíru (14,5×23) a datován 3. XI. 23, *Poljanka*: výslovně určen pro tisk (viz LP, str. 113), byl teprve posmrtně uveřejněn v Rudém právu ze dne 6. ledna 1924, Dělnická besídka, str. 1. Dřívější rukopis, na dvou stranách téhož papíru (29×46), je nadepsán *Vlastní panychida*, datován rovněž 3. XI. 23 a uložen ve WS (r). O stavu, za jakého básně psal, zmiňuje se Jiří Wolker jednak v citovaném dopise A. M. Píšovi (viz LP, tamtéž), jednak v dopise Josefu Horovi z Tatranské Poljanky dne 13. listopadu 1923, kde vyslovuje pochybnost, »hodi-li se k otisknutí. Psal jsem ji první dny své nemoci v horě, kdy jiní pozbývají vědomí. Byl jsem tenkrát velmi zoufalý a pamatuji se, že mně ta básně pomohla na nohy.« — I nic se na tomto světě nestane r; 3 tisíce umrou se mnou, r; 6 co <těžké> strašné je, co zlé je, R] to, co je těžké, to, co je zlé, r; 8 pomeje, r; 12 opuštěn, a já umírám. r; 16/17 pomáhala, | ale dnes sbohem, děvčátko, dnes už vše marné je, už napsal jsem list, r; 19 ten <dopis> list byla bolest má největší a klad jsem v něj] největší sten, r; 20 ale v umírání musí být každý sám <a každý opuštěn.> a samotěn. r; 21 na světě se nic nestane r.

Str. 187 *Květiny*. V nedochovaném rukopise byla básně datována dnem 8. XI. 1923, jak vysvítá z jejího časopiseckého otisku, usku-tečného již z pozůstalosti: Host III, č. 4 (únor 1924), str. 74. Tiskneme ji podle znění v *Nov I*, str. 125.

Str. 188 *Na nemocniční postel padá svět...* V rukopise, jenž se nedochoval, zůstaly tyto verše bez nadpisu (viz Dílo Jiřího Wolker, I. vyd., Praha 1924, svazek I, str. 181 a 185) a byly datovány dnem 28. XI. 23 (tamtéž, str. 189). Tiskneme je podle *Nov I*, str. 125—126.

Str. 189 *Epitaf*. Rukopis s datem 28. XI. 23 je napsán tužkou na lístku vytrženém z básníkovy kapesního kalendáříku na rok 1923 a uloženém ve WS. Časopisecký otisk z pozůstalosti: Host III, č. 4 (únor 1924), str. 75.

Str. 191 FRAGMENTY.

Přinášíme v tomto oddílu našeho svazku — vesměs podle rukopisů,

pokud se dochovaly — jen fragmenty těch básní, které zůstaly nedopsány, nebo takové zlomky, které nejsou přímou variantou k některé básni dotvořené; ostatní fragmentární koncepty uvádíme v poznámkách k předchozím oddílům svazku vždy u té básně, k níž byly přípravou. Rukopisy veršů shrnutých v tomto oddílu se v autorově pozůstalosti vyskytují jednak v sešitě č. 48 (S 48), popsaném již v úvodních poznámkách k předchozímu oddílu, jednak v útržkových blocích a na lístcích z nich vytržených nebo konečně na jednotlivých listech a lístcích jiných. Pokud se už rukopisy těchto fragmentů do dneška nedochovaly, tiskneme je podle druhého svazku z Díla Jiřího Wolkra, uspořádaného Miloslavem Novotným, a to podle jeho posledního, IX. vydání (Praha 1948, dále jen *Nov II*), kde jsme jejich znění srovnali s textem vydání dřívějších. Z fragmentů, jež přinášíme, jsou tam však — v oddílu Básně z konceptů z let 1919—1924 (str. 349—369) — zařazeny jen tyto: *Marnost boje* (jen zčásti), *Děti v červených povijanech...*, *Rosa Luxemburgová*, *Dva kamarády...*, *Zavřete se, pohádkové knihy...* a *Horečka zelené oči má...*; až na první jsou vesměs v pododdílu Fragmenty. Ostatní otiskujeme po prvé. Tam, kde se našlo několik rukopisů, řídíme se zněním podle všech známek posledním, pokud není příliš kusé; ostatní rukopisy uvádíme v poznámkách. Pokusili jsme se tyto zlomky seřadit podle časové posloupnosti jejich vzniku, stanovené arci zpravidla jen přibližně podle popudu, ladění a tvaru jejich veršů, podle toho, kde se jejich rukopis vyskytuje, nebo podle jiných stop na něm, také podle písma a papíru. I z těchto fragmentů byly některé psány pro knihu básníkem naposled zamýšlenou, pro sbírku *Tuberkulosa* (viz o ní na str. 263): najisto to byly verše *Zavřete se, pohádkové knihy...*, jež podle vzpomínek M. Kubíkové (viz Zdena Wolkerová, Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky, II. vyd., Praha 1951, str. 209) ji měly přímo zahajovat, a *Horečka zelené oči má...*, pravděpodobně však též verše *Na nosítkách před operační síní...* a zlomky *...a oni jdou...*

Str. 193 *Podzim*. Tužkou na kusém lístku vytrženém z bloku (10 × × 14,5, v archivu ZW). Datum vzniku neznámo; podle noty těch veršů pravděpodobně z období Hosta do domu.

Str. 194 *Dítě doroste na chlapce...* Tužkou na jedné straně listu (v MP), bez názvu. Zřejmě psány v době autorova vývoje od sbírky *Host do domu* ke sbírce *Těžká hodina*, působí tyto verše jako

prvotní náčrt, ač notně ještě vzdálený a odlišně komponovaný (motiv matky!), k básni *V parku před polednem* (str. 24). Svědčí o tom nejen sám ústřední popud, táž situace loučení s chlapeckým laděním autorovy dosavadní lyriky a spolu předzvěst růstu k bojové mužnosti, ale přímo jednotlivostí, tu i tam se vyskytující: představa dospívajících očí, obraz zrajícího ovoce v koruně stromu, motiv tvrdnutí. — 3 *přv.*: Za svoje oči; *mezi 4 a 5 škrtnut verš*: Také já odejdu jednoho <tvrdého> dne tvrdého.

Na témže listu, ale doleji a odděleny čarou, jsou připsány verše, o nichž se lze nicméně dohadovat, že k tomuto fragmentu náleží; snad se jimi měla báseň končit. V posledním verši charakteristicky již ukazují — obratem *dle obrazu tvého* — k pozdější, motivicky blízké básni *Těžká hodina*.

Ty samotna budeš nad ní stávat,
otvírat ji dvěma slzami
a v tu chvíli já za kamennými horami
postavím zelený dům dle obrazu tvého.

Str. 195 *Na kraji města*... Koncept tužkou (*r*), bez názvu, celé škrtnuto, na lístku autorova obvyklého papíru (14 × 11,5, v archivu ZW). Doba vzniku neznáma; podle ladění a tvaru spíše z období sbírky *Těžká hodina*. — 5 lampa <tiše> bílá svítí, *r*.

Str. 196 *Únava*. Báseň se skládá ze dvou souvislejších zlomků, oddělených v našem textu pomlčkami. Dochovaly se v konceptu bez názvu, psaném tužkou po jedné straně tří listů, vytržených z téhož bloku (13 × 14,5). Na prvním z nich (*r 1*) jsou verše 1—9, ale tiskneme podle něho jen verše 1—7; další dva verše, 8—9, tam znějí:

Pod mostem černá voda <tiše odtéká> se <tiše> úlisně
rozprostírá,

šeptá ti o tiché krajině, kde nikdo neumírá,
kdežto poslední, 10. verš, je škrtnut:

nábřežní světla se do ní po zlatých řetězech spouští,

Jen verše 1—9 jsou otištěny už v *Nov I*, str. 353 — přitom i verše 8—9 podle tohoto znění v *r 1* — a jsou tam vydavatelem nadepsány *Marnost boje*. Básník obě tato slova napsal podél rukopisu v *r 1*, ale již podle toho, že první slovo tam není psáno s velkou písmenou na začátku, lze soudit, že jde o poznámku in margine, nikoli o zamýšlený název, a to tím méně, že by neodpovídal smyslu básně, byť jen fragmentárně známé. Původní znění veršů 8—9 (*r 1*) přepracoval básník

v dalším konceptu (r 2, v majetku Jaroslava Krejzlíka v Ostravě), jenž je na druhém z oněch tří listů a v němž si načrtl verše 8—18, t. j. celý zbytek prvního zlomku básně. Koncept druhého zlomku (19—27) je pak na posledním ze tří listů (r 3).

Podle obrazu o nábrežních světlech, spouštějících se do říčních vln po zlatých řetězech, který se čte jak v r 1, v škrtnutém 10. verši, tak v r 2, v našem 11. verši, lze přibližně odhadnout dobu, kdy Wolker tyto fragmentární verše psal. Do kapesního kalendáříku na rok 1921 (v archivu ZW), str. 61, si totiž zapsal tuto poznámku, jež jednak přivádí na stopu dojmu, který byl podkladem onoho obrazu, jednak přispívá k odpovědi na otázku, kdy asi tyto koncepty vznikaly: *Světlo se po zlatých řetězech do vody spouští. Pohled na Karlův most večer. 3. XI. 21. Báseň o utopených.*

4 *pův.*: kde se všech stran ho hlídá r 1; 12 *autor v r 2 postupně napsal a škrtl toto trojí znění*: a ty bys své těžké oči vzal; a i ty oči své bereš a rád bys je na vodu spustil; a i ty bys chtěl oči své přetěžké vzít; *nad čtvrté znění* a i ty bys chtěl těžké oči své vzít *nadepsal znění, které tiskneme*; 13 *pův.*: a na klidnou vodu r 2; 14 *pův.*: aby se spustily tam, kde je světlo a ticho, r 2; *mezi 14 a 15 škrtnuta řádka*: tam, kam, r 2; 15 *pův.*: do tiché krajiny, kam r 2; 17 *pův.*: pro něž se dnes marně musíme rvát r 2; 22 *pův.*: K poledni, r 3; 23 *pův.*: snad by plavci ke mně r 3; *mezi 23 a 24 škrtnuto* a řekli: r 3; 24/25 *pův.*: pohřbili, | aby mi r 3; 26 *tiskneme podle rukopisu, ač jeho ráz průpravného náčrtu připouští domněnku, k níž pobízí smysl kontextu, že se tu totiž slovo nevíte octlo autorovým přepsáním místo zamýšleného* nevidíte.

Z konceptů téže nedopsané básně je bezpochyby také jiný fragment, jež si autor tužkou načrtl na lístek tužšího papíru (10 × 17, v MP):

Jak by to bylo krásné
dnes večer oči své těžké vzít
a z tohoto mostu

Nadepsán je tento zlomek názvem *Únava*, jež pokládáme za zamýšlený titul celé básně, ježto odpovídá jejímu smyslu a je výslovně v souzvuku s druhým veršem textu, který tiskneme. Pod zlomkem právě citovaným škrtl básník fragmentární verš *Prostředkem města černé* a potom verše:

Těž jednou stane se,
že večer bludný tě

A konečně náleží ke konceptům této básně pravděpodobně též verše, které si autor zapsal — rovněž tužkou — na druhé straně téhož

lístku; poslední z nich motivem i kadencí připomíná básníkovy *Sloky* (str. 127) z ledna 1922:

<Bloudils-li po celý den
oči po slepém místě>
Budeš-li blouditi celý den
oči po lživých ulicích <stavěných> z bídy a kamene
a poznáš-li, že ten, kdo chce zvítězit, musí být tisíckrát poražen,

Str. 197 *Děti v červených povijanech*... Koncept tužkou, bez názvu (*r*), na prvních dvou stránkách přeloženého půlarchu. Pochází — podle samého ladění těch veršů — z období sbírky *Těžká hodina*, snad z roku 1921, pokud tak lze soudit z toho, že si autor na čtvrté straně napsal, ale perem, verš z básně *Oči*; k pozdější době vzniku by ukazoval dohad, že obraz z mořského pobřeží vytěžil básník z dojmů své cesty na jih na jaře 1922. — 16 a mezi jejich prsy — jak mezi bílými moly —] a mezi jejími prsy, — jak mezi bílými moly *r*; 21 aby vše provezly mořem <do nových a> a složily v dalekém kraji. *r*; 22 Ó děti] O, děti *r*.

Str. 198 *Za ruce chtěl jsem vsítí tě*... Verše rovněž z období *Těžké hodiny*, snad z jara 1922, pokud se lze dohadovat podle toho, že na rubu jednoho z konceptů si autor napsal (perem) verš z básně *Jaro*. Dochovalo se několik konceptů, vesměs bez názvu, psaných tužkou na básníkově obvyklém papíru. Koncept, který tiskneme, je na druhé stránce dvojlistu (v archivu ZW); na třetí stránce si tam autor načrtl verše, jež snad jsou fragmentem další strofy:

Ulice dešťová je dlouhá a dlouhá,
bez konce ulice setmělá.

Řek jsem jí před chvílí, že ji mám rád,

A na první stránce téhož dvojlistu jsou 1—4 v dřívější versi:

Za ruce chtěl jsem ji vzít,

na ňadra políbit...

Ale když jeden chce srdce dát,

druhý je nemusí brát.

Obdobně zní 1—4 v obšírnějším konceptu, psaném po jedné straně listu (23 × 29) a pravděpodobně prvotním:

Za ruce chtěl jsem ji vzít,

na ňadra políbit,

proč <ale jeden> když srdce jeden chce dát,

druhý je nemusí <vzít> brát?

Ulicí pustou vítr duje,
ulice v noci se proměňuje,
<pro ty, kdo smutní a sami jdou,>
v milenku věrnou a kamennou,
by poznali v jejím kamenném objetí,
že člověk vždycky a vždycky
na srdce bude trpět.

Další fragmentární strofa škrtnuta:

<Ulicí pustou vítr duje,> Za ruce chtěl jsem ji vzít,
ulicí pustou jdu sám.
Proč jednou ženou poranění,
na <tebe, drahá, vzpomínám?> druhou <ženu>
vzpomínáme,

proč oči tvé zmučené z temnoty vstaly,
by jako v zrcadle mým očím se podobaly,

Z obou dalších konceptů — na dvou lístcích (14,5 × 11, v archivu ZW) — jsou v jednom 1—4 v témže znění, v jakém je tiskneme, kdežto v druhém patrně dřívější verze veršů 5—8:

Ulice je milenka mrtvá
a večer má kostnaté objetí,
a kdyby se i v ráj proměnila,
vždy na srdce budem v ní trpět.

Str. 199 *Večer u moře*... Tužkou, bez názvu, v kapesním kalendáříku na rok 1922 (v MP), str. 75, s poznámkou 10. *V. 1922, Baška*.

Str. 200 *V okénku světnice*... Koncept tužkou, bez názvu (*r*), na rubu půlky úředního formuláře (14 × 23, v archivu ZW). Nepochybně z období sbírky *Těžká hodina*; přibližně lze datovat podle dopisu ze dne 23. srpna 1922 Konstantinu Bieblovi, kde Wolker — podotýkáje *»tak jsem to kdesi napsal«* — cituje 5—6 v tomto znění:

V chladnoucích večerech na konci léta
poznáš, že milenka je vzácnější než sedm dní stvoření světa
6 škrtnuto: poznáš, *r*; sedm *r*; 6/7 *přív.*: světa, | odpustíš, ženo, *r*;
10 <že> do těla *r*; 11 *přív.*: láskou a věčností rozechvělá *r*; 12
<růžový> na věčnost *r*; 13 Těla se usmívají, <i> když *r*; *Mezi*
12 a 13 škrtnuty verše:

Já ležím na tobě, noc leží nad námi,
do dne se rozrostu se všemi hvězdami

Str. 201 *Stín ořechů*... Tužkou na str. 9 v témže sešitě (v archivu

ZW), kde na str. 1—8 je koncept výjevů z aktovky *Nejvyšší oběť* a na str. 16—38 fragmentární koncept *Balady o námořníku* (viz str. 270); podle toho lze přibližně odhadnout dobu vzniku. Rovněž na str. 9 je tam náčrt verše patrně dřívější:

Na plotu zahrady v ulici nádražní
stín ořechů tvrdé lože nám vytesává,
chodci jdou kolem,

Str. 202 *Že hvězd bylo mnoho...* Tužkou, bez názvu, na str. 21 v útržkovém bloku (10 × 14, v majetku dr. Vlasty Kvícalové v Praze), kam si Wolker psal poznámky při právnickém studiu k druhé státní zkoušce: podle jejich datování — na první stránce je údaj *Svatý Kopeček II. VIII.*, na str. 25 data 9. X.—8. XI. 22 — lze přibližně soudit na dobu vzniku. V témže bloku je na str. 19 dřívější verše:

Této letní noci
víc než kdykoli jindy rozsvěcuje se hvězd,
hvězd velkých a krásných, hrozny hořících světů,
že tíhu jich nemohou nebesa nést,
a proto se bortí a padají
do všech lidských očí, co jich <tu>

A na str. 23 začátek pravděpodobně třetího znění:

<Když tolik hvězd na nebi zahoří,
tož nebesa se proboří>
Když tolik hvězd na nebi zahoří
jako dnes,
tož nebesa se proboří,
a to, co Pánbůh neunes, —

Str. 203 *Děvčátko moje...* Tužkou, bez názvu, na str. 9 v jiném útržkovém bloku (13 × 15, v MP), kam si autor rovněž psával k druhé státní zkoušce výpisky z právnických učebnic. Pravděpodobně buď z konce roku 1922, nebo z počátku roku příštího; v úvodním verši se po prvé ozývá oslovení, kterého básník posléze užil na touž adresu v básni *Umírající*. — V témže bloku na str. 7 je původní znění:

Panenko moje šestnáctiletá,
vy máte ještě oči z pohádkového světa
a jako panenky ruce mé vznaté
k mladým svým prsům přikládáte.

Str. 204 *Rosa Luxemburgová*. Přesné datum fragmentární skladby,

jejíž vznik nesporně spadá nejdříve do období sbírky *Těžká hodina*, nebylo lze dosud zjistit; není po ní stopy v básnickově korespondenci dosud známé, ani — na jedinou výjimku — ve vzpomínkách jeho přátel. Jedno je nepochybné: protože báseň neklamně prozrazuje znalost hrdinčiných vězeňských dopisů, nemohla být psána před říjnem 1921, t. j. ne dříve, než vyšel jejich český překlad, jež na pokračování přinášel Červen St. K. Neumanna — s názvem: *Rosa Luxemburgová, Dopisy z vězení Soni Liebknechtové* — jako přílohu ke svým číslicím 17—21 v době od 4. srpna do 29. září 1921 (knižně poté vyšel až na jaře 1923 s názvem *Rosy Luxemburgové dopisy z vězení Soně Liebknechtové* a s předmluvou St. K. Neumanna). Dalším snad popudem mohly být oslavy, které na paměť dvou padlých hrdinů německého proletariátu, Rosy Luxemburgové a Karla Liebknechta, uspořádala Komunistická strana Československa v lednu 1922 k třetímu výročí jejich skonu, ať už by byla báseň k těmto oslavám psána nebo ať teprve ony by k ní zavdaly podnět. Ale nechť je tento dohad správný nebo ne, najisto lze předpokládat, že *Wolkrova* skladba byla nejdříve psána buď v pozdním podzimu, event. na sklonku roku 1921, nebo až roku 1922. Shoduje se s tímto odhadem jediný bližší údaj, jež se k jejímu vzniku víže. *Wolkrov* krajan, profesor Jaroslav Krejzlík, jež se s básníkem poznal za pražských studií a přátelsky se pak s ním stýkal i v jeho prostějovském rodišti, vzpomíná, že mu *Wolker* předčítal — ze sešitu v černých deskách, jež se nedochoval — úryvek skladby o *Rose Luxemburgové*, a to v době, kdy se zvlášť obíral baladickým útvarem, což byla právě doba od podzimu 1921 do jara příštího roku. Vzpomíná, že mu *Wolker* onen úryvek přednesl na doklad zásad a záměrů, s nimiž přistupoval k baladickému útvaru a o nichž právě tehdy s prof. Krejzlíkem rozprávěl, takže básníkův přítel nabyl přesvědčení, že *Wolker* rovněž báseň o *Rose Luxemburgové* zamýšlel a pojímal jako baladu. Uvádí dále, že tato ukázka byla notně skrovnější nežli text, ve kterém torso až po letech vyšlo, a nadto vzpomíná slov, kterými básník její četbu provázel: pravil prý, že bolestně prožívá příběh skladby, ale že ještě není s to ji napsat. Lze v tom hledat jedinou pohnutku, proč báseň zůstala torsem? Nebo k tomu časem přispěly ještě jiné příčiny, na př.: že ji odsunuly do pozadí nové popudy a záměry nebo že ji nedopsanou odložil, když později vyšla (20. prosince 1922 v *Proletkultu* I, sv. 2, č. 24, str. 327 až 328) na totéž thema báseň St. K. Neumanna, těžící motivicky rovněž z hrdinčiny vězeňské korespondence? A neuspěl ji *Wolker* dopsat ani tehdy, když usilovně shledával verše pro sbírku *Těžká hodina*, nebo

už předtím na tento námět definitivně resignoval? Zároveň však pamětníkův údaj, že ukázka básníkem mu předčítaná byla skrovnější než znění dnes známé, připouští domněnku, že se Wolker k nedopsané skladbě časem vracel, ještě v pozdější době, a to právě ve spojitosti s projektovaným baladickým cyklem. S výhradami tedy, plynoucími odtud, že nedovedeme zatím s jistotou odpovědět na tyto a podobné otázky, řadíme fragmentární skladbu na konec jiných drobnějších zlomků, o nichž se lze právem domnívat, že pocházejí z roku 1922.

Čistopis a koncepty, které se — vesměs psány tužkou — dochovaly na jednom dvojlistě a devíti listech, jsou v básníkově pozůstalosti uloženy v konvolutu, kde je básníkova matka nadepsala Rosa Luxemburová (fragment), kdežto v rukopisech samých zůstalo torso bez názvu. Ponecháváme onen titul ve shodě s Miloslavem Novotným, jenž po prvé uveřejnil text torosa již v prvním vydání své edice Díla Jiřího Wolkra (Praha 1930), v jejím druhém svazku, a to tak, jak jej sestavil z jednotlivých rukopisů. Přejímáme jeho řešení až na tuto vstupní poznámku prózou, která, zřejmě chvatně načrtnuta po jedné straně listu vytrženého z bloku (12,5 × 15), měla být po našem soudu básníkovi jen pomůckou, nikoli přímo úvodem skladby:

Večer 15. I. 1919 mezi 9.—10. hodinou byli v bytě člena wilmersdorfské rady dělnické Merkussena zatčeni [Rosa Luxemburová a Karel Liebknecht]. Po ukončení prvního výslechu a po zjištění personálií Liebknechtových, byl L. z hotelu vyveden a zabit. Zatím co byl odvážen, byla vyslýchána R. Luxemburg[ová] a měla být dopr[avena] do vyš[etřovací] vazby. Dav vrhl se na ni a srazil ji k zemi. V bezvědomí dopr[avována] do automob[ilu]. Když vůz přijel, vyskočil jeden muž na stupátko a vystřelil na R. Luxemburgovou nalézající se v bezvědomí. Auto[mobil] se rozjel rychle. Na mostě u <Hitzigstrasse> Kurfiřtské hráze byl zastaven. Dav vyhodil z auta tělo Luxemburgové. Mrtvola hozena buď do kanálu nebo do Zeměbranceckého průplavu.

Z vlastního textu skladby se dochoval čistopis veršů 1—60 na třech listech (14,5 × 22), jejichž druhá strana je potíštěna bankovním formulářem. Řídíme se v jádře tímto zněním (*R*), kromě něhož se na dvou stranách v dvojlistě básníkova obvyklého papíru uchoval souvislý koncept veršů 1—26 (*r*). — 2/3 německém. | Než *r*; 10—11 *zní v r*:

Na mřížích žaláře ukřižovány
krvavě mokvají čtyři světové strany,
14—20 *zněly v r původně a škrtnuty*:

Slyšíš to dunění děl, rachoty země a řev,
kdo srdce zanechal doma, zde nechá svoji krev,
rozstříklý šrapnel <v povětří> ke smrti jak havran zakráká
nad touto frontou, kde chudý zabíjí chudáka,
zatím co ostnaté dráty mezi kameny
se blýští jak na tučných rukou drahé prsteny.
Slyšíš to dunění děl a slyšíš ten hlas

14 Slyšíš *r*; 19 jak u hrdla *r*; 20—21 *zněly v r původně a škrtnuty*:

A Rosa slyší rachoty děl a explozí řev,
nejvíc však slyší tento vojenský zpěv:

20 Mrtví padají, vojáčky do fronty jdou *r*; 21 a touto písničkou: *r*;
24 <na rozkaz> z rozkazu *r*; k 22—26 *se vedle r, shodného v nich s R, uchoval na jednotlivém listě básníkovy obvyklého papíru dřívější náčrt tohoto znění*:

Z rozkazu srdce jsme chtěli se bit
a bijem se na rozkaz generálů,
proč to, co chceme, nemůžeme chtít,
proč srdce nám zavřeli do kriminálu,
Roso?

34 *v R původně*: strašlivý hřbitove světa, v němž tisíce křížů studí;
44 <díívá se Rosa na> k jihu teď Rosa pohlíží: *R*.

Veršem 64 se končí čistopis *R*, aniž je jisto, zda na tuto část torsa přímo navazovaly verše 65—85, jež se dochovaly jen v konceptu (*r*), psány po jedné straně na dvou lístcích (13,3 × 14,5) z útržkového bloku. Na prvním z nich jsou kromě veršů 65—74 ještě dva další verše — a poznámka v závorkách *hvězda ve východním okně* —, jež autor škrtnl:

bych rozrazila mříž a slovům dala let
a slovům dala moc kladivý roztřást svět?

Naše znění se řídí konceptem *r* až na tyto výjimky: 65 *v r bez údaje Rosa*; Ó, jak je těžko] O jak je těžko *r*; 68 jsem, jim] jsem jim *r*; 69 hlas —] hlas, — *r*; 74 Ó srdce vězněná, —] Ó, srdce vězněná, — *r*; mezi 81 a 82 *škrtnut verš*: dej, ať v nich klíčí vše a všechno rozkvétá, *r*; k 65—71 *se kromě r dochoval na lístku téhož formátu, rovněž z útržkového bloku, dřívější náčrt tohoto znění*:

Ó, jak je hrozně vprostřed těchto stěn
pod pohledem žen a mužů, lidí beze jmen,
tisíc bezvládných těl vláčí sever, východ a jih,
já hroznem srdcí jsem z hrudí vyrvaných,
<trpících lidských srdcí jsem hluboká závěje,

jsem rudá kytice květů lásky a naděje.>
Zavolal zástupů hlas a já jsem ozvěna,
z tuh jejich a jejich krve byla jsem zrozena,
v nich mluví svět a oni mluví ve mně,

Konečně je v témže konvolutu uložen koncept těchto veršů, napsaných po jedné straně lístku z útržkového bloku (13 × 14,5):

Okno má mříže,
země má rány,
dívá se Rosa
na všechny strany
a na všech stranách
stojí smrt.
Z otravných plynů rostou tu smutné květy,
to jsou nemocnice a bílé lazarety,
a květy ty voní do všech světa stran
karbolem, krví, bolestmi hlubokých ran,
tělo je zimní pole a v očích sněží,
v závěji obvazků vojáči leží
a nejvíc ti vojáči chudí, co srdce jim vzali,
dřív než na frontu je odeslali,
ti tady mnoho poznali, i to, že jen srdce dát nestačí,
když berou jim ruce a nohy a slunce a život, jsou klidní
a nepláčí.

Není pochyby, že se tyto verše jak tematikou, tak notou hlásí k torsu skladby o Rose Luxemburgové, aniž lze najisto stanovit, zda měly být součástí skladby v jejím úplném znění anebo zda jde o některý z prvotních konceptů.

Str. 207 *Dva kamarády*... Tužkou, bez názvu, v S 48, str. 146 a 144 (S), obsahujícím vesměs rukopisy z doby, kdy se básník léčil v Tatrách; odtud lze soudit na datum vzniku. Původní, obširnější text nedopsané třetí strofy je v S škrtnut:

Pod hlavou voní mech, nad hlavou hučí bory
a slova přátelská jak jasné reflektory
v světelné prsty uchvacují svět.
To není tichá noc, — to ryčné bojiště je,
v ostnaté dráty zapleten se bledý měsíc chvěje,
u srdce světa trčí bajonet.
Karel je kanonýr, z železa život má
a nepřátelskou frontu dobře zná,

Kromě *S* se k 1—6 dochoval dřívější koncept na listu básníkovy obvyklého papíru (v MP):

Dva přátelé mám ve světě <širokém> širém,
Eman je krejčířem, Karel je kanonýrem.

K povelu trub a sirén na nebeském kraji
se hvězdy scházejí a rozžijí,
k povelu trub a sirén na silnici v lese
<po práci večer my také sejdeme se.>
k hovoru přátelskému též my sejdeme se.

Str. 208 *Zavřete se, pohádkové knihy...* Rukopis fragmentu bez názvu, psaný za básníkovy pobytu v tatranském sanatoriu, se nedochoval. Řídíme se zněním, ve kterém vyšel v *Nov II*, str. 368.

Str. 209 *Horečka zelené oči má...* Tiskneme podle posledního, rovněž však fragmentárního a nepojmenovaného konceptu v *S* 48, str. 119 a 118. — 14 jak <mrtvé> leklé ryby plují kolem něho, *S*; 16 <toť průvod utopenců> v průvodu utopenců táhnou pod vodami, *S*; 21 a za ním <do hlubiny> vrhá z paluby překocené *S*.

Ale před tímto posledním konceptem je na jiných stránkách téhož *S* 48 několik dřívějších konceptů, jež osvětlují, jak báseň postupně vznikala:

Str. 130:

Horečka zelené oči má jako podmořská hlubina,
jsou v ní chaluhy černé a lodě ztroskotané
a tekuté šero, které vše rozkládá a prolíná,
potom jsou tu obludy <strašné> obrovské a nevidané,
podobny medusám a rybám s červeným břichem.
<Ničeho však tu tolik není
jako ticha,
které vydechují chaluhy, korály, ryby a utopení.>
Nejvíce ze všeho však ticha tu je,
neboť je každá věc vydychuje.

A ty tu zarmouceným potápěčem jsi,
V dalších pěti řádcích si básník nesouvisle a většinou nečitelně načrtl
nástin dalších veršů, m. j. také rým *tu je: defiluje*.

str. 126:

Horečka zelené oči má jako podmořská hlubina,

a zatím co teploměr

str. 124:

Horečka zelené oči má jako podmořská hlubina,
šero vzdálených lamp jí teče a prolíná.
Jsou tu bahnité stezky a u nich chalupy bují,
obludy v chapadlech mlčky čas přežvykují,
nejvíc však ze všeho ticha tu je,
neboť je každá věc vydechuje.

Když rtuť vystoupí k třiceti devíti,
nemocný musí se v tůně ty spustiti
a na dně hlubokém, mezi kameny,
sám a sám bloudí co potápěč ztracený.

Na str. 123 celé škrtnuto:

Když v teploměru rtuť se blíží k čtyřiceti,
počiná nemocný své lože opouštětí,
do tůně spouští se a mezi kameny
tam bloudí sám a sám potápěč ztracený,
<je těžký jeho krok a těžká jeho hlava
a nad hlavou mu vlastní život ztroskotává>
V té divné krajině a vprostřed těchto chvil
se náhle zjevuje mu vše, co kdysi žil,
to divné příběhy ze světa veselého
jak leklé ryby plují kolem něho
a přátelé a milenky a známí

str. 122 (na vytrženém listu):

V té divné krajině a vprostřed těchto chvil
se divně zjevuje mu vše, co kdysi žil,
příběhy daleké ze světa veselého
jak leklé ryby plují kolem něho,
přátelé drazí (drazí *připsáno dodatečně*), milenky a známí, —
s všemi se setkává hluboko pod vodami,
všichni tu jsou, — <jen> však jednoho přec tu není,
všichni tu jsou, — <však> a všichni jsou utopení.

Str. 121 (na vytrženém listu):

<V té divné krajině a uprostřed mrtvých chvil
se divně zjevuje>
A v této krajině a vprostřed těchto chvil
se mrtvě zjevuje mu to, čím kdysi žil,
příběhy veselé ze světa dalekého

jak leklé ryby plují kolem něho,
<rodiče, bratři, přátelé> přátelé drazí, milenky a známí, —
toť průvod utopenců pod vodami,
čím prudčeji kterýkoli z nich mu v srdci žije,
tím jeho tvář tu mrtvější je.

Str. 120 (poslední tři verše škrtnuty):

Když v teploměru rtuť se blíží k čtyřiceti,
počiná nemocný své lože opouštět.
Do tůně spouští se a mezi kameny
bloudí co potápěč smutný a ztracený.
A v této krajině a vprostřed těchto chvil
se zjevuje mu vše, čím kdysi žil:
příběhy veselé ze světa dalekého
jak leklé ryby plují kolem něho,
přátelé drazí, milenky a známí,
se všemi setkává se v hloubi pod vodami, —
<však> čím víc však který z nich mu v srdci žije,
tím utopený tady mrtvější je.

Str. 210 *Na nosítkách před operační síní*... Koncept bez názvu
na listě vytrženém z bloku (12,5 × 15,5, v archivu ZW), do něhož
básník psal — vesměs tužkou — za pobytu v tatranském sanatoriu.
Pravděpodobně to jsou úvodní verše nedopsané básně, jejichž dřívější,
kusou versi si načrtl na jiném listě:

Na nosítkách před operační síní
tělo jak těžká houně srdce tvoje škrť,
na nosítkách před operační síní
páchne to krví, karbolem <a>, smrtí,

Patrně k téže básni náleží na 15. str. onoho bloku zlomek verše:
A proto sílu má, by <čekal nedočkavě> ležel; nelze to však tvrdit
o třech verších, načrtnutých na jiném listě, vytrženém z téhož bloku:

Včera jsem dojít chtěl ku hvězdám
a dnes
vyje mé srdce jak spráskaný pes

Str. 211 ... *a oni jdou* ... Oba zlomky bez názvu — pravděpodobně
z jedné a téže básně — načrtl si autor tužkou na str. 3 a 5 v jiném
útržkovém bloku, rovněž z Tatranské Poljanky, na jehož dalších
stránkách jsou koncepty k básni *Hoře* (viz str. 277).

Str. 212 *Zrcadlo*. Tiskneme podle nenadepsaného konceptu, který si autor načrtl na str. 23 v témže bloku, kde je fragment *Na nosítkách před operační síní...* Básník poslal dívce, které platily už verše *Děvčátko moje...* a kterou apostrofuje báseň *Umírající*, darem ruční zrcadlo — a odtud tyto verše, jejichž pokračování autor v konceptu škrtl:

a potud láska naše bude trvati,
pokud mě vedle sebe budeš vídati.

Název jsme vzali z prvotního konceptu, načrtnutého na lístku vytrženém z téhož bloku:

Takový dárek chtěl jsem přivést ti,
jenž stále by ti připomínal mne a lásku mou,
proto jsem na to musel myslet,
co nejčastěji beřeš do rukou.

V samém bloku je na str. 20 varianta posledních dvou veršů:

proto jsem myslel na věci,
jež do rukou bereš nejčastěj

A konečně na str. 21 je tam další koncept, jehož znění se shoduje s konceptem na vytrženém lístku, až na to, že druhý verš zní jen: *jenž stále by ti připomínal lásku mou*, a že pokračuje dalšími dvěma verši, shodujícími se s 5—6 v tom textu, který tiskneme.

Str. 213 DODATEK.

Verše *V Zimní zahradě* uveřejňujeme podle opisu na stroji (v archivu ZW), který básníkovi poslala do Prahy jeho tehdejší prostějovská přítelkyně Marie Vyhlídalová (v básnickové korespondenci se na ni vztahuje dopis ze dne 14. prosince 1921, *LP*, str. 52—53) spolu se svým dopisem dne 3. listopadu 1921. Z dopisu vysvítá, že verše, datované *Praha 30. X. 1921*, opsala podle básníkova rukopisu a že vznikly za její návštěvy v Praze, když tam spolu byli v Zimní zahradě, známé tehdy restaurační místnosti v Lucerně. Protože však rukopis, z něhož byly verše opsány, není dostupný a protože se jejich znění v jiném básnickově rukopise nedochovalo, přinášíme je dodatkem.